

Протојереј
Александар Торик

Славијан

Београд
2012

Наслов оригинала:
Књига протојереја Александра Торика “Флавиан”
Москва, 2011.
“Флавиан-Пресс”

Књига је штампана по препоруци Издавачког савета Руске
Православне Цркве
№ ИС 12-122-2278

Превод:
јереј Душан Михајловић

Издавач:
Бард-Фин, Београд
Тел.: 011/2431681

Уредник српског издања:
Свејслана Вранић-Каназир,
ио блајослову јиројереја Александра Торика

Илустрација корица:
Свејслана Вранић-Каназир,
ио блајослову јиројереја Александра Торика

Илустрације у књизи:
Јулија Тимошенко

Прелом:
Оліа Ким

Коректура и лектура:
Тамара Појовић

Штампа:
Графекс АГ, Земун
Тел.: 065/8480633

Тираж: 1000

*Захваљујемо се свим људима доброј срца, који су јомоїли
реализацији срјскої издања књије “Флавијан”.*

*Пастирима добрим,
који душе своје полажу за «овце»,
посвећује се с љубављу*

Протојереј Александар Торик

Сусрет

Из размишљања да ли да узмем скупе, немачке ципеле, које су ми се допале, или да се ограничим, такође dobrим али јефтинијим, италијанским, пренуо ме је љубазни глас који ми се учинио познат: «Опростите, Христа ради, а да немате можда онај прастари модел ципела «збогом младости» број четрдесет и шест?»

Окренуо сам се и угледао слонастог и, рекао бих, не попа, већ целог «попину»; у црној дугачкој одежди, опојасаног неким посебним, широким, изанђалим, кожним каишем, а над црном мантијом изгледела јакна од тексаса, која никако није могла да се закопча на огромном трбуху. Његову крупну главу, зараслу у полуседу, коврцаву браду, крунисала је некада црна, сомотска излизана капа, оштрог врха. Лице, оивичено ретком, скоро сасвим седом брадом, било је подбуло, са надутиим подочњацима испод насмејаних, задивљујуће паметних очију. Те очи су са нескривеном знатижељом, при том без икаквог стида, проучавале моје четрдесетпетогодишње, похабано животним бурама, но и даље мужевно, чисто, избријано лице.

— Како видим, Аљоша, ни ти се не подмлађујеш. Не препознајеш ме?

Господе, помилуј! Андрјуха, ти си?

Не Андрјуха, већ баћушка отац Флавијан! — севајући очима, побунила се мала жустра бакица, која је изронила ниоткуда. И она је била у црној одежди, вероватно, такође монашкој. Њен поглед био је неверљив и строг.

Он, главом и брадом, бивши Андрјуха, а сада, ево видиш, јеромонах и старешина сеоске парохије у Т-ској области, четиристо врста¹ од престонице.

Запањен, загледао сам се у преплануло, подбуло лице, постепено препознавајући на њему све више познатих црта, које су ми омогућавале да идентификујем витког лепотана Андрјуху, туристу–гитаристу, идола свих девојака на факултету и љубимца већине професора, који су код њега ценили, толико ретке особине код студената – педантност и одговорност, као и бистар, живахан ум.

Какву су му само каријеру тада предвиђали многи, колико престижних невести је маштало да му ставе прстен на руку! И шта, на крају — гојазни, изанђали сеоски поп, који тражи ципеле «прохујало са вихором», после двадесет година од добијања «црвене»² дипломе!

Господе, помилуј! — поновио сам тако, за мене, неоčekивану синтагму.

Ма помиловаће, кад већ тражиш, помиловаће, не сумњај, — засмејао се Андрјуха–Флавијан, — а ти, како си?

Па, као и сви, није лоше, то јест, доста добро, мислим, има свачега, а тако... у ствари, безвезе, ако ћемо искрено. Посла има, наравно не у професији, неки бизнис, али зато

¹ врста – стара јединица за раздаљину, 1.0668км. (Прим. прев.).

² црвена диплома – диплома студената са највишим просеком (Прим. прев.).

има пара, не, не нешто превише, немој да помислиш, али довољно за пар недеља одмора у Шпанији сваке године, а купио сам и двособан станчић у Крилатском³; са женом већ трећа година како сам се растао, добро је што није било деце, не, то јест није добро то што их нисмо имали, него што због развода нико није на губитку.

Како нико? А вас двоје? Између тебе и Иринке била је таква љубав, скоро од прве године студија?

Од друге године, на првој сам јурио Жењу, она је сада многодетна мајка; да, узгред, иде у цркву, Ирина се тамо два пута средла са њом, још годину дана пре развода.

А зашто је Иринка била у цркви?

Ма, ко ће је знати, ми смо у то време већ живели свако за себе, она је радила на дисертацији, ја зарађивао за цип.

И, јеси ли зарадио?

Зарадио... После три недеље су ми га украли, до нас није нађен. Сад возим «Ниву», тако је сигурније.

Па, брате Алексеј, воли тебе Господ, — поново се засмејао Флавијан—Андрјуха. — Не да ти да погинеш до краја, узима ти сав вишак!

Вишак или не, али тридесет комада «зелених» — бај бај — украли ми.

Охо! — уозбиљио се мој бивши колега. — Тридесет хиљада! Наше питомце из сиротишта могли бисмо три године да хранимо по државним ценама!

Какве питомце? — нисам га разумео.

³ Крилатско — један од московских реона, на периферији града (Прим. прев.).

Под нашим патронатом, из Т-ског сиротишта, тамо моје парохијанке одлазе као испомоћ. Сопственог персонала скоро да и нема, плата — ситниш, а и стиже с м не па на уштрб, те нико тамо неће да ради. Сви, на све начине, покушавају да се запосле у новој фабрици пива код «газде». Тамо је дисциплина као у логору, али плаћају добро и без кашњења. Зато ми, православни, имамо широко поље за делатност: дечицу треба и опрати, и нахранити, и помазити, и књигицу им прочитати, и помоћи им да ураде задатке. Наши још скупљају ствари за њих, разне књиге, играчке, новац — ако неко да, или храну. Директор просто не зна шта би радио без наших «теткица». Зато и допушта да деца уче Веронауку, да им баћушка, то јест ја, долази у госте, да одлазе у цркву на причешће. Моја црква није баш близу, а и путеви су као на фронту, тако да их воде у градску цркву код оца Василија. А он, сажалив, увек после службе децу послужи чајем са колачићима, бомбонама и тако то. Они га јако воле због његове добротe. А децу воли Сам Господ; и онога ко им добро чини Он, Својом милошћу, неће оставити.

Не знам. Неког можда и неће оставити. Али мени, ево, твој Бог није дао деце, као ни твојим питомцима родитеље, тако да не видим где је ту Његова милост?

Љоша, ако ћемо поштено, да ли си ти уопште хтео децу?

Поштено, у почетку нисам, сам разумеш — без пара, без стана, Ирка на постдипломским студијама, ја тек млади специјалиста. Сем тога, хтео сам и на планинарење, па у јужне крајеве, позориште... О каквој деци је могло

бити речи? Ирка је после четвртог абортуса, кад нам се пети пут омакло, решила да роди, али баш тада нам је ташта поклонила парцелу, кад је најзад добила својих шест ари које је чекала осам година. Требало је нешто да се гради, тако да смо решили опет да сачекамо са децом. А касније, изгледа, твој Бог није давао. А и разбежали смо се после свако на своју страну...

Нема потребе да нападаш Бога, Алексеј. Он вам је пет пута давао децу, а ви сте их сами поубијали. А затим је и сасвим престао да вам их предлаже, можда и зато да не бисте својом децом пунили наш дом.

Како то кажеш, Андреј – поубијали, као да смо ја и Ирка неки тамо монструми. Па данас сви раде абортусе – не живимо ваљда у каменом добу!

Не сви. Рецимо, Жењка. Она је многодетна, при том је почела да рађа одмах после факултета. И она и њен Генка су били млади специјалисти, окусили су сиромаштво наравно, али зато сада имају четири ћерке, лепотице и наследника, осмогодишњег јунака, на радост родитељима. И, узгред буди речено, Жењка није урадила ниједан абортус, тачно знам. А ти причаш – камено доба! Напротив, раније су људи свако дете ценили и доживљавали га као дар Божији. А бездетност су третирали као Божије проклетство. Данас су актуелне приче типа «безбедни секс», «планирање породице» и остало вербално смеће, а иза тога, као за смоквиним листом, само је жеља да се некажњено греши.

Све је вама, поповима, грех, где год се окренеш, па шта сада, да уопште не живимо - тако испада?

Не, живи, изволи, живи и радуј се, само себе и друге не сакати. То и јесте оно што учи Црква.

Интересантно је разговарати са тобом, Андрјуша, ти на све имаш одговор.

Не Андрјуша, већ отац Флавијан! – опет је бурно реаговала старица – монахиња.

Мати, не вичи, – смиривао ју је Андреј–Флавијан, – пусти га нека ме назива како је навикао. Аљоша! Не љути се на њу. Она је страшно џангризало, али све из љубави, од пуноће срца.

Ма у реду је, не љутим се. Извини, никако још да се навикнем: раса, парохија, сиротиште, отац Флавијан. Као из неког другог света.

У суштини и јесте из другог, али о томе касније, ако Бог да. Аљоша, извини, морам да кренем. На свом «кљусету» ћу и онако да путујем до увече, а још морам да скокнем на два места. Ево ти «са тог света» моја визит картица, тамо имаш моју адресу и телефон, на жалост, само мобилни – место нам је у забити, нема телефонских веза. Ти би можда могао некад да свратиш, имамо одлична места за пецање, сећам се да си то волео. Организоваћу ти сеоско парно купатило, мени је то сад забрањено – срце... А ко зна, можда те живот притисне па пожелиш некоме да отвориш душу, а то је моја професија – рад са душама. Ето, здрав буди, мислим да ћемо се видети.

Срећно, Анд... оче Флавијане! Ух, сачекај! Ево, узми за твоје питомце сто зелених, купи им нешто за моје здравље.

Господ да те спасе, Аљоша! Молићемо се за тебе, ја и деца.

Важи! Срећно!

Гледао сам како мој бивши колега, ослањајући се на штап и благо храмајући, одлази, носећи, прикривене похабаном расом, гомиле својих килограма, док му је бака у црнини нешто узбуђено говорила. И трећи пут за последњих сат времена изговорио сам, за мене, нове речи:

Господе, помилуј! Е, свашта!

Купио сам италијанске ципеле.

Испоставило се да је Андреј-Флавијан испао пророк. Живот ме је притиснуо много раније него што сам могао да претпоставим. И притиснуо ме је тако, да сам скоро вриснуо.

Као прво, мој прилично добро плаћен посао доведен је у питање. На руководство су «нагннули» ревизори, инспекција, све могуће провере, рачуне наше фирме су блокирали. Почела је нека закулисна игра око великих пара. Целом нашем одељењу је предложено да одемо на неплаћени одмор. Отприлике на један месец. Међутим, већина мојих колега је моментално ставила своје радне биографије на интернет. Неки су почели да се распитују преко познаника за нови посао.

А ја, уморан од непланираних пословних путовања, а између њих, планског удварања Леночки, службеници из рачуноводства, још пре тог месечног одмора намеравао сам да шмугнем на недељу дана за свој рачун. Зато

сам се окануо размишљања о свом несигурном положају и ослањајући се на одређену уштеђевину, која је могла у случају најгорег сценарија да ме одржи на површини неко време, одлучио сам да послове оставим по страни и мало се одморим.

Као друго, моје тромесечно, «интелигентно», удварање Леночки претрпело је потпуни крах. Леночка је уместо мене изабрала... нећу чак ни да кажем кога, толико ми је мрско.

Као треће, неки олош је обио моју нову «Ниву». Извадили су касетофон, повадили, све «са месом», скупе немачке звучнике, узели одличан комплет шпрафцигера (такође немачки) и, не знам зашто, исекли седишта и запалили враташца касете. Штета није била трагична, али... некако ми се гадило од свега тога.

Као четврто, звала ме је бивша жена Ирина и кроз сузе ми испричала да су јој нашли неки миом који брзо расте, да јој је потребна операција што пре, да кошта много пара и питала да ли бих могао да јој позајмим тај новац. При том, без гаранције да ће позајмица бити враћена, јер: «Ако умрем, неће имати ко да ти врати твоје паре.»

Паре сам дао. У мојој касици за «црне дане» појавила се огромна рупа.

Као пето, појачала се неразумљива душевна туга, од које понекад, чак и уз све спољашње благостање, одједном човек пожели да намакне себи омчу око врата, или барем да се напије до бесвести. Да пијем много не могу – организам се буни и негодује. Омчу нећу – страшно је. Ђорсокак.

Све се то одиграло у току две недеље после мог сусрета са Андрејем—Флавијаном који, је након лавине горепомнутих догађаја некако изгледео, ишчезнуо и отишао у заборав.

На његову визит картицу сам налетео случајно, када ми је испао новчаник док сам куповао цигарете. Загледао сам се у њу празног погледа и дуго размишљао чија је и одакле се појавила код мене. Сећање се враћало, заједно са осећањем неке нејасне наде нечему неразумљивом, али давно жељеном и добром.

Одлука је пала одмах – дигао сам руке од свега, ставио у пртљажник удице и ствари за парно купагило, купио карту Т-ске области и... једном речју, даље све по реду.

Сачекавши вече, узео сам телефон:

Андреј, ти си? Овде Алексеј. Твој позив и даље важи? Сутра ујутру крећем!

Стижеш својим аутом? Онда после Н-ског, скрени лево на четвртој раскрсници. Уштедећеш четрдесет километара лошег пута. У селу доведи до цркве. Чекам те.

Следећег дана, сунчано јунско јутро ме је затекло како пресецам московску кружну магистралу. Ауто је бодро реаговао на «мамузање» папучице за гас (турске прес-влаке су сакриле одвратне посекотине од резова на седиштима, из корејског касетофона са кинеским звучницима грмео је «Аеросмит», у пртљажнику су звекетали кинески шпрафцигери), а ја сам, због нечега, осећао необјашњиву лакоћу, као да је нешто лепљиво и тешко

сишло са мене, а очекивала ме некаква радост. Решио сам да се не оптерећујем самоанализама, искључио ми-
саоне способности и само певуцкао уз Стива Тајлера:
«Crazy, crazy...»

До два поподне прошишао сам већ две трећине пута
и приближио се Н-ску.

Катјуша

Н-ски је на мене оставио, напосто, лековит
утисак. Као да си неочекиван, у шпајзу нашао
свог, у детињству омиљеног старог плишаног меду –
изненађење, радост и плица дирљивих успомена.

Тај староруски градић, са својим приземним
и једносратним кућицама које су чудом избегле
бољшевички динамит, са древним црквицама и доброна-
мерним становницима, чија су лица била у потпуности
лишена оне кајиновске, московске ароганције и бездуш-
не безнадежности, био је дирљив и пријатан. Мени, који
сам се родио и већи део живота провео у Сокољницима⁴,
он је изгледао као права домовина, она, која, очигледно,
живи дубоко у срцу сваког руског човека.

После опуштања у локалном «Подруму» и калорич-
ноги, по московским мерилима, просто смешно јефтиног
ручка, дозволио сам себи пола сата шетње по старом
центру града уживајући у погледу на стамене трговачке
грађевине, украшене налицканом резбаријом кровних
венаца и прозорских оквира и прошао испод дугачке
колонаде трговачких редова. Затим сам мало седео у по-
лунапуштеном, малом парку зараслом у бршљан и зову,
који се налазио високо изнад мале и некако кротке ре-

⁴ Сокољници – северни реон Москве, са великим парком (*Прим.
прев.*).

чице и пуним плућима дубоко удисао ваздух, незагађен индустријским монструмима, а заједно са њим уживао у, за мене задивљујућем, миру и спокоју.

Тридесет километара до, речене ми, четврте раскрснице прешао сам за трен ока.

После скретања угледао сам пуначку, старију жену уредног изгледа која ми је махала, а поред ње витку, па чак, рекао бих, мршаву (ох, тај мушки поглед), пријатну девојку, на први поглед не старију од осамнаест година, са тужним очима необичног израза и дубине, које су плашљиво провиривале испод, навучене на саме обрве, светле мараме.

Сине! Да не идеш случајно према Покровском?

У само Покровско. Да вас повезем?

— Повези, драги, Христа ради. Услишио је моје молитве Николај, Угодник Господњи. Послао нам је тебе, анђела свог! Већ два сата стојим овде са Каћушом и ни једних кола да иду на ту страну. Аутобус у Покровско иде само викендом, а и то само захваљујући баћушки Флавијану: Убедио је некако управу како би људи на свеноћну и литургију могли да стигну. А радним данима — невоља. Буде један аутобус на дан, а некад ниједан. Тако и чекамо да наиђе неко ко иде у том правцу, и молимо се Николи Угоднику — он је путницима први помоћник.

— Уђите, уђите, уједно ћете да ми покажете пут, ја сам овде први пут.

— Каћушењка, мила, седи тамо, позади и придржи торбе, а ја ћу овде, поред сина да се сместим, да га спаси Господ и Пресвета Богородица!

Наставила је да гугуче док је пропуштала у «Ниву» своју Каћушу, сместила поред ње плетена торба са теглама и завежљајима, с муком се увукла поред мене и брижљиво везала појас.

Кренули смо. Испоставило се да је сапутница с десна била врло разговорљива.

— Синчићу, опрости ми радозналој, да ниси из Т-ска?

— Из Москве, матушка.

Одједном сам зажелео да је назовем тим, некако добрим, руским називом — матушка.

— Шта рече, сине! Нисам ја матушка, ја сам — световна.

И као да је прозрела моју збуњеност, појаснила је:

— Матушкама, сине, у цркви називају монахиње, на пример, као маги Серафиму, келејницу оца Флавијана, или супругу свештеника. А ја, каква сам ја матушка? Само — Клавка-грешница.

— Клаудија, дакле. А патроним?

— Ивановна. Отац се звао Иван Сергејич.

— Клаудија Ивановна, а ви оца Флавијана одавно познајете?

— А да ти, сине, не идеш код њега?

— Идем. Ми смо заједно студирали на факултету. Позвао ме је да код њега проведем одмор.

— Слава теби, Господе! Правилно идеш! Код баћушке, драгог Флавијана, самој души је одмор и уте-

ха. Ја га, рачунај, већ шесту годину знам, ево, како сам са Каћушом први пот дошла, од тада га и знам. Диван је баћушка. Показује огромну љубав према људима! Демони га баш мрзе.

Иза мојих леђа потмуло је зарежао пас.

— Клаудија Ивановна, је ли лепа околина Покровског?

— Сам ћеш, сине, да видиш. По мени, тамо је рај на земљи, црква — чудо како је дивна, никад није била затварана, иконе су старинске, натопљене молитвом, благодат неисказана, око цркве је матушка Серафима са Нином, шумаревом женом, посадила цвеће — као да си у Дивјејеву. Има најразличитијих сорти, и раних и позних, цветају, рачунај, од самог Васкрса па све до после Покрова, лепота, мирис свуда — рај на земљи. Ено, за оним брдашцем ће моћи да се види, скоро да смо стигли. Слава теби, Господе, за све! Молитвама светих Твојих и баћушке, оца Флавијана, помилуј и спаси нас!

Пас иза мене поново је потмуло зарежао.

Одједном, уз ледену хладноћу која ме је прожала, сину ми јасна мисао: «Одакле се у колима појавио пас?» У тренутку, кроз главу ми прођоше сви филмови ужаса које сам гледао, а у којима се лепе девојке претварају у вукове, вампире и остала чудовишта. Постало ми је лоше.

Са зебњом у срцу натерао сам себе да погледам у ретровизор, очекујући да уместо пријатне Каћуше угледам ко зна шта. Каћуша је била на свом месту. Очима је гледала наниже, усне су се овлаш покретале. Ослушнуо

сам и уз звук мотора чуо: «Господи, помилуј, Господи, помилуј...»

Погледао сам према Клаудији Ивановној, која је безбрижно претурала по ташници и мало се смирио. Аутомобил се успео на врх брдашца зараслог у растиње и преда мном се открио чаробан, типичан за средњу Русију — неупадљив, али предиван пејзаж.

На обали поприлично великог језера, језера из кога је истицала уска, немирна речица, као печурке у пољу, ту и тамо, иза воћњака са јабукама назирали су се кровови необојених, дрвених кућица покривених пиндром са сребрнastим одсјајем, карактеристичним за старо, исушено дрво. На први поглед, није било више од тридесет — четрдесет кућа.

У центру насеља белела се омања црквица са пет купола и шаторастим звоником, очигледно из седамнаестог, а можда и шеснаестог века (на крају крајева, ја ни сам историчар уметности, мада сам прелистао десетак албума о староруској архитектури), која је, онако свеже окречена, са китњастим украсима, личила на играчку.

— Матушка — Владичице! Светим Твојим Покровом не остави нас! — уздахнула је и прекрстила се Клаудија Ивановна. — Ево га, Покровско. Сад, сине, преко моста, затим иза брдашца на лево, поред бунара, а тамо је црква и баћушка драги.

По упутствима «навигатора» докотрљали смо се до црквених врата, која су се од белине пресијавала на сунцу. Имала су кована, решеткаста крила затворена катанцем, који би могао да буде понос изложбе било ког музеја кованих предмета.

Иза врата угледао сам улаз у звонару оивичен раскошним цвећњаком, у коме се истицао гигантски слез свих могућих нијанси.

Оставио сам Клаудију Ивановну да се сама избори са, за њу не баш zgodним, улазним вратима од кола, а ја сам смело искочио из аута, повукао своје седиште и галантно пружио руку симпатичној Каћуши. Није одбила моју љубазност и пажљиво је изашла напоље. Грчевито се ухватила за корен моје шаке необично хладним прстима који су подрхтавали као у грозници. Стисак је био неочекивано јак. Њене огромне очи као да су изгубиле сјај, а зенице су биле максимално раширене. На лепом лицу видела се укочена гримаса, као од зубобоље, а нешто што је личило на пригушени јецај отело се кроз стиснуте, побелеле усне.

— Стигао си! Ти си, брате, баш брз! Ми смо те очекивали тек навече. О, па ти си довезао и наше познанице. Уђите, у миру вас примамо! — Глас Флавијана—Андреја ме је одвукао од узнемиреног размишљања о томе како ће бити неопходно да се сада иде код лекара, или још горе, да се болесна Каћуша одвезе у болницу.

—Здраво, Ан... оче Флавијане! За час ћемо, само да узмемо торбе. Кола могу да оставим овде?

— Остављај, можеш чак и да их не закључаваш. Осим мачке, нико ти неће ући — није ово Москва.

Мој бивши колега изгледао је много свежије и радосније него за време прошлог сусрета. Видело се да се одлично осећа у познатој атмосфери која му очигледно прија. Пришао је, шапајући, и отворио капију:

— Добро дошли! Каћуша, можеш ли да уђеш?

— Да се носиш ти... гаде, гаде, гаде! Флавијане одврати! Опет ћеш да се печеш?! Гори, гори! Испећи ћемо ми тебе!!!

Просто сам се укочио од ужаса када сам чуо тај помахнитали, чак не крик, него животињско рикање препуно нељудске мржње које се отимало из страшно искежених Каћушених уста. Поново је, у моменту, хладноћа прошла од леђа кроз цело моје биће. Замро сам у шоку. Нисам разумео шта се догађа.

Девојку су буквално угурали кроз решетку врата, њени мршави прстићи су грчевито држали шипке решетке и били су потпуно бели од напрегнутости, тело се тресло као од силних удараца, промукли мушки глас, очигледно не њен, продорно се дерао:

— Каћа! Будало! Бежи одавде! Бежи у болницу, хоћу у болницу! Бежи, будало! Ја инјекције, инјекције хоћу! Флавијане, гаде! Ах! Сергије иде! Мрзим! Мрзим! Све мрзим! У ватру све вас! Све у ватру! Мрзим!

Окренуо сам се и видео оца Флавијана који се очигледно већ враћао однекуд, јер је на њему била дупла кецеља са крстовима и кратке траке око рукава, такође са крстовима. У рукама је носио пакетић од златног броката и малу излизану књижицу. Изгледао је предузимљиво и мирно. Парализован виђеним, ћутећи сам посматрао.

Само што се Флавијан приближио несрећној девојци која се ударила о решетку, глас се сасвим променио:

— Немој, Флавијане, не жари, - глас је звучао тихо, са умиљатим, улагујућим нотама. — Зашто си са нама та-

кав! Не дирај нас – бићеш здрав, даћемо ти много пара, постаћеш епископ!

Флавијан није обраћао пажњу на ову промену, брзо је ставио на главу несрећнице златни пакет и одмах га прекрио крајем кецеље који је припио уз Каћину главу. Отворио је раније припремљену страницу књиге и брзо и тихо почео да рецитује: Бог богов, Господ, господеј...

Страшан вапај потресао је ваздух:

– Нећу да изађем! Ах! Сергије! Ах! Не жари! Нећу да изађем! Флавијашка, гаде! Ах! Сергије! Нећу да изађем! Све у ватру! Мрзим!!!

Не обазирјући се на ове крике који су ледили крв, на ударање и грчеве напетог девојчиног тела, отац Флавијан је наставио да чита молитву и са сваком следећом реченицом крици су постајали све ређи, грчеви слабији и, одједном – као да је њено тело изненада изгубило ослонац – Каћа је уздахнула и, као покошена, свалила се пред Флавијанове ноге. Он, као да се ништа није десило, затворио је књижицу и гурнуо је у дубоки џеп широке расе, са уздахом се сагнуо, подигао из траве златни пакет који је пао са Каћине главе, прекрстио се, нежно га пољубио и са задовољством рекао:

– Захваљујем ти, оче преподобни, што нас не остављаш. – Затим се са осмехом окренуо ка мени: – Уплашио си се? Први пут је увек страшно. Мада, у принципу, не само први пут...

Потресен оним што сам управо гледао, почео сам да долазим к себи. Упитах га: «Андреј, шта се то малопре догађало?»

– Не Андреј, него баћушка! Баћушка, отац Флавијан! – Стара познаница поново се појавила неизвесно одакле. – Баћушка је демона прогнао из Каће, ето шта је било! Добро дошао, младићу!

– Не ја, мати Серафима, колико пута да ти кажем, него Господ, молитвама преподобног Сергија. Овде су, – показао ми је онај брокатни пакетић, – честице моштију преподобног Сергија Радоњешког. Он је био велики победник против демона. Још у току његовог живота бежали су на све стране само кад би видели да им се приближава. И сада га се ужасно плаше када, после молитава упућених њему, притиче у помоћ. Мошти су за њих као ужарени угаљ. Уосталом, управо си и сам све видео.

– Да, заиста... баћушка Флавијане... видео сам. Само што нисам померио памећу. А код тебе се то често догађа?

– Догађа се. Али не оптерећуј се тиме. Опусте се. Касније ћу све да ти објасним. Хајдемо да попијемо чај после пута. Мати Серафима! Постави самоварчић!

– Већ је постављен! Можда би гости боршч после пута, вероватно су огладнели?

– Е, то је исправно, мати! Дај им твог боршчића, ма-настирског. И неку рибицу. Извини Аљоша, ми месо не једемо. Касније ћу да те оставим код Семјона-шумара на следовање, он ће већ да те окрепи домаћом храном и дивљачи, све у свему, нећеш бити незадовољан. А за сада, пробај нашу монашку чорбу, за промену.

У току разговора чинило се да су сви заборавили на несрећну Каћушцу, која је и даље непомично лежала на трави испред капије. Чак и Клаудија Ивановна, која је Каћу

очигледно обожавала, није на њу обраћала никакву пажњу, већ се спокојно бавила завежљајима изнетим из «Ниве».

Ја сам покушао да јој помогнем да устане, али је тело апсолутно беживотно висило при покушају да га подигнем из траве.

Пришао је Флавијан:

— Аљоша, сачекај, — узео је њену руку — Јекатерина, устани!

Истог момента девојчино тело се исправило и усправна, као оловни војник, она је устала.

Очи су јој се отвориле, испуњене захвалним сузама, и сијајући од радости, обратила се оцу Флавијану.

— Баћушка, драги! Да вас спаси Господ! Здрави били, баћушка! Благословите!

— Здрава била, Каћуша! — И, интересно сложеним прстима десне руке, крстообразно јој је додирнуо чело, скупљене шаке, десно и лево раме, а затим рекао: «Благодат Господа Бога и Спаса нашег Исуса Христа на раби Божијој Јекатерини! Христос међу нама!»

— И јесте и биће, баћушка!

— Спремаш се за причешће?

— Постила сам, баћушка. Данас ћу почети да читам каноне.

— Да Господ помогне. Спремај се. Клаудија! Ти се и даље бакћеш са тим торбама! Узми Каћушу, идемо да једемо.

— Идемо, баћушка, вољени наш, идемо! Одмах, само никако да нађем печурке за ручак, оне што волите. Ох, грешна ја! Ни благослов још нисам узела! Благослови, часни оче, и опрости ми грешној!

— Благодат Господа нашег... — Флавијан је поновио свој благослов, који је дао Каћуши.

— И јесте и биће! Сетила сам се баћушка, у пакету су, још га нисам извадила из кола!

Гласно га је цмокнула у руку и пожурила ка колима, гегајући се као патка.

После необилне, али некако баш укусне вечере, («боршчић» и караш са павлаком које је припремила маги Серафима били су просто феноменални) отац Флавијан и ја смо сели да предахнемо у малој, веома складној, и са укусом изрезбареној дрвеној колибици (Семјон има «златне руке», уздахнуо је Флавијан) у пријатном углу црквене баште — дворишта.

— Слушај... оче Флавијане! Објасни ти мени, Бога ради, шта се то десило са Каћом, не иде ми из главе онај ужасни крик, а било је сасвим јасно да оно није њен глас. Како је то могуће? Шта је с њом, јел' психички болесна?

— Она је опседнута.

— Шта је то, «опседнута»? Преведи мени, безбожнику, на разумљиви језик.

— Покушаћу, Аљоша. Ево, замисли како су ти у стан ушли бандити, избили те и свезали. Ти се ваљаш по поду беспомоћан, а они из твог фрижидера једу храну, пију вино, разговарају преко твог мобилног. А ти лежиш свезан, са крпом у устима и ништа не можеш да урадиш. Ето, у таквом положају ти си опседнут. То јест, тај кога држе у својој власти. Као роба. Ти бандити су демони. А твој стан — тело човека. Јасно?

— Не. Ко су ти демони? Шта, као у бајци, ђаволчићи са роговима и копитама, је ли?

— Не, наравно. Ако би се упоређивало са уметничким представама онда боље са филмовима ужаса, сећаш се како их тамо представљају?

— Сећам се. Понекад толико упечатљиво да се заледиш.

— А кад је Каћа вриштала, ниси се заледио?

— Него како! Био је тренутак када сам мислио да ћу да се паралишем од страха.

— Ето, видиш – појављује се увек исти осећај, а зашто?

— Зашто?

— Зато што су ти филмски демони скоро прекопирани оригинали. И многи режисери и холивудски аутори са њима, демонима, имали су лични контакт: неко преко дроге, неко преко окултизма. А неки им и свесно служе. Само, и најупечатљивији филмски приказ само је једна копија онога што демони представљају у реалности. Отприлике, као цртеж и оригинал. Напоследку, ти си помало и сам то осетио. Вероватно си приметио како се Каћи лице изменило?

— Приметио сам.

— А глас је био туђ?

— Туђ.

— А чији, с обзиром на све пратеће околности?

— Вероватно, његов, демона... Фуј! Слушај, ја ћу сада, изгледа, да поверујем у демоне... Али чекај! Ти си говорио о опседнутости на примеру стана и бандита. Звучи

убедљиво. Али... Ако ја врата не отворим, нико неће моћи да ми упадне у стан. Рецимо, имам челична врата и шпијунку на њима. Прво ћу да погледам кроз њу, а тек после ћу да отворим, или нећу. Где је ту сличност?

— Најдиректнија. Недавно сам читао у новинама... Зашто ме тако гледаш? Понекад читам неке новине, као пастир ја морам да имам информације о свету у коме живи моја паства. Прочитао сам тако, да су обијачи стана почели да примењују нови трик. Они су се и раније представљали као поштари, водоинсталатери или електричари. А сада, звоне ти, рецимо, на врата. Погледаш кроз шпијунку, а тамо стоји симпатична млада девојка са букетом цвећа. Ти, наравно, помислиш како је промашила спрат или улаз зграде, требало би да јој помогнеш, а ко зна, као нежења, можда и у госте да је позовеш. Отвараш врата, а са стране излазе ошишани другари, не стижеш ни да писнеш. Тако је и у духовном животу. Демони своје страшне њушке неће да ти покажу одмах. Предложиће ти прво неки симпатичан грешчић, на пример, боцни се мало хероином, биће ти лепо, а ако ти се не допадне, ништа, нећеш више. Главно је – пробај, врата од душе отшкрини, барем мало. А остало је за њих ствар технике – они имају вишевековно искуство.

— Слушај, а како Каћа, шта, она је такође сама отшкринула та врата?

— Каћа? Каћа... Сама, наравно – јадница. Ипак, да се одмах постане опседнут као она не догађа се баш тако често, слава Богу. Потребно је да се демону баш поприлично подметнеш, како би одмах ушао. А она се под-

метнула. Само те молим (ту, истина, нема тајни, то што ћу да ти испричам о њој цео К-ч зна, надалеко се чуло), ти пред њом не показуј да знаш, њој је ионако тешко да погледа људима у очи, да не рачунамо још и мучење од демона.

— Потрудићу се.

— Потруди се. Дакле, овако: Она је са петнаест година остала сирота, мајка је умрла због пијанства, отац није познавала од рођења, друге рођаке није имала, а чиновнике је било баш брига. Имала је и малог брата, од шест година. Њих двоје су живели у стану. И сам разумеш: за к-ске наркомане тај стан је био мастан залогај. Тако су и навукли девојку на иглу. Као и обично, прва доза је бесплатна, затим, кад се навукла – стан се претворио у јазбину, каквих све хуља тамо није било, за хероин је продала и невиност. А једном, за време кризе, свог млађег брата дала је неким «црнопутима» за дозу.

— «Црнопутима» – мислиш на Кавкасце?

— Иследници нису успели чак ни то да установе. А она није могла да их опише: били су «црнопути», казала је, и толико. Па ти разуми како хоћеш: да ли су црнци, да ли Кавкасци, или неко други. Једном речју, нашли су дечака после неколико дана у парку мртвог, кроз избоденог и без крви. Када га је видела у мртвачници, пала је у несвест и четири дана није долазила себи, измученог малишана су тако и сахранили, без ње. А пробудила се таква као што је сада. Опседнута. Јер демон не долази тек тако у човека, да мало поседи. Његов задатак је да целог човека, његову душу и тело, погуби и одвуче на вечно мучење.

Тако је и са Каћом. Сада је већ четврта година како јој је постало боље. А раније, два пута је секла вене, извлачили су је из омче, бацала се под кола. За демоне нема боље ствари него да човека доведу до самоубиства – паклене муке су загарантоване. Срећа за Каћушом што јој је Господ послао Клаву, у супротном, сигурно би пропала.

— А шта је њој Клаудија Ивановна, рођака?

— Ма не. Просто раба Божија, сестра у Христу. Клаудија је после одласка у пензију хонорарно радила као болничарка у «лудници» у коју су одвели Каћу после једног од покушаја да одузме себи живот. Чим је чула за Каћушину причу, одмах се јако сажалила на њу. Тако су заједно изашле из болнице: једна са отпусном листом, друга дала отказ. Живе код Клаудије све од тада. Она је Каћушу и с Богом упознала, и у Цркву довела. Води несрећницу по светим местима, моли се за њу, кад би дао Бог да сви тако брину о својим најрођенијима као Клаудија о Каћуши.

— А реци, оче Флавијане, да ли то значи да ће Каћа овако целог живота да се мучи?

— Господ зна. Мада, када су биле у Почајеву, има један манастир тамо у Украјини, посетиле су старца, схиигумана Г-ла, да га питају у вези Каћине несреће. Тамо их је на капији срела једна јуродива, гледа у Каћу и каже: «Шест годинница – Мишењки, шест годинница – Катењки». Отпевала неколико пута, прекрстила Каћу и отрчала. Њен братић се баш звао Миша и имао је шест година. Наравно, речи блажене би могле да се тумаче на разне начине, али је могуће да је Каћи Бог пресудио да за грех буде мучена

од демона шест година. Ипак, не смем ништа да тврдим, мени, грешнику, Промисао Божији није откривен.

А старац их, узгред буди речено, није примио. Пре-нео је преко келејника да су већ добиле то због чега су дошле. А шта је имао у виду: да ли благодат Божију од моштитију Јова Почајевског, или речи блажене – разуми како знаш. Њему је знано зашто је тако рекао.

— Слушај, а то што јој је сада постало лакше, да ли је то на дуже време?

— Како Бог да. Можда на месец или два, а можда и на недељу дана. То не може да се предскаже.

Доста! Баћушка, оче Флавијане! Сви контакти у мозгу су ми у кратком споју. А ја сам своје проблемчиће сматрао великим невољама! Ако ово није шок-терапија, онда ја ништа не знам о животу. Доста. Преоптерећење. Олади, како кажу, дај души да се одмори. Сад бих једно деци вошке и – у кревет. Ја сам готов. А, ево, и смркава се.

Флавијан је претурео по свом поповском џепу без дна, извукао одатле некакав сићушан, у односу на његову ручетину, телефон, притиснуо дугме.

— Семјон! Бог благословио. У шуми си? Код куће? Сада ће мати Серафима једног раба Божијег да ти доведе, прими га, Христа ради. Реци Нини да сам му благословио сто грама оне са кантарионом и ментом. И млечну гљиву, па купуса са маховницом, нека се снађе. А дај му да спава на тавану, у сену, да проветри московски мо-зак. Да те спаси Господ, са твојом женом Ниночком.

Онако како сам спавао те ноћи, спавао сам само у раном детињству.

Глава 3

Семјон

Буђење је личило на сан. То јест, пробудио сам се помисливши како још увек спавам и како такве лепе снове до тада још нисам имао.

Као прво, пробудио сам се на лежају од свежег, необично нежног и миришљавог сена, које је одисало савршеном аромом недавно покошене траве и пољског цвећа. Просто сам утонуо у разне мирисе који су, у споју са чистим, сеоским ваздухом, изазивали дејство слично опијености.

Као друго, осим свепрожимајућег мириса, следеће што су моја чула, у фази буђења, регистровала, била је музика. Још пре него што сам отворио очи, док сам лежао и осећао како са сваким удисајем из мојих плућа испаравају остаци смрадних отрова званих градска атмосфера, чуо сам музику.

У граду, будећи се, такође сам слушао «музику». Ако је уопште могуће назвати музиком паклено дивљање тешког рока, које се састојало из даноноћне буке аутомобила са улице и лавеза градских паса, несрећних због неприродне животне средине у којој живе, и који су, за већину својих градских власника, постали они „ближњи“, које су ти власници заволели као «саме себе», а повремено чак и више (сигурно више него људе који их окружују).

Са пасјим лајањем, нарочито појачаним акустичким ефектом еха као у бунару због положаја већине солите-

ра, мешају се радосне псовке и крици напредне младежи опијене пивом, тутњава камиона градске чистоће, непрестано бубњање рударског чекића на градском топловоду у стању ремонта, топот комшија и шкрипа намештаја над главом. Лирску ноту уносе вапаји психички болесне комшинице из стана слева, одвратно шиштање Борје Мојсејева⁵ о томе како «он није као сви» из стана комшије с десна. Плус, завијање лифта, и нарочито музикални звуци канала за смеће када по њему лете и разбијају се флаше и остали звонки предмети.

Једном речју, фуј! Градским становницима нема о томе шта да се прича – и сами знају, а сеоским – боље и да не знају (или, напротив, да знају, како би још једном поразмислили пре него што похрле у градове у потрази за комфором и парама).

Дакле, након буђења на тавану код шумара Семјона, мој мозак, по навици спреман за одбрану од звучног напада у граду, одједном се збунио, јер није било потребе да укључује своје заштитне механизме без којих би психа градских становника почела да се нарушава брзином авиона у паду.

Звуци који су миловали мој слух за време буђења били су чудна божанствена симфонија, у коју се уплитао цвркулт и певање разногласних птица, тихи шум лењивог ветра на крову изнад мене, повремено шкрипање поклопца бунара и жуборење воде наливане у припремљено ведро.

⁵ Борја Мојсејев – познати певач руске естраде (Прим. прев.).

Далеко кукурикање петла уносило је своју дурску ноту у растресито шуштање брезових грана, зрикање зрикаваца, и приглушено—достојанствено зујање бумбара који је вршио ревизију остатака цветног праха у осушеним различцима над мојом главом.

И кроз све те уљуљукујуће, милујуће звуке умилне и топле мелодије налик стидљивом поточићу, протицао је кротки гласић Нине, Семјонове жене, који је певушио нешто изразито црквено: Царица моја преблагаја-а-а-ја...

Ако мирисима и звуцима додамо веселе сунчане зраке који су се пробијали кроз тавански полумрак, комадић небеског плаветнила из отвореног прозорчића, букете осушених трава који су висили са кровних греда, прабабину осликану преслицу уместо ноћног сточића — можда ће је разумети да сам се пробудио у бајци. Нерадо сам се спустио доле.

— Добро јутро вам желим, Алексеј; који је ваш патроним? — Преплануло лице Нине блистало је искреном срдачношћу.

— Просто Љоша, Ниночка, Бога ради! Ми смо, вероватно, вршњаци.

— Тешко, Алексеј, мени ће за месец дана бити педесет и шест, ако Господ да да доживим! А биће да ви немате ни педесет?

— Напунио сам недавно четрдесет и пет, Ниночка! Како вам успева да тако младо изгледате? Изгледа да знате неку народну дијету?

— Шта причате, Љоша! Пост и молитва — то је сва наша дијета. Једноставно, живот је овде здрав, ваздух

чист, вода из бунара, храна без хемије. Још ако се вотка пије само повремено и живи са што мање греха, и изглед ће бити бољи и живот дужи.

Ма, ја сам грешница, али моја бака, Софија, Царство јој Небеско, доживела је стодванаест година, а прабаба Матрона стоосамнаест. Та је стварно била праведница, велика молитвеница. Она се родила слепа, по старим сеоским појмовима — «нерадница». А ако си нерадница, значи, моли се Богу за сву породицу, одрађуј своје издржавање. Тако је она од детињства навикла на цркву; прво су је водили за руку, а потом је сама ишла. Много је волела Божју службу, ни једну није пропустила. Њу је стари чтец узео под своје руководство, научио ју је молитвама, а имала је бистар ум до саме смрти, чудо једно. Читао јој је књиге Божје, разна житија, Свето Писмо. Људи на селу немају баш много времена за читање, много се ради, зато је Мотја била у кући уместо књиге. Сви једу, а она узме да препричава неко житије или да објашњава празнично Јеванђеље. Кажу да је проповед свештеника понављала од речи до речи. А кад је порасла, почела је да седи са другом децом, да их умива, храни, а најважније, да их учи вери и води у цркву. Сви рођаци су је много волели и поштовали, тако су је и звали — Божењкина Мотја. А кад јој је стигла тридесета, нашао се и младожења за њу, добар момак, седам година млађи, радан и благочестив. Он је њу у цркви приметио и веома заволео. С муком је наговорио родитеље да се сложе да је проси. А она је одговорила: «Цео живот ћу се молити за њега што је указао такву част мени, богаљу. А да се

удам не могу, ја сам Христу заклетву дала.» А какву заклетву, није рекла; заклетва и готово. Њу, наравно, нико није присиљавао, њу су и у својој продици због молитава и због деце много ценили. А тај момак се после годину дана оженио, и то веома добро, цео живот је срећно проживео, мора да је Мотјина молитва за њега била јака. И умрла је блажено. Годину дана пред смрт обавестила је рођаке, а онда за пола године, па за месец. А на три дана пред смрт је прогледала. Умолила је Господа, каже, да нас на крају све види. За та три дана, код ње је било скоро цело село – опраштала се. Свакоме је рекла понеку поуку, дала животни савет. А трећег дана, седећи на столици, оној тамо, што стоји на веранди, благословила је све и рекла: «Праштајте, моји вољени, видећемо се код Господа, молитe се за мене, грешницу, већ су дошли по мене.» Уздахнула је и упокојила се, лако и тихо. Као што Давид каже у Псалтиру: Честна пред Господом смјерт преподобних јего.

— Нина! Зашто госта храниш разговорима? Води га за сто да доручкује. Добро јутро, Алексеј!

— Добро јутро, Семјон!

— Опрости, Семјонушка! Крива сам! Љошењка, извол'те за сто! Опростите грешној брбљивици!

Домаћин куће који се у том тренутку појавио без сваке сумње је достојан да га опише, не такво јадно пискарало као што је писац ових редова... Ту, молим лепо, ни Љесков и Мељников-Печорски не би били довољни. Растом је Семјон по статусу и фигури испао нешто као Илија Муромец (не мешати са изопаченим холивудским

«билдерима»), огромна маса мишића у целом телу, са његових шездесет и нешто, сва се преливала. Брадетина испод очију, зубине «циганске» – могао би на рекламу за «Блендамед», грива лавовска, прсти челични – ох, а стисак руке! И уз све то, очи – као код детенцета – чисте, јасне, умиљате, које су зрачиле радошћу и добротом.

Једном речју, био је некако сав епски, из детињства. Одевен у фармерице, а на руци јапански сат са компасом, термометром, барометром и којекаквим функцијама, гак сам видео код познаника, возача на «Камел трофи», такође бившег колеге са факултета, неки озбиљан сат, кошта бар шесто долара.

— Син ми поклонио! Средњи. - видео је како разгледам његов сат и засмејао се. — Он воли да ми доноси свакакве поклоне са службених путовања у иностранству. Без њих, гата, каже, не можеш у шуми, па доноси: једном италијанско оружје, нећу да кријем – добро пали, не расејава, зове се «берета», други пут шведску бензинску тестеру, онда немачког геренца за снег, а сад и овај сат. Спаси га Господе што се тако брине! Само, мене је још у детињству прадеда научио да по недељу дана, а некад и две, лутам по шуми са једним ножем и кутијом соли. А да залутамо у шуми, за нас, Прохорове, срамније је него Нички у својој башти. Додуше, једном се десило... али то већ с Божијим допуштењем, да би аз не превозносио!сја!

— Како то – «с Божијим допуштењем»? Испричај, Семјоне Михаљичу!

— Испричаћу, касније. Хајде да прво испоштујемо домаћицу са њеним јелом, а за чајем ћу да испричам.

Ако постоји Рај, нека ме тамо тако хране! Био сам на разноразним коктелима, бизнис ланчевима, ручковима и вече-рама, јео јапанску, кинеску, италијанску, грчку, француску, турску и другу храну. Једном сам се удостојио да се са руководством «Газпрома» омрсим деликатесима прављеним по специјалној наруџби. Али је све то само клопа из киоска у близини железничке станице у поређењу са претенциозним доручком покровског шумара, припремљеног нежним рукама његове вољене супруге. Не. Опет се тражи мајстор речи не мањи од Чехова. Сећате се «Сирене»? Не сећате се, онда поново прочитајте!

Једноставно ћу набројати: бут младог дивљега вепра, динстан на црном и белом луку у руској пећи; млади кромпирићи, барени, са маслацем (домаћим, наравно), посути свежем мирођијом; печурке рујнице пржене, право са врућег тигања; млечна гљива, усољена, маринирана, «слинаста»; шаран, преливен шаргарепом и першуном; изрендана репа са зеленом репом и милерамом (такође домаћим, наравно); каша пшенична са сувим шљивама, сувим грожђем и дињом, слатка; купус кисели са маховницом и кимом; три врсте ротквица, младих; млади лук и остали зелениш – цела порција; сок од бруснице, кисељ од малине; јагоде, шумске јагоде и бокалчић са шлагом – у одвојеној здели; још нешто, не сећам се... Ето тако. Све то неописиве свежине и ароме која обара с ногу.

Све у свему, замало да ми дође крај, иако сам, чинило ми се, све пробао само по мало. Да! Још сам заборавио квас са реном, домаћи хлеб и слатко од огрозда и кинеских јабука.

При том, сам Семјон је појео пшеничне каше из чинијице (мачак комшинице у Москви има већу), неколико стручака свежег зелениша, чашицу кваса и комадић хлеба. Ето ти доручка једног богатира!

Видећи моје ошамућено стање, помрачено прождрљивошћу, Семјон се сажалио и замолио Нину: «Донеси нам чај на веранду, на свежем ваздуху ћемо да поседимо.»

Помолили смо се и изашли на веранду (то јест, молили су се Семјон и Нина, ја сам се из учтивости такође прекрстио, чини ми се неправилно, али на то нису обратили пажњу).

Мени је допала Мотјина столица, Семјон је присео на табуре са лепим дуборезом, а Нина нам је изнела ароматични чај од јасмина, рибизле и још нечим, мени непознатим. Поћутали смо. Затим је Семјон, са благим уздахом забацио уназад густ прамен црне косе са многобројним сединама, и почео:

— А ја се, Алексеј, нисам одувек трудио да живим по-Божијему, било је време, ох, чуда сам правио! Педесет и шесте, после демобилизације, одлучио сам да у граду потражим срећу, леп живот, да се проведем. Проводио сам се тако пар годинница у Москви, запослио се као тесар на грађевини. Радио сам добро и добре паре зарадио, али одмах и трошио; на ресторане, карте, билијар, а на девојке – ни броја се не зна, леп сам био у младости, качиле су се на мене у чопорима. Ох, ал' сам се нагресио! Само да откајем, Господе! И тако ми је градски живот ушао под кожу да сам скроз заборавио на своје родитеље

и на њихове свете поуке, као да на селу нисам никад ни живео: Москва брзо брише везе са родним крајем, а ја сам био у потпуном бунилу, као пијан. Освестио сам се на дашчанам лежају.

Отворио сам очи, видим, ја у апсу, а иза врата са решеткама седи милиционер на сточици, тако, старији, са брковима. Питам га:

— Чича, - кажем, - шта се десило? Где сам ја?

— Не сећаш се, је ли? Букач! У милицији си. Сад ће доћи иследник, испитиваће те. Мада, шта да те испитује — и тако је све јасно, сведока ће бити десетак.

— Чича, драги, шта сам то направио, па ја се ничега не сећам!

— Види ти њега, какав чича сам ја теби! Бик рога-ти ти је чича, или медвед у шуми. Налио си у себе, ено, причају твоји ортаци, скоро канту вотке, а онда у истој кафани направио тучу са војним питомцима, пази, око келнерице нисте могли да се договорите! А онда си двојици ребра поломио, једноме руку, а још један је на реанимацији, са разбијеном главом. Ако сконча — чека те, брале, конопац — сад је строго са убицама.

Ту сам завапио на сав глас:

— Господе! Шта сам то направио! Живот сам упропастио, мајка ће од туге да пресвисне, фамилију сам осрамотио! А питомац, Господе! Њега, зашто? И он сигурно има мајку, ох, проклињаће и мене и све моје! Господе! Шта то би! Господе!

— Касно си се, момак, Господа сетио, - гледао ме је стари милиционер сажаљиво, без злобе. — Раније је требало

родитеље да слушаш, а попу «на испит» да идеш. Направио си дар-мар — мораш да одговараш. А истина је да сада осим Господа нема ко да ти помогне. Моли се, ваљда, ако умеш. Моли се, 'ајде, можда ће Бог и да услиши...

Тад' као да су ме бацили у лед, кроз рупу. Одједном сам се свега сетио. Цркве наше, себе малог, оца који је погинуо на Дан победе у Берлину; како ме он и деда воде на Ускрс да се причестим; излизане кутлачице са крстом и гоплом запивком⁶, и мајке, свечано обучене — у марами; ту су кулич⁷ и обојена јаја, а она сва сија.

Сетио сам се старог, хромог свештеника, са наочари-ма дебелих стакала: Причашчајтеся раб Божиј, Симеон, честнаго и пресвјатаго Тела и Крови Господа нашего Исуса Христа...

Падох на лежај и заридих. Тако сам ридео да се мој чувар чак и уплашио. Отворио је врата, ушао и, мада им је то забрањено, сео поред мене и почео да ме теши.

А ја, као избежумљен — не видим ништа, не чујем, ридам, са криком из утробе и вапим кроз јецаје:

— Господе! Опрости мени, подлацу грешном! Ради мојих родитеља, спаси дечкића, не дај да умре! Мајко Божија! Ради његове мајке, спаси дечака кога убих! Господе! Мене казни, убиј мене — њега спаси! Господе! Боже мој! Господе!

Колико сам се времена тако кидао, не сећам се. После су ми рекли — дан и по. Пао сам у несвест. Када сам до-

⁶ запивка - после причешћа у руским црквама даје се «запивка», то јест, топло вино са нафором (Прим. прев.).

⁷ кулич — обредни квасни колач од слатког теста, припрема се само за Ускрс (Прим. прев.).

шао к себи – преда мном лежај у крвавим мрљама, лице разбијено (то сам главом јако ударао у кревет). Изнутра пустош. Све видим, али ништа не осећам, ништа не желим, буквално као да сам већ умро.

Чујем како је зазвечао кључ од решетака, неко је ушао. Глас мог чувара: «Освестио се, несрећник!»

— Прохоров! Устај! На излаз са стварима!

Полумртво сам устао, подигао своју исцепану јакну и изашао. Идем ходником иза чувара, у глави једна хладна, спокојна мисао: да потрчим? Брже би ме устрелили, без мучног развлачења, суда и бруке за моју фамилију. Међутим, суздржао сам се.

Увели су ме у неки изанђали кабинет, окречен прљаво-зеленом бојом.

Тамо седи човек у цивилном оделу, види се да је испедник. Млад, глатко избријан, мирише на «Шипр», са добронамерним очима.

— Седите, Прохоров, можете да пушите (ја сам тада пушио скупи «Казбек»).

— Имали сте среће, Прохоров, - предмет је затворен. Питомац се освестио у болници, осећа се добро, чак су и лекари изненађени. Требало би да издржите казну за тешке телесне повреде, али је долазио пуковник, командир војне школе. Донео је писмене отказе од тужби на вас од свих питомаца које сте претукли, и молбу за затварање предмета. Ја сам био против, али су на врху ствар заташкали, очигледно школи не треба скандал. Слободни сте. Можете да идете, ево вам пропусница за излаз. Тамо доле вас чека неки старац. Немојте више да се срећемо, Прохоров.

Ништа не схватајући, без осећаја, као да сам брвно или (као) ударен маљем по глави, спуштао сам се доле на пријем, а мени у сусрет – мој деда. Строги, високи, на грудима цео «Георгије»⁸, у рукама држи бич, поред њега стоји мој чувар, стар, бркат, види се да су управо о нечему разговарали. Севну деда на мене очима испод косматих обрва, па из све снаге шибну бичем, исплетеним од коже, тако јако да ми се од бола зауставио дах.

— Клањај се, Семјоне, овоме човеку, он је од сада твој први добротинитељ, ка Богу те је обратио. И име његово, раба Божијег Димитрија, у памети својој ножем урежи! Цео остатак живота молићеш се за њега! Он је телеграм о теби, ниткову, послао.

И поново замахну бичем. А мој чувар га ухвати за руку, не даде да ме удари:

— Немој, Тимотеју Васил'ичу, није овде место, још ће и тебе да ухапсе! Остави га! Видиш – Господ га је услишио, чудом су предмет затворили! Опростио му је Бог, па и ти опрости!

— Опростићу. Али казнићу. Готово, Семјоне, нема више твоје Москве! Кући идемо. Невеста те чека.

— Каква невеста?

— Видећеш.

И поклони се до земље моме чувару:

— Да те спаси Христос, Димитрије Ивановичу, целог живота нећу заборавити да молим Бога за тебе!

⁸ «Георгије» – орден св Георгија, највеће одликовање хероја (Прим. прев.).

Затим направи нагли окрет на петама и пође ка излазу.

Врата родитељског дома отворила ми је Нина.

— Нина Петровна! Хајде, испричај Московљанину како су те, по сеоски, за мене удали!

— Остави, Семјонушка, шта да се прича, Алексеју то неће бити занимљиво!

— Напротив, баш је занимљиво, Ниночка, испричајте, молим вас, ја ионако већ други дан као да живим у другој земљи и у другом веку! Бога ради, испричајте!

— Па, ако баш хоћете... Све је код нас било једноставно. Тада, само што сам напунила седамнаест година, дошли су код мојих родитеља Тимотеј Васиљевич, деда мог Семјона, мама његова Анисија Игњатјевна, сви свечано обучени и озбиљни! Мене је мама извела из куће, али ја сам се сакрила под прозор и, све сам прислушкивала.

Моји родитељи су Семјонове позвали да седну за сто, изнели пред њих чај и шта је било у кући, па мало поседели, ради реда. А онда Тимотеј Васиљевич рече:

— Петре Серге'ичу! Кад би све било како треба, ја бих почео о купцу и о роби. Али пошто купац није у реду, ја сам ти, рачунај, дошао по милост. Унука мог Сјомку ти знаш, није био лош дечко. А сада у Москви лежи у затвору. За пијану тучу. Добар човек ми је послао телеграм да је гребало да суде Сјомки — озледио је неког. Но, Бог је милостив — пустиће га. Пише да га одведем од греха подаље. Спаси, Господе, тог добротинитеља во вјечније

вјеки! Идем данас по њега. Кога ћу да довезем, не знам, рачунај, пет година га нисам видео. Ето, све сам ти ка-
зао, ништа нисам утајио. Сад, кад све знаш, одговори ми: дајеш ли за мог клипана најмлађу своју, Нину?

Тата је поћутао неко време, па рече:

— Нека иде да пита Мотју. Ако је воља Божија, даћу је. Ја вашу прохоровску фамилију познајем. Код вас, ако мужик и мало заглиби, то није од злобе, него због вишка снаге којом вас је Господ обилно обдарио! Сјомку твог сам поштовао од детињства, био је кршан момак. Мислим да ће се поправити. Ако Мотја благослови — водите Нинку!

Ја под прозором — ни жива, ни мртва. Семјона се и не сећам баш најбоље, кад је у армију пошао било ми је тек дванаест, а ту одједном — пап — и «водите»! Ужас! Сва сам се следила, срце ми скоро замрло! А онда чух очев глас:

— Нина! Дођи у кућу!

Уђох, а сва дрхтим. Отац устаде, прекрсти ме и тихо рече:

— Кћери! Иди код Мотје, реци: «Отац пита — да ли је воља Божија да се удам за Семјона Прохорова?» Шта ти каже — дођи, и нама испричај. Иди у миру, голубице моја!

Пошла сам код наше Божењкине Мотје. Она је пред крај живота лети живела у шупици, тамо је и људе примала. Ту шупицу је називала «Келијица». Улазим код ње у «келијицу», а она седи на овој столици, на којој ви, Алексеј, сада седите, у тамном и изношеном сарафану⁹ (по више година није дозвољавала да се

⁹ сарафан - хаљина без рукава са изрезом (Прим. прев.).

шије нов и сама га је прала), а на себи је имала, као сад се сећам, празничну, «ускршњу» мараму, излизане бројанице у рукама, и сва сија: Исаија, ликуј, – певуши. Толико сам се изненадила да сам и заборавила зашто сам дошла.

– Мотјушка, – питам је, – зар је данас празник? У месецослову нема чак ни полијелеја.

– Мени је празник! Празник! Кумче моје вољено удајем, Нинушку драгоцену! За доброг момка Симеона Јевграфовича! Живеће са њим срећно, слушаће га у свему, ле-е-пу дечицу ће да одгаји!

Ја узвикну:

– Мотјушка! Али ја њега уопште не познајем!

– Под венац ћеш поћи – и упознаћеш га.

– Мотјушка!!!

– Раба Божија, девице Нина! Воља је Божија да се удаш за Семјона, тако и реци оцу! И још: спремај ствари и одмах иди своје младожењи у дом – тако је Богу угодно. Приђи, дај да те пољубим, радости моја, буди срећна и Господу увек благодари! Да те благослови Бог во сва дни живота твојег!

Вратила сам се у кућу ни жива, ни мртва, и све испричала оцу и мајци. Прохорови седе за столом. И ту моја мама, која до тада није прозборила ни речи, поче да лелече: «Ој, дете моје мало, како да те пустим туђим људима?! Како да се растанем са вољеном мојом?!» И остало, што већ мајкама ред налаже.

Отац погледа на њу, није је прекидао, прекрсти се и окрену ка мени:

– Стави, Нинка, свој сандук у плаве таљиге и запрежи у њих Игрунка. Он и таљиге ће ти бити мизир, више немамо да дамо. Одвези се у нови дом, ако је Мотја тако рекла, биће да она зна. На свадбу ћемо доћи. Бога се бој, мужа поштуј. Тимотеј Васил'ич, ти, овај... погледавај ... Праштајте, за сада. Пођимо, жено, кошнице да погледамо, они ће ту и без нас да се снађу. – Поведе са собом маму која је и даље јадиковала и изађе из куће.

А то, зашто је Мотја рекла да одмах идем код Семјона у дом, истог дана сам сазнала. Нису још успели ни да снесу мој сандук из таљига у дворишту, а Анисију Игњатјевну, маму Семјона, оборио је шлог, то јест, мртва је удар. Пола тела је било парализовано, сина је, тако, у постељи, и дочекала. А ја сам, још пре сумрака, у новој кући већ постала домаћица. Ето, тако сам била испрошена. Ништа занимљиво, Алексеј.

– Како ништа! Кад би на моме месту био Островски, он би са задовољством одслушао овакву причу!

– Мислите на Островског Николаја Григорјевича? Учитеља из Зареченског?

– Не, Ниночка, имао сам у виду великог руског драматурга.

– Немојте да се шалите, Алексеј, са нашим сеоском простотом! Каква прича? Код нас је овде све просто и једнолично.

– Просто, можда, али таква простота има високу цену. А како си залутао у шуми, Семјон Јевграфович, ниси заборавио? Испричај, буди друг!

— Е, тај догађај нећу никада заборавити. Десило се то шездесет и прве, Хрушчов је баш почео јако да притиска Цркву. Код нас су такође некакви «опуномоћени» долазили, двоје у мантилима и капама од јагњећег крзна, хтели су цркву да загворе. Али наши људи су били озбиљни, дошли су у канцеларију, њих петнаест, заговорили се унутра са овом двојицом, а председника са женама послали у двориште. И кажу «опуномоћенима»:

— Ево, овде је завежљај са парама, довољно је и за две «Волге», а овде – вреће од рогожине, јаке. Ви, другови, бирајте – да напишете у својим папирима тако, да нашу цркву власти више и не спомену, а за то вам ево од народа солидна захвалност. Или – у рупу под лед, у врећи, таман се напољу смркло. Сомови су у нашем крају баш крупни, бивају и по шест пуди¹⁰, тако да на пролеће неће имати шта да исплива.

Ови се препали, наравно, виде – људи се не шале.

— Дајте, - рекоше, - вашу захвалност, а на уста – катанац. Са совјетском влашћу све може људски да се договори (и завежљај са парама ставише у актен-гашну). Фасциклу са вашом црквом ставићемо на такву полицу да је до Другог доласка ни сам Љешиј¹¹ неће наћи. И попу своје реците да када би свуда парохијани били као што сте ви, био би другачији живот. А какав – другачији, нису објаснили, отишли су. Али наша црква, заиста, све до дана данашњег није била ниједном без службе.

¹⁰ пуд - стара јединица за меру, равна 16,38кг. (Прим. прев.)

¹¹ Љешиј – мистични шумски дух из руских бајки (Прим. прев.)

Да! Дакле, пола године након те посете, мало после рођења трећег сина, Мишењке, пошао сам у обилазак шуме, да погледам сасушено дрвеће и проверим има ли много измета од дивљих вепрова како бисмо знали да ли да на јесен очекујемо раскопане баште. Само, нисам био добро расположен кад сам кренуо, сад је то смешно, а тада сам био силно љут на управу што су нову, бензинску тестеру «Дружба», коју је требало да добијем, дали у други рејон. Мој комшија, шумар из Куровског, у управу никад није одлазио без поклона, а ја се за цео живот нисам научио да «подмазујем» – гади ми се некако. И ето, пошао сам тако љутит. Заборавио сам прадедову заповест да у шуми без душевног мира и молитве ни нос не промолим. Спопала ме та «Дружба» и – демон се прикачио.

Кренем ја тако сав натмурен и одједном, скоро на равном месту, спотакнем се ногом о корен и стропоштам, лицем право у балегу од лоса. Ту сам се већ начисто разјарио, скочио и опсовао, што чак ни у Москви на грађевини нисам себи дозвољавао. Тако сам сочно опсовао да сам се и сам изненадио: од рођења нисам изговарао такве речи. Мало сам застао, обрисао се, плуноу и кренуо назад кући, још беснији на цео свет. Излазим на пољану, тамо сам имао сложену гомилу брвана, видим да сам стигао на супротну страну од куће. Окренух се и поново кући. А напомињем, стварно без хвалисања, ја наше шуме (тим пре свој рејон) од детињства боље познајем од сопственог лица у огледалу; ноћу, без лампе, могу да пронађем било који брежуљак. И тако, негде сат касније, излазим поново код истих брвана, на исту

пољану. Ту сам већ и на «Дружбу» заборавио. Тако нешто ми се у животу није десило. Поново се окренух и – у шуму. Ево га поточић, а ево преорани мравињак, значи, правилно идем. После једног сата – поново сам код истих брвана. Не, мислим се, треба сести, одморити се, нешто ми са главом, очигледно, није у реду. Присео сам на доње брвно из гомиле и запалио цигарету. И гле, с лева од мене на брвну седи непознати старац, у поцепаном прслуку и у војничкој шубари. У том размишљању нисам ни приметио да је пришао. «Дај, каже, - цигарету». Ја му дадох. А док сам му додавао шибице, испустим кутију. Наклоним се да је подигнем и видим: старац потпуно бос, а стопала му ненормално велика и јарко црвена. «Аха, - помислих, - сад ми је јасно ко ме је то водао по шуми.» Устајем да се разгибам и тихо, у себи почињем да изговарам «Оче наш». А старчић подскочи: «Шта то радиш, Сјомка? Па, сам си ме позвао!»

И ишчезе као да га није ни било. Само што устадох с брвна, кад поче да се руши цела наслагана гомила, једва сам успео да одскочим у страну, само ми је торба остала под брвнима. У њој ми је био термос, добар, кинески - разбио се у парампарчад. Зато сам кући дошао као да се ништа није десило. Ту лекцију сам, хвала Богу, добро научио. Са немирним духом и без молитве, не само у шуму, него никаква ствар неће изаћи на корист.

— Па, Семјоне Јевграф'ичу, овде код вас је можда и могуће бити у «мирном духу», а у Москви је данас сав живот непрестани стрес: новац, посао, становање, лични живот... Мада, личног живота скоро и да нема – није ти

до тога, нема се времена. Живиш као да си за воланом на поледици, са излизаним гумама и без кочница, - хајде, брже, претеци друге, уђи им у «маказе», само да се сам не нађеш на маргини. Тако и тераш док не стигнеш до свог стуба.

— Алексеј! А да ли је такав живот потребан? Има ли много радости од њега?

— Радости је мало, скоро да је и нема. А како другачије — данас сви тако живе. Барем је тако у Москви.

— Али мени се чини да ни у Москви не живе тако сви, а код нас такве трке уопште нема. Не можеш баш ни овде да се излежаваш на пећи — у селу има доста да се ради, али нема ни таквог ропства како си сад описао, — нема ни изблиза. Човек не би требало тако да живи. У Јеванђељу је речено: «Цезару — цезарево, а Богу — Божије». Из тога следи да, у крајњој линији, телу и не треба тако много — нешто хране, одеће, а души — вера, света Црква и молитва...

Иза ограде зачуо се звонки дечији глас:

— Чика Семјоне, чика Семјоне! Московљанина Алексеја баћушка зове да дође!

— Па, ако зове, - иди, Алексеј. А наша су врага отворена — дођи као у своју кућу.

— Хвала, Јевграф'ич, Ниночка, захваљујем за ручак!

— Нема на чему! У славу Божију! Дођите опет, Алексеј!

Флавијан ме је дочекао са забринутим погледом.

— Алексеј! Мобилни је код тебе?
— У колима је, у касети. Искључио сам га. Нећу ни са ким да разговарам док сам овде код тебе.

— Онда је јасно. Сад ми је телефонирао Жења, а њој Иринин лекар. Ира им је дала Жењин телефон пошто твој није био доступан. Са њом је лоша ситуација. Испитивања су показала да има рак, могуће и са метастазама. Оперисаће је, али резултат је непредвидљив.

— Па ја сам јој већ дао новац за операцију, шта још очекује од мене? Нећу ваљда да седим уз њу као дадиља? И, на крају крајева, ја сам се од ње развео!

— Да, сећам се. Биће да је тако, не можеш ништа више, за сада... У реду. Пођимо да ми помогнеш да очистим паникадило за празник, да ја својом телесином не бих сломио мердевине, а мати Серафима са њих не може да досегне. Није ти проблем?

— Ма какви! Са задовољством! Хоћу ли умети да се снађем са тим твојим кандилом?

— Паникадилом! То ти је један велики лустер пред главним олтаром. Снаћи ћеш се. Прашак за зубе на крпицу и чистиш — сва мудрост.

— Онда, хајдемо!

Уђосмо у цркву.

У цркви нисам био одавно. То јест – у нашој руској, православној цркви. Од када је иностранство постало доступно совјетском човеку, ја сам успео да обиђем и сабор Светог Петра у Риму, атински Партенон, храмове Луксора у Египту, чак и будистички дацан у Бурјатији. А када сам био у нашој цркви, нисам могао да се сетим – да ли у детињству, да ли касније. Али сам сигурно био.

Некако је чудно: Андрјуша, ено га – поп, Жењка је, испоставило се, верујућа, чак је и моја бивша жена успела да се «убележи» као посетилац служби, а ја – ћорак. А зашто?

Флавијан ме је увео у предворје цркве и одмах изашао да донесе прашак за зубе, а ја сам остао сам у цркви.

Прво што ме је одмах задивило, била је некаква нарочита, суптилна тишина. То јест, чуо сам са отвореног прозора певање птица, звуке гласова и тандркање мотоцикла, негде у даљини. Ти звуци су били присутни, али не овде, и долазили су из неког другог пространства, које као да није имало никакве везе са овим у коме сам се управо налазио.

Буквално сам се нашао у другој димензији. Управо у другој димензији! Осетио сам то свим својим бићем у којој звучној, прозачној и живој тишини цркве.

Да, да! Одједном сам осетио да је тишина овде – жива! Баш као да је живо биће – добро, мудро и живо, са именом Тишина. И у тој тишини разливало се присуство живота, и не просто живота, већ ЖИВОТА, неког другачијег – право. Изненада сам се сетио – Вечног. Господе! Не губим ли разум?

Чини се да је Паскал у «Мислима», или Ларошфуко у «Максимама», рекао: «Ја осећам да Бог постоји. И не осећам да не постоји. Дакле, Он постоји.»

Схватио сам да бих могао да се потпишем испод тих речи. Осетио сам да Он – постоји.

Осетио сам Њега Лично!

Мој разум, све моје животно искуство, логика мог живота, све се противило том осећању које је дошло ниоткуда – Бог постоји! Нешто је у мени врштало очајничким, продорним гласом: сместа изиђи одавде, враћај се у Москву, овде ћеш да скренеш, ма, већ си скренуо!

Али тај осећај није пролазио – Он постоји!

Да, да! Он, Бог – постоји! Истински, Живи Бог!

Нисам видео где је, нисам Га чуо, али сам Га свим својим бићем осећао, Њега, Бога, присуство. Он је био ту, поред мене. Можда је стајао баш иза оног стуба? Или иза оних изрезбарених врата?

И било ми је добро због тога. Осећао сам да ми је добро. Тако добро, као никада пре у животу. И знао сам да је добро због тога што је Он, Бог, овде, поред мене.

Стајао сам у предворју цркве и дубоко удисао тај непознати ваздух, прожет суптилном, невидљивом аромом. Неизрецива лакоћа је благо испуњавала моје биће, и чинило ми се да ако само коракнем – одвојићу се од пода и запливаћу испод тих древних, мирисних сводова.

Нека тиха радост, као у детињству, на бакиним коленима, прожимала је моје срце и оно је узбуђено лупало – Господе! Господе!

Нисам одмах приметио да преда мном стоји Флавијан са крпом и кутијом прашка у рукама. Са нежним осмехом гледао је у мене, изгледа већ одавно.

— Андреј! Опрости, Флавијане! Опрости — оче Флавијане! Слушај!

— Не мораш ништа да кажеш, Љоша, видим. Срели сте се. Слава Богу!

— Не, али слушај, то је шта, стварно? То, што сам сада осетио, то је заиста Бог? Зар се то тако дешава?

— Дешава се и тако. И другачије. Различно. Али то је Бог. У то можеш да не сумњаш. Веровао сам да ти то можеш да осетиш. У неком моменту. Да ти је душа остала жива, без обзира на то што си се цео живот својски трудио да је убијеш. Нисам претпостављао да то може да се деси сада. Али, Бог боље зна коме и када треба да открије Себе. Слава Богу за све!

— Оче Флавијане! Саслушај ме... Али, шта сада да радим? Нешто се догодило са мном... Још не могу да схватим то што се у мени дешава... Само сада знам, тачно знам, да Бог постоји!

— Љоша, а ти поразговарај са Њим. Поразговарај онако како сада разговараш са мном, једноставно, поразговарај. Реци Му шта си сада осетио, да Он постоји, да ништа не знаш о Њему али хоћеш да се упознаш са Њим. Испричај Му о себи, о свом животу, о свему што ти је на души, замоли за помоћ, да те научи како да живиш даље. Стани овде, испред ове иконе, и поразговарај са Богом.

— А могу ли да клекнем на колена?

— Можеш, наравно...
Клекнуо сам.

Када сам изашао из цркве почињало је да се смркава. Нећу да причам како сам разговарао са Богом. То је немогуће препричати. То је — тајна. Или — тајинство. Укратко, то није за јавност. Рећи ћу само једно: за све то време док сам му говорио, час жалећи се, час плачући, час га укоравајући, Он је стајао испред мене и слушао. Слушао и одговарао. Одговарао је реком бескрајне Љубави која је истицала из Њега, и у којој сам се топио од среће која је нахрлила на мене. То је немогуће описати. То се може само доживети. Тај који је то доживео, он ће разумети. Dixi — рекох ја.

Паникадило је очистио сам Флавијан. Мердевине су га издржале.

Мати Серафима

— *А*лексеј Витаљевичу!
Глас матушке Серафиме — строги и истовремено добронамерни, извео ме је из замишљености. Испоставило се да сам већ сат и по преседео на изрезбареној клупици у углу црквеног дворишта.

— Једва сам вас нашла. Баћушка је хитно отишао у Горбуново, то је дванаест врста одавде, да причести старицу на самрти. Заповедио је да вас послужим чајем и замолио вас да га сачекате док се не врати.

— Хвала. То јест, нека вас спаси Господ — тако, чини ми се, треба рећи?

— Тако, тако, Алексеј Витељевичу, тако, драги. Ви волите чај са ментом или господски, са лимуном?

— А зашто господски, матушка Серафима?

Док смо разговарали, ушли смо у црквену стражару. Била је чиста, са свеже омаланим зидовима и избељеном пећи са пртежима живих боја, са које је до плафона излазила пара из бљештаво очишћеног, металног чајника.

— А раније, у мирно време, то јест до бољшевика, овако су говорили за чај: са лимуном — господски, са млеком — трговачки, са јабуком — поповски, зашећерен — градски, а уз грицкање комада шећера — на сеоски начин. А без шећера — сиротињски!

— Замислите! Никад тако нешто нисам чуо! Матушка... Могу ли тако да вас зовем?

— Можеш, Љошењка, можеш.

— Матушка, а зашто ме тако гледате и смешкате се?

— Па радујем се због вас, Љошењка. Кад бисте само могли сада да видите себе — сав сијате! Ја сам ваше лице добро запамтила још тада, у Москви, у продавници обуће. А и када сте овде допутовали... шта да се прича! И данас, још док сте пре уласка у цркву са баћушком разговарали на улици лице вам је било другачије, сурово, беживотно...

А сада сијате, као дете на рођендану! Таква промена на лицу обично се догађа на крштењу: улази у крстионицу један човек, а излази други, новорођени у Христу! Много пута сам то гледала када сам баћушки прислуживала на крштењима. А тако и јесте — новорођени! Крштење је друго рођење, сав прегходни живот са гресима остаје иза, а нови започиње са чистог листа.

— Матушка! А могу ли ја још једном да се крстим, како бих могао стварно, како ви кажете, да започнем нови живот.

— А јесте ли ви, Љоша, крштени?

— У детињству, јесам. Бака ме је крстила у једном подмосковском храму, гајно од родитеља, онако, без личне карте, са тим је гада, кажу, било строго. Мало пре њене смрти, мени је тада било дванаест година, бака ми је рекла да сам крштен у част Алексеја Божијег Човека, а ко је он — нисам сазнао ни до данас.

— То, Љошењка, није проблем. Даћу вам да прочитате житије Алексеја Човека Божијег, чак ћу и да вам

га поклоним, веома је дирљиво житије. А да се крстите по други пут, не можете — у Символу наше вере речено је — «верујем у једно крштење за опроштење грехова». А нема ни потребе. Свима нама, православнима, Господ је даровао друго крштење — Свету тајну покајања и опроштај грехова преко свештеника на исповести. Ето, то, друго крштење бисте могли да замолите од баћушке Флавијана кад се врати.

— Исповест? Да причам о својим гресима? Па, не знам, да ли је то потребно... Да се непознатом човеку причају такве ствари о себи, некако ме је срамота...

— Управо је то и важно, Љошењка, драги, да вас буде срам! Да пожелите да од срама пропаднете кроз земљу! Да душа задрхти од сопствене прљавштине и гадости, да плаче и замоли од Бога опроштај! Управо тада се и врши Света тајна покајања — када је срамота. Мали срам пред једним свештеником избавља од великог стида пред целим светом; јер ће сви наши непокајани греси на Страшном Суду да се открију пред целим светом. А по гресима и суд — којемуждо по дјелом јего. Ох, страшно је на суду, Љошењка! Оправдање или вечна осуда! Замислите — вечна! Уосталом, човек то и не може да замисли — вечност — сувише смо ми навикли да живимо у пролазности! А живот је шта? Цап! И нема га — одлетео! Рекло би се да смо колико јуче сестра и ја бежале од глади у Украјини, из Полтавштине овамо, у Т-ск, и

пробијале се кроз кордоне ОГПУ¹², а од тада је прошло већ седамдесет година...

— Матушка, опростите за индискретно питање, а колико ви имате година када тако све добро памтите? Чак и те изреке у вези чаја на господски начин?

— Мени ће ускоро већ осамдесет седма, ја живим други живот који сам позајмила од Бога. А те пошалице сам још у детињству чула од покојног тате, Царство му Небеско, убијеног протојереја Доримедонта.

— Матушка! А шта то значи, други живот, позајмљен од Бога?

— То, Љошењка, значи да сам ја у првом животу била Катарина-грешница, а сада, већ шеснаеста годинница, још већа грешница, монахиња Серафима. По одећи монахиња, а по гресима — покајница. Већ петнаест година како је требало да лежим у иловачи, али ми је милостиви Господ, молитвама оца мог, баћушке Флавијана, дао времена за искупљење. Ја сам се тада већ спремала да умрем — рак оба плућна крила са метастазама свуда по телу, а пошто сам и сама била лекар, кардиохирург, све сам схватала, па и то да ћу да умирем у етапама. Лежала сам у двојци, то јест, двокреветној соби, са још једном женом (како се не би мучила размишљањима у самоћи) у мојој болници у Т-ску, где сам радила четрдесет и две године. Са том сусетком сам се све време справљала о политици — до које само мере слепило може да обузме човека! Смрт већ стоји крај кревета, а ја — дај перестројку! Партија ће

се обновити, извешће земљу из кризе! Комунисти неће оманути (и то ја — кћер стрељаног свештеника!). А та сусетка, Наталија, жена неког начелника из рејонског комитета партије, све време прича о Богу — каже, исповеди се, причести се, већ си сама кост и кожа! А ја — не, човек не треба да се понижава пред судбином, треба умирати гордо! Господе! Зар сам то стварно била ја?! И тако, доведе Наталији њен муж-комитетлија младог попа, баћушку нашег Флавијана, да је помаже јелејем, а он само баци поглед на њу, благослови је, и окрете се мени. Гледа онако, проницљиво, и каже: «Ви нисте тврдица, зар не? Поклоните ми ону кутијицу испод душека, с леве стране под узглављем, неће вам требати.» Ја у шоку, тамо је стварно лежала кутијица, а у њој шприц и смртоносна доза морфијума — да се не мучим када болови постану не-сносни, а иначе су ми већ тада убризгавали коњске дозе баралгина. У глави ми се завртело, не могу да схватим одакле је сазнао за кутијицу. А он гледа са осмехом, али тако ауторитативно, да и сама не знам како сам је извукла и без речи му дала заветну кутијицу. Он је стави у ташну и рече: «Доћи ћу сутра код вас, ви ујутру ништа не једите и не пијте.» А онда је почео да помазује сусетку, тихо певуши, чита молитве, а ја лежим као у магли, никако да саберем мисли, нешто ми се догађа, а шта — не разумем. Помазао је сусетку, причестио је, опростио се и отишао. А ја до јутра ока нисам склопила, све хоћу да разумем — да тај свештеник није био неки хипнотизер? А пред свитање, моја се сусетка преставила — тихо, не будући се, само је уздахнула и опружила се, осмехујући се нечему. Нисам

¹² ОГПУ - Орган државне безбедности у СССР током двадесетих и тридесетих година двадесетог века (Прим. прев.)

до седам звала сестру, знала сам да су се нарадиле током ноћног дежурства... Сама сам дежурала толико пута... Однели су од мене Натаљушку, Царство јој Небеско, а ја наједном силно зажелех да једем, до неиздржљивости, и да пијем «Боржоми»¹³ из фрижидера. Толико ми се пио тај «Боржоми» да сам у устима осетила хладне мехуриће. Ипак, лежим, трпим глад и жеђ, и чудим се што не осећам уобичајени бол. Чекам тог младог, чудног свештеника који ме је тако неочекивано запрепастио, и припремам за њега компликована питања – па нисам узалуд на факултеу имала десетку из атеизма, опрости ми, Госпode! Ево га, прилази, певуши: «Радуј се, Серафиме, саровски чудотворче!»; сва моја питања као да је ветар одувао – почела сам да јецам и не могу да се зауставим. Шест сати је баћушка седео код мене у соби, сву ми душу преврнуо, исповедила сам се тада први пут од својих осам година када сам после хапшења родитеља доспела у сиротиште... и причестила се. А увече, када су лекари отишли, дошао је са мати Таисијом, просфорницом из саборне цркве, драгом мојом светицом, тајном схимонахињом, Царство јој Небеско, и замонашио ме «на смрт» са именом Серафима, у тај дан је био празник Серафимушке Саровског чудотворца. Дао ми је у руке бројанице: моли се, каже, монахињо, постаћеш анђео! Ето, од тада се на тим бројаницама молим, већ су се скроз истрошиле, а да их мењам, жао ми је – то ми је прво благословење у монаштву. Ја тада, после монашења, три дана ништа нисам

јела, само сам се молила и пила свету воду, а после две недеље рентген је показао да су плућа чиста и да су метастазе нестале. Месец дана касније већ сам мати Таисији у просфорној помагала... А када су баћушку Флавијана поставили овде, у Покровском, за настојатеља, он ме је узео код себе као келејницу. Сада живим други живот под покровитељством баћушке Серафима Саровског, код баћушке Флавијана на послушању. Слава Богу за све!

– Баш тако, Богу слава! – одједном је загрмео весели глас оца Флавијана. – Стојим ту под тремом и слушам о сопственим чудесима. Зар вам се не чини да бих могао да се погордим још више, мати Серафима? А ја сам и иначе горд и велики славољубац!

– Оче часни! Опрости грешници непокајаној за брбљиви језик! – право са клупе паде на колена стара монахиња. – Епитимију ми дај, баћушка мој драгоцени!

– Ево ти епитимија, старице свехвална, испричај Алексеју како си ме пре две године спасла од смрти у Виполцима!

– Баћушка! Смилујте се! То вас је Господ спасио, молитвама Матушке Царице Небеске!

– Спасио Господ! Али чијим рукама? Добро, ћути, мати, боље ми налиј чај, сам ћу да испричам.

– Баћушка!

– Ништа, смируј се, мати!

– Пре две године, зими, седам врста одавде, помазивали смо ја и Серафима једног старчића, бившег расколника – староверца. Пред смрт, по наговору жене, он је решио да се врати званичној цркви, да се помаже и

¹³ Боржоми - кисела вода са Кавказа (Прим. прев.)

причести – у деведесет и трећој години живота први пут се разболео. Отишли смо тамо мојим уазиком¹⁴, а ти Виползци су забачено место, не чак ни село, него засеок, има четири куће. Сјединио сам Стефана са Православном Црквом, помазао, причестио, изађосмо на стениште испред куће, а ја – трас – и у смет! Инфаркт! Добро, Серафима је бивши кардиолог, нешто се тамо са мном бактала, види – могу да преживим. Само морам брзо у болницу, на апарате, да примим лекове. А како да стигнемо? Ја сам у несвести. Телефон у тим Виползцима никад нису ни видели, и осим Стефана и његове две године млађе жене, нема никог живог, а мати Серафима тада није умела да вози ауто (после тог догађаја – у њеним годинама – научила је!).

Хајде, сада, признај, мати часна, како си ти – такав миш – седам врста, на мразу вукла моју телесину на саоницама, а?

— Не мучите ме, баћушка, ја и сама не знам, милошћу Господњом и молитвама Пречисте Заступнице! Ја сам само вукла конопац и молила се: «Мати Божија, Господе! Спасите баћушку мога! Ради његових чеда духовних, Господе, помози, не остави их сироте!» Слава Богу – помиловао је!

— Ето, Алексеј, видиш! Парафразираћу класике: још има монахиња у руским парохијама¹⁵!

¹⁴ УАЗ - цип руске производње (Прим. прев.).

¹⁵ «Још има жена у руским крајевима!», из поеме Њекрасова, «Ко у Русији живи добро?» (Прим. прев.).

— Ман'те, баћушка, шалите се са глупом бабом! Боље реците, како је прошла ваша посета? Да ли се причестила старица?

— М-да – посета! А знаш ли ко је била та старица? Лично Варвара из Дубровке, ено је у Горбунову, лежи у ћеркиној кући.

— Господе, помилуј! – прекрстила се уплашено мати Серафима. – Зар је могуће да се Варвара покајала?

— Ха, наравно! Чекај од демона покајање! Та Варвара, да знаш, Алексеј, тренутно је прва и најпознатија вештица у нашем крају – екстрасенс, на савременом језику. Код ње долазе клијенти не само из Москве, него чак и из иностранства. Лечи, наравно, од свега, скида уроке, наводи, спаја, раздваја, појачава, гата, предсказује – једном речју, убичајени списак. Само, за разлику од већине данашњих шарлатана, резултат је скоро стопроцентни. Истина, и последице такође...

— А зашто – и последице такође?

— А последице – значи да је народна пословица о давању прста ђаволу – тачна и данас. Ево, последњи пример: Галина, продавачица из Тарбејевке – имала је мужа који пије. Пио је много; тамо, у рејонском центру, многи се тако опијају. Лечила га је и у диспанзеру, и по «Довженку»¹⁶, и свакако, долазила је и код мене овамо. Ја је питам: када си се причестила последњи пут, колико има година?

А она ће мени: а какве то има везе са мном? Муж пије, а не ја, њега морам да лечим! Ви мени реците колико треба да платим да га излечите?

¹⁶ «Довженко» – специјални метод лечења од алкохолизма по А.П. Довженку (Прим. прев.)

— Ја њој: муж је твој, и патња је, испада, такође твоја, теби ту патњу Господ није тек тако дао да трпиш, већ је то због твојих грехова. Очисти се од грехова, успостави са Господом правилни однос, тада ћеш и мужу моћи да помогнеш, а парама се то не купује! Припреми се за исповест, пости барем пар дана па дођи на службу, тада ћемо да поразговарамо о твојим проблемима.

Није хтела. Лакше је платити новцем, него да се прекопава сопствена савест и поправља живот. Отишла је код Варваре. Та јој је на вотку наштапала, научила је како њоме да напоји мужа. Попио је он ту вотку, и пијанство — као одсечено, ни мирис вотке више не може да издржи. Галина је цео месец плесала од радости, на сваком углу је рекламирала Варвару, а попове ружила. Њен муж је нашао добар посао и почео да доноси у кућу велики новац. Али је постао много тврд на паре, Галини и ћерки ни марамицу неће да купи, све крије и скупља. А у трећи месец од «исцељења» истерао је Галину и ћерку из стана, довео млађу и сада јој угађа као да је краљица — не даје јој да ради, засипа је поклонима. Та млађа га скоро отворено вара, а он ништа не види. Галина сад седи са ћерком код мајке, у својој половини куће на периферији, и проклиње судбину. Плаче, каже, боље би било да јој муж пије као раније.

Или, код Ирине Маљцеве: син је прешао од своје жене да живи код комшинице, на спрату ниже; та је пола године трпела, а онда — код Варваре — врати ми га, нећу да живим без њега! Варвара је нешто наврчала на његовој фотографији — вратио се. Сам! Као да и није

одлазио. А после две недеље обесио се о цев у купатилу. Ето ти и последице! Такве примере могу да ти наводим до сутра. А механизам је увек исти: контакт са демонима је игра на један гол, увек губиш!

— Оче Флавијане! Сачекај мало! Испада да ти исцелитељи и «бабе» лече демонском силом, је ли тако?

— А чијом? Господ исцелитељски дар даје светима, и то не свима, даје због чистоте живота, молитвеног подвига, због служења у извршавању Његових заповести. А ђаво своју силу, опет, под условом да Бог допусти, даје онима који служе њему, рогатом, и уништавају своју и туђе дупе, ено, као та Варвара.

— И шта је било, није се покајала?

— Тешко је, Алексеј, врачуру да се покаје, скоро да и није могуће, мада се догађају изузеци — свештеномученик Кипријан, на пример. Општење са ђаволом убија душу у толикој мери да вештац чак постаје неспособан да пожели покајање — то је оно што је страшно. Јер, док је душа још жива она је способна да осети Бога, само пожели да викнеш — Господе, опрости!, а Господ је већ поред тебе, спреман да опрости и залечи све твоје греховне ране Својом неизрецивом љубављу. Али за покајање је потребно да осетиш да си грешник, преступник Закона Божијег. А то значи да признаш над собом Самог Бога као Владику и Законодавца. Управо то ђаво не допушта врачуру да изведе, јер му је за све време општења сугеришао: ти си бог, твори сопствену вољу, ти си виши од других људи, ти владаш натприродним силама! Кад се душа

натопи таквим отровом, тешко је да се после унизиш и смириш пред величанством истинитог Бога. Због тога врачари најчешће умиру у мукама, без покајања. Ено, и Варвара: чим сам сазнао код кога сам дошао, изненадио сам се, наравно, али помислих – свашта се догађа у животу, можда се Варвара стварно покајала!

Улазим код ње у собу, на каучу под покривачем лежи мала старица, светлог тена, лице тако пријатно, слабим гласићем лелече: «Ба-а-ћушка, умирем, ноге не ходају, ло-о-ше ми је, причести ме, ба-а-ћушка!» – Добро, – кажем ја, – а од сатане се одричеш?» – «Не! – фркну тако да је поскочила на кревету, очи севају, сва се тресе. – «Сам се, попићу, одреци свога Распетога!» И одмах, поново: «Ба-а-ћушка, – замирућим гласићем, – лоше ми је, причести ме, ба-а-ћушка!» – «А коме си силу своју предала, Јелени, можда?» – «Њеном мужу!» – опет снажним гласом, налик на ричање. – Седам врата са крстовима ће пролазити, летеће...»

Прекрстио сам је и рекао: Под знаменијем образа Креста Твојег, Господи, да расточатсја всја сопотивнија сили!

Накострешила се под покривачем, као од зиме: «Иди, попе, нећеш ти овде да машеш руком...»

Отишао сам. И стварно ја тамо немам шта да радим. Штета, наравно, због душе људске која иде у огањ, али, како се каже, слободном – слобода, а спасеноме – Царство Небеско!

— Како то, испада да су ти демони толико јаки?

— Не, Љоша, нису демони јаки, него су људи без Бога слаби. Апостол Павле у Посланици Филипљанима пише: «Све могу у Исусу Христу који ми снагу даје.»

Тако и сваки хришћанин који живи у Христу, има од Њега благодатну заштиту и снагу да се супротстави замкама и нападима демона. Таквом рабу Божијем демон не може да приђе – сила Божија својим пламеном прљи нечистог. А до безбожника – пут је широк, навали, искушавај! Тај неће ни приметити да је већ пао у ропство некој демонској страсти...

Покуцали су на врата: «Молитвама светих отаца наших... Господе, благослови!»

— Амин! – загрмео је Флавијан. – Уђите!

Врата су се отворила и на њих је ушла, или, пре би се могло рећи – увукла, висока, мршава старица са преплашеним лицем.

— Ох! Баћушка! Христа ради, опростите! Нисам знала да сте овде, само сам хтела да свратим код мати Серафиме на секунду. Боље да кренем, опростите, ја увек у невреме!

— Напротив, напротив, Марта Андрејевна! Баш си наишла на време. Седи, попиј са нама чај...

— Непријатно ми је, баћушка, већ је касно...

— Непријатно је кад се чине греси! А да се попије чај са баћушком, напротив, баш је пријатно. Седи, послужи се, тебе је управо Господ послао. Ми овде са гостом из Москве дискутујемо о демонима... А ти, хајде, госту испричај како си у детињству видела «змију», и о Анином «мужу»...

— Мислите, О Њурки? Нису за ноћ такве приче, баћушка, како ћу да стигнем кући по мраку? Ух, баш их се плашим!

— А ти, Марта, чешће се крсти, и уз Исусову молитву ћеш стићи, анђео ће те чувати.

— Добро, баћушка, као свето послушање, испричаћу...

То је било тачно после рата, у зиму четрдесет и шесте године. Мени је тад настала дванаеста година. Ја, моја сестра и Мањашка из комшилука, њој је тад било тек седам година, спуштали смо се, као и обично, из Јефимовог дворишта санкама по снегу. Одједном — ох! змија на небу, ватрена, пада као звезда, са искрама, бах! — и право у Њуркино двориште, две куће даље од нашег брдашца. У почетку смо се уплашиле, наравно, али пошто нам је било занимљиво, мало касније смо потрчале да погледамо. Посматрамо из ограда, а тамо нема ничег. А та Њурка је била ратна удовица, њен муж је још четрдесет и треће погинуо, и то тако да није имало шта да се сахрањује — у тенку је изгорео, једино документа су послали. И тако смо ми ту змију неколико вечери заредом посматрале како пада. А после ништа. Рекле смо мами, она баки. Онда оне заједно одоше код монахиња, оне су код нас биле депортоване, већ су и старе биле. Посаветоваше се и — код Њурке. Кажи ти нама, Њурка, какви те то гости по ноћи ометају, да ли је све у реду код тебе? А та сва побледела, дрхти, идите, каже, деца ми спавају, нико није био код мене, све је у реду, идите!

Бака моја, Царство јој Небеско, — била је врло молитвена, каже она њој: «Њура, мила, ти се бар у огледало погледај, шта се са тобом десило за недељу дана! Сва си усахла, поцрнела, види те зелене кругове око очију! Ох, није овде без лукавог! Пази се, Њушенка, кћери! Он ће и живот и душу на вјеки да ти узме, а твоја дечица коме ће остати? Повери нам се, мила, шта се с тобом догађа?

Она као и пре: «Код мене је све у реду, идите, сама ћу се снаћи!»

Ипак, изгледа да се замислила, тамјан од монахиња и «живе помоћи»¹⁷ није одбила да узме. А два дана касније, рано ујутру, само што смо се ја и сестра на пећи пробудиле, утрчава у кућу та иста Њурка и бух! — баби пред ноге: «Авдотија Силантијевна! Спаситељко моја! Увек ћу се молити за тебе!» — и у сузе.

Мајка и баба је подигоше са пода, дадоше јој чаја, и тада је све испричала.

Те ноћи, када смо сестра и ја први пут угледале ватрену змију, одмах после поноћи, неко је закуцао Њурки на прозор. Њурка од тог куцања само што није пала у несвест — то је било оно исто куцање каквим је Њуркин убијени муж, војник Николај, још док је био момак, звао њу у шетњу.

А треба да се каже да је Њурка свог Николаја безумно волела, после сахране три дана је била у несвести, а потом је недељу дана вриштала на сав глас. И још да кажем, Коља је био момак на месту, наочит, радан, вина у уста није узимао... Погинуо је херојски — ушао је у тенк у пламену да извуче рањеног командира, али угушили су се обојица, нису успели да изађу, изгорели су.

Погледа Њурка кроз прозор, а тамо њен драги, оплакани Кољењка — стоји жив, прст прислонио на усне и показује на врата — хајде, отвори...

¹⁷ живе помоћи“ - 90. псалом, обично написан на појасу, руске жене имају обичај да га обавијају око себе као помоћ од враћбина, урока, лоших снова, итд (Прим. прев.)

Отворила му је, а он уђе сав блед, очи му горе, тресе се. Њурка – ни жива, ни мртва. А он ће њој: видиш, жив сам, био сам у заробљеништву па побегао, онда сам се скривао по туђим подрумима да ме НКВД¹⁸ не би стрељао као издајника отаџбине, ето, некако сам успео тајно да дођем до тебе. Недалеко у шуми сам, каже, направио склониште и, ето ме... Њурка дође к себи, баци му се у загрљај и изљуби га, онда му даде да једе и припреми им заједничку постељу... А пред зору, он оде у своје «склониште». Заповедио јој је да ћути о свему. У супротном, каже, ухватиће ме НКВД и стрељаће ме.

Зато је Њурка све нас избегавала, плашила се да не говори, да вољеног Кољу случајно не стрељају због ње.

Следеће ноћи дошао је опет. Појео, попио, а онда почео Њурку да наговара: хајде, каже, да одемо одавде, све да оставимо и одемо негде где нас нико не познаје. Ја ћу, каже, да направим себи друга документа и онда ћемо опет срећно да поживимо.

Њурка:

— А како деца, ено, оба малишана у углу у креветцу спавају, како ћеш њих оба по зими да понесеш?

А он:

— Оставићемо их за сада овде, добри људи ће да се побрину за њих, а ми, чим се снађемо на новом месту, одмах ћемо некако да их узмемо. Хајдемо, каже, одмах сада...

А Њурки страшно – како децу да остави, кућу, добру краву – тек се недавно отелила, и уопште...

И још, осећала се некаква непријатност у присуству «васкрслог» мужа, као нека хладноћа, шта ли је... Ипак, не може она одмах да се одлучи, за сада...

Пред зору је опет отишао и подсетио је да ћути.

Било је то тако пет дана – сваку ноћ. И сваки пут је наговара све упорније, па, и на мушки начин одобровољава... Њурка је већ, канда, и била спремна да се сложи, а ту – ми, са монашким тамјаном. Изгледа да јој је срце нешто предосећало.

И тако, после тога како су је посетиле мама и бака, она је светиње сакрила под узглавље децјег креветића и прекрстила децу пред спавање.

Долази он опет, овај пут сав напет, нервозан – хајде, каже, идемо сад одмах – агенти су ми за петама, нашли су склониште у шуми, до јутра би могли да ме ухвате.

А она:

— Ти бар децу пољуби пред пут, приђи, опрости се са малишанима.

А њега од тог угла где је дечији креветац тачно нешто одгурује, сав се искривио... Смандрљао је нешто као изговор и отишао, каже, да тражи ново склониште. А Њурка после његовог одласка сву ноћ није спавала – размишљала је. Пред зору узе из сандука бабин молитвослов, први пут од мужевљеве смрти, поче да чита јутарње молитве. А пред ноћ узела је «живе помоћи», ставила их око себе, по свим зидовима угљем нацртала крстове, над довратком и прозорима посипала тамјан, богојављенском водом сав дом окропила и са молитвословом села за сто – да чита покајни канон.

¹⁸ НКВД - бивши КГБ (Прим. прев.)

У поноћ врата се распахнуше, на прагу стоји «Николај», очи му горе као жеравице: «Шта је, глупачо! На крају си се досетила!»

Онда лупи вратима тако да се цела кућа затресла, и ишчезе...

А Њурка до свитања није устајала са колена, молила се, а чим је свануло, дотрчала је до нас.

Ето, баћушка, то је све, мислим...

— И, брате Алексеј, како ти се чини причаца?

— Просто не могу да поверујем, оче Флавијане, да ли је могуће да је све баш тако било? Зар демон може толико да се материјализује да се не разликује од човека? Он је и јео, и пио, и са том Њуром, ако сам правилно разумео, имао интимне односе? Зар се то стварно догађа?

— Ох, Љошењка, шта се све не догађа! Ти се створови материјализују тако да и једу, и пију, и са женама ступају у контакте, и гуку. Серафиму чудотворцу су, ено, такво брвно завитлали у келију, да га је неколико људи једва извукло одатле. А колике светитеље су тукли – прочитај житија! Наравно, они то све раде не по својој вољи, већ када Бог то промислено допусти. Они сами ни у свињу не могу да уђу без Господње дозволе.

— Са огромним интересом ћу да прочитам житија, а вероватно и не само житија. Волео бих да што више сазнам о свему томе! Али ми реци, зашто је демон долазио код те Њуре, куда ју је он то наговарао да иду?

— Како – куда? Оппростите, баћушка, што упадам, – Марта Андрејевна се окренула према мени. – У горећу

преисподњу или тартар ледени! Исто, као и Клавку из Дегтјарова!

— Како у преисподњу?

— Ево како! Прија ми је причала, она је лично из Дегтјарова, таква ствар се десила код њих, такође године четрдесет и шесте или четрдесет и седме, такође зими. Они, то јест, прија и остала деца, на леду, под падином поред реке, градили су тврђаву, играли се значи... Виде како се Клавка, чини ми се, Јерофејева, такође ратна удовица, спушта са брда у кућној марами, кећељи и боса по снегу. Иде као опијена, очи празне, као да никога не види, пролази поред деце, иде према рупи у леду где су жене зими прале рубље. Деца од страха завикаше – она се од тог крика и пренула. А зауставила се само на корак од рупе! Како је после женама причала – такође јој се убијени «муж» јавио и наговарао је да иде с њим. Наговорио ју је. Замало није успео, ето, по милости Божијој, деца су засметала. Тако је и рекла – ишла је заједно са мужем!

— Ето, видиш, Алексеј, - наставио је Флавијан, - какви су циљеви и задаци лукавог – да уништи и душу и тело!

— А сад ми реци, оче Флавијане, чиме су се те, Клава и Њура, подметнуле? Сећаш се, ти си ми говорио да демон тек тако не може да овлада човеком, да он мора сам да се подметне?

— Оне су се подметнуле, како ти кажеш, преко унинија¹⁹. Страшно стање душе. У том стању душа човека је потпуно

¹⁹ униније - чамотиња (Прим. прев.)

изолована од Бога и лишена је Његове благодатне заштите. Следеће стање после унинија је очај, туга и неиздржива жеља да се на било који начин прекрати та мука у коју је униније претворило живот тог човека. Апсолутна већина самоубистава се догађа управо у том стању душе.

Дакле и Клава и Њура, као, на жалост, и многе удовице војника, нису имале правилно, православно стање душе, и пале су у мрежу унинија и биле доведене од стране демона до погибелји. Узгред, читао сам материјале истраживања професора Богуславског, познатог специјалисте из области психијатрије, који је спровео истраживање на више од двеста случајева, сличних овима које смо чули о Клави и Њури. Испоставило се, јављања «убијених мужева» удовицама превише фокусираних на своју тугу, била су честа појава у периоду од хиљаду деветсто четрдесет и пете, и чак све до педесет и шесте. Ти материјали су били издати у малом тиражу, и под ознаком ЗСУ (за службену употребу). Постали су доступни тек када је почела перестројка.

— Баћушка! Благословите да идем кући, још једном опростите... — Марта Андрејевна је стала пред оца Флавијана смирено пружајући суве руке за благослов.

— Благословен градиј во имја Господње, иди с миром, ево, Алексеј ће да те испрати, он је поред тебе, код Семјона. Збогом, Алексеј! Одмори се до сутра!

На путу од Мартине колибике до Семјоновог тавана често сам се крстио.

Пастир добри

*Н*ије ми успело да заспим. Само што сам задремао на миришљавом лежају од сена, одједном сам се пробудио. Сна – ни на помолу, али мисли – цео филм у боји! И све тако живе и јасне...

Прво сам се одједном сетио Ирке, како смо се упознали на скверу испред факултета – стоји, плаче, изгубила је индекс са десеткама, сама – тако крхка, са плетеницом боје свежеостругане липе, у плавој беретки, необично мекој, и маскара јој тече по образима...

Као да буквално чујем њен плач, горки, сиротски. И у срцу ме је наједном нешто затиштало, како је она тамо, у болници?

Стресао сам главом ту слику, а већ долази нова – мој обијени ауто са исеченим седиштима и изгорелом касетом – чак сам се пренуо – да сиђем и закључам? Одустао сам, ако опет обију нека буде, цео живот сам се тресао за ту гвожђурију, доста је. Госпoде! Опрости ми, цицији! Сетио сам се детињства, како сам код тетке у Чељускинској по друму поред канала из све снаге гањао «Орлића» са црвеним гумама – пут је био затворен, нема кола и летиш, а док те обавија летњи, топао ветар, замишљаш да си ко зна ко. А поред, у шуми, питоме веверице – куцнеш лешником о лешник, позовеш «чока-чока!» – и оне се спуштају главом надолe са бора

и из длана ти узму лешник, онако, деликатно... Госпoде! Како сам био срећан у то време! Онда опет Ирка пред очима – некада је и нама било лепо ... И љубав је била, са ружама у целофану, са картама за Тагању на представе, сладоледом на љуљашци у Сокољницима и Окуцавиним песмама око ватре... А како смо се љубили на степеништу студентског дома! Онда су се појавили неки ђаволи, одвратни, као у холивудском филму «Индивидуум». И нападају, право у очи – фуј! Чак сам се прекрстио. Што је најинтересантније – ишчезли су! Затим сам се сетио Новодјевичјег манастира, како сам се тамо шетао када су код Ире почеле компликације после другог абортуса. Лежала је недалеко, у клиници, а ја сам побркао време посете, па сам морао сат и по да проведем у манастирском дворишту. Сетио сам се! Управо тада сам први пут био у цркви (и до данашњег дана, последњи). Тачно! Била је тамо икона, како се уђе с леве стране, мислим да је Николе Угодника, нека лепа, величанствена, може се рећи да сам осетио неко страхопоштовање у њеној близини. Сећам се да сам Николу чак замолио нешто за Ирку, можда нешто и обећао за узврат, не сећам се... Сетио сам се Љеночке из рачуноводства – права Барбика... Госпoде! Шта ли ме је толико привлачило код ње, да ли ноге, дуге, од рамена, под мини сукњом уском као кајиш? Или ти откопчани дугмићи на грудима, са знаком Зодијака, који су вечно штрчали из недара? А лице! Не могу честито ни да га се сетим! Госпoде! Шта је то са нама, мушкарцима, са нашим очима? Или са мозгом? Ту ми се одједном појавила фреска из овдашње

Флавијанове цркве. Великомученица Јекатерина. Стоји са крстом у рукама, лице танко, на њему нека свечана лепота, а очи гледају право на тебе, тако кротко, с љубављу, и тужне су. Као код Ирке, пред болницом, када сам јој позајмљивао новац за операцију. Како је она тамо? Да можда позовем сутра Жењу? Опет се појавила нека гадост, у стилу Салвадора Далија, људи – нељуди, звери – незвери, демони, шта ли, опет... Фуј, пакост! Господе! Ако доспем у пакао, та гадост ће вечно да ме окружује? Још и да чини са мном што јој падне на памет? Не! Не! Не! Нешто ми се у тај пакао никако не иде! Требало би заиста да се исповедим... Колико сутра! То јест, већ данас, јер сунце већ сија кроз прозорчић.

Онда сам пао у сан.

Сан је био кратак, али лак и чист. Пробудио сам се бистре главе и са радосном сигурношћу како знам коју важну ствар је неопходно да обавим данас.

На крају доручка, током кога сам се са херојским напором суздржао да се не преједем као јуче – до потпуне отупелости (а имало је чиме), питао сам Нину, која је Семјону и мени додавала из пећи румене, зајапурене хлебчиће:

– Ниночка! Реците, а да ли је исповест страшна?

– Страшна је, наравно, Љошењка, ужас како је страшна! Кад само помислиш – ето, баћушка нас толико воли, моли се за нас, брине, труди се да наше душе у чистоти приведе у Царство Божије, а ја, свиња грешна, опет ћу својом греховном прљавштином да га жалостим. Срамно! Једно само тешти, да се анђели на небесима

радују грешнику који се каје. А такође и баћушка наш Флавијан, као анђео на Небесима, гле, и он се радује моме старању да се од душевне прљавштине избавим. Знате, када он чита молитву «праштам и разрешавам од свих грехова твојих...» с таквом љубављу изговара те речи, да тачно осећаш како не он, већ Сам Христос невидљиво стоји пред тобом и баћушкином руком те благосиља. Устанеш на ноге и као да летиш, не ходаш, радост праштања и очишћења у срцу звони као звона на Ускрс! Чудо како је добро! Дође ми да умрем од среће!

– Господе! Ниночка, зар се од среће умире? По мени, када је човек срећан, напротив, хоће да живи!

– Правилно, Алексеј, жели да живи, умешао се у разговор Семјон, – само апостол Павле пише: «...за мене је живот – Христос, а смрт добитак.» То јест, када човеково срце окуси радост, оно стреми ка још већој радости, а већа радост од сједињења са Христом и заједнице са њим за хришћанина не постоји. Страшно је умирати непокајаном грешнику, душа осећа тај ужас који је очекује и дрхти. Зато се хвата за земаљски живот – макар још мало, макар минут! А ко се сав живот припремао за сусрет са Богом, чистио се исповешћу, снажио душу причешћем, њему је умрети – исто што и проћи кроз врата, има страха и узбуђења, наравно, али нада у љубав Божију прогони ужас и панику. Чим је Христос рекао: «Онај који верује у мене има живот вечни» – значи да је то тако, те нема разлога да се бојимо смрти! Потребно је само да верујемо у Христа Господа и из све снаге улажемо напор да будемо онакви каквима Он жели да нас види – пуни љубави!—

Знаш, Семјоне, кад бих ја имао такву веру као што имате ти и Нина, ја бих био најсрећнији човек на свету. Ти си сад као свештеник, тако си све лепо објаснио; одакле само све то тако добро знаш?

— Ох, ти, Алексеј, ала си упоредио — са свештеником! Ја нисам достојан да будем ни крпара под свештениковим ногама! То што помало знам научио сам из Светог Писма, а оно је свима доступно — узми и читај, као и од баћушке Флавијана, нашег оца духовног, да га спаси Христос!

— А шта значи — отац духовни? Тако називају свештенике?

— Не све, Алексеј, само свог духовника.

— Семјоне, објасни мени, незналици, Бога ради, шта значи духовник, отац духовни, по чему се он разликује од осталих свештеника?

— По чему? А по чему се рођени отац разликује од других људи? Добрих људи је много, али рођени је — само један. Тако је и са духовником. Много је, слава Богу, добрих свештеника, али духовник је тај који је — рођени. Који те је као отац родио за духовни живот, малог из кашичице хранио, учио да стојиш на ногама, својом молитвом чувао, кога душа боли за тебе као за рођено чедо, коме ти можеш да притекнеш и дању и ноћу кад си у невољи и његову љубав сретнеш, ко те води у духовном животу, а ако се деси да умреш, са светим тајнама у вечност те испрати и над гробом «вечнују памјат» отпева. Срећан је хришћанин коме Господ дарује таквог духовног оца! Ето, Нина и ја даноноћно се захваљујемо Богу

за баћушку Флавијана — то је пастир са ретком ширином душе и љубави. А какав је молитвеник! По цео дан се бакће са нама, грешницима неразумнима, као са малом децом, а када ми на — јастук, он — на молитву. Много пута, када сам рано кретао у лов или риболов, видео бих како се гаси абажур у његовој келији пред само свитање. Господ му зато, по молитвама, и даје снагу, духовни разум и љубави у изобиљу. А људи ту љубав одмах осећају и као пчеле на слатки мед слећу, јер свака душа осећа потребу за душевном топлином и нежном утехом. А код баћушке Флавијана те љубави има — цело море, понекад једва стоји на ногама, сав болестан, а људима који долазе и време и снагу безмерно даје. Зато и долазе у ову нашу забит и мештани и они из престонице, а понеки и из веће даљине. Ономад, ено, преда мном је двојицу Пољака превео из њиховог латинства, а ја помислих — зар се није наша ниједна друга црква у Русији, него ова наша у селу? Господ, видиш, Својим неисказаним промислом, довео их је баш код нашег баћушке!

— Чекај, Семјоне, а како други свештеници? Они су, шта, гори?

— Не, Алексеј. Сви свештеници су — свети. То јест, не лично свети, они су људи и, као и ми, грешни. Али као носиоци Духа Светог којим су у Светој тајни свештенства освештани и којим све свештене радње обављају — они су свети и за нас драгоцени. У сва времена хришћани су више од свега бринули о свештеницима, за време гоњења их сакривали, обезбеђивали им све неопходно, хранили, издржавали — схватили су да без свештеника

нема ни крштења, ни причешћивања, ни опроштаја грехова. А хришћанин зна – ако се од воде и Духа не родиш, Телом и Крвљу Христовом не причестиш, од грехова разрешење не добијеш – у Рај Небески пут је затворен!

— А ако је свештеник – рецимо, пијаница, или развратник, или тако нешто (разне ствари се догађају) како онда Дух Свети може да делује кроз њега?

— Господ говори у Јеванђељу: «Дух дише где хоће...», зато за деловање Духа Светога греси свештеника нису препрека, тим пре што се благодат свештенику даје не ради њега лично, него ради оних којима он треба да служи, то јест ради народа Божијег. О томе и светитељ Јован Златоусти пише. Каква је теби разлика колико је мужева имала медицинска сестра? Главно је да ти како треба удари инјекцију и не побрка лек! Тако и свештеник, за сопствене грехе ће сам да одговара, само сто пута строже него световњак, главно је да обавља свој посао – да свештенодејствује. Друга је ствар, што за савет нећеш да идеш код било ког попа, ту ти је потребан духован и искусан, па још и човекољубив, ено, као наш баћушка Флавијан. А такви, на жалост, не стоје код сваког престола, мада би требало. Зато људи, чим препознају «доброг пастира» долазе са свих страна и иду код њега. Да не говоримо о старцима, они примају на хиљаде њих.

— Старци – то су стари свештеници?

— Не само стари, депава се да и нису у неким годинама. Међу светима помиње се један, скоро дечко, који је имао дар стараштва. Старци не зависе од година, него од духовног узраста и од дара Божијег. Обичан свештеник

својим умом и духовним искуством учи паству и даје савете. А старац се, не својим, него Божијим разумом руководи, оно што му Господ каже за човека, то му овај и преноси. Зато и долазе код старца, да сазнају вољу Божију о себи. То је посебан дар, код нас их у Русији данас можеш пребројати на прстима једне руке, оне, који су познати. Иако, можда постоје неки сакривени», то јест, непознати свету. Па и раније, то јест, до револуције болшевика, такође нису могли да се нађу на сваком углу. А тамо где их је Господ откривао, тамо је сва Русија ишла. Код баћушке Серафима Саровског, код оптинских старца, или у Глинску пустињу²⁰, у Санкт Петербург код Јована Кронштатског чудотворца, или у Москву, код баћушке Алексија Мечова. Јеси ли разумео, Алексеј, — постоје обични свештенослужитељи, нешто друго су духовници, а треће – старци.

— Рецимо да сам разумео. А отац Флавијан је – старац?

— Не. Баћушка Флавијан је – «пастир добри», који полаже душу за ближње. Можда ће му једном дати Господ благодат стараштва, а можда и неће, то је воља Господња. Мада, Бог може било ког свештеника да искористи за твоје спасење, може, ако је то потребно за твоје спасење, преко њега и чудо да покаже, да му отвори на кратко дар прозорљивости ако треба. Ено, у Библији је описано како је по вољи Божијој и мазга Валаамова проговорила, пророка уразумљивала.

²⁰ пустиња - има се у виду ненасељено, пусто место (Прим. прев).

— Како је мазга уразумљивала пророка?

— А ти, Алексеј, кад почнеш да читаш Библију, нећеш сазнати само за мазгу, него уопште — цео свет ћеш на-ново за себе да откријеш. Знам шта причам — лично сам кроз све то прошао. Само не треба специјално тражити старце и чудеса. Ако је потребно, Сам Бог ће да пошаље. Сав наш живот је непрестано чудо, само отвори очи. А ловце на чудеса демони много воле да изиграју.

— Да, Семјоне! О животу сам већ разумео да је чудо и да га уопште раније нисам разумео. И о демонима такође. А шта ти мислиш — да ли ће се отац Флавијан сагласити да ми постане духовник, као теби и Нини?

— То већ, Алексеју, питај њега, како ја могу да знам — ствар је врло лична.

— Директно да га питам?

— Директно. Кажеш му, преузми, оче, руководство надамном. Иначе, бојим се да не залутам.

— Хвала, Семјоне! То јест, како је правилно? Да спаси Бог тебе и Нину! Тако?

— Тако, Љошењка, — радосно је климнула главом Нина.

— Онда, у реду, идем да потражим баћушку Флавијана...

— Нека те Анђео чувар прати на путу, Љошењка!

Флавијана сам нашао код оgrade.

Само што сам прошао кроз црквену капију, угледао сам његово велико тело опружено на стомаку, гла-

вом према црквеној оградѣ. Учинио ми се да Флавијан нешто неразговорно прича сам за себе. После првог шока помислих — а да није опет срчани напад? Пожурих да му помогнем. Пришао сам ближе и угледао дечака кога у први мах нисам приметио иза огромног баћушкиног тела. Као и баћушка, лежао је на трбуху и у нешто се пажљиво загледао. Имао је отприлике четири године.

— Ево, Тиша, видиш — још један мравић са боровом иглицом је кренуо куда и остали — да је сложи. А ови што стоје и брковима машу — они чувају грађевинаре. То су мрави војници. Ко их је научио да тако живе — једни граде, други чувају, трећи иду у извиђање, баш као код људи, а?

— Божењка! — радосно ускликну малишан.

— Правилно! Наравно — Божењка! Он је мравима дао законе како да живе, и они Њега, Божењу, слушају. Зато код њих све тако лепо изгледа, видиш? Ево, скоро ће и мравињак да буде готов. Тако и ми, људи, морамо Божењу да слушамо, да помажемо један другоме, са сестрицом да се не свађамо, од баке у шуму да не бежимо, да не узимамо перече без питања, и онда ће и код нас у животу све да буде лепо — мама неће бити љута, и бака неће морати да плаче.

— Нећу више! Божењу ћу да слушам!

— Одлично, Тихоне! Е, то је правилно! Трчи брзо код баке, пољуби је и замоли за опроштај; она се страшно брине за тебе — а шта ако су те у шуми вуци појели?

— Трчим! — Топот малих, босих стопала брзо је утихнуо иза оgrade.

— Добро јутро, баћушка Флавијане! Да ти помогнем да устанеш?

— Јутро, Аљоша! Ево, пробаћу прво сам...

Заљуљао је своју телесину прво на једну страну, затим наглим покретом на другу, устао на све четири, бучно фркнуо и, благо стењући, усправио се на ноге, после чега је поново бучно фркнуо.

— Уф! Да, Алексеј, како кажу – старост није радост, већ спасоносна неизбежност!

— Ма какви, оче Флавијане, – каква старост! Јеси ли напунио четрдесет и пет?

— Четрдесет и шест, Љоша. Старост није у годинама, већ у гресима! И својим и туђим. Наши руски геронтолози су дошли до сазнања (недавно сам прочитао један чланак у неком медицинском часопису) да је људски организам са својом способношћу за регенерацију тако устројен, да када не би било извесног «гена уништења», који није у саставу организма, могао би да живи вечно. Тачно све по Библији – човек је створен за вечни живот! И онда се појављује тај «ген уништења» који, као неки компјутерски вирус, уништава у човеку програм вечног живота који је унео Бог и постаје човекоубица. Он и јесте – грех! Адаму је било речено: «Од свакога дрвета у вргу ћеш јести; а од дрвета познања добра и зла не једи, јер у дан када окусиш од њега, смрћу ћеш умрети.» А Адам није послушао и окусио је, и «вирус» смрти је ушао у њега, и постао је смртни човек. То се

назива првородни грех – први грех, који се појавио због непослушања човека Богу.

— Сачекај! То је она «јабука» коју је Ева дала Адаму?

— Па да! А Еви – змија, то јест, ђаво у облику змије.

— Чекај опет, а зашто се дрво називало дрветом добра и зла, ако су његови плодови били тако смртоносни?

— Познања добра и зла! – то није једно те исто. Ради се о томе, да је Адам, створен по образу и подобију Божијем, био апсолутно и савршено добар. Стога није могао да упозна добро са тог дрвета, него само зло. А зло је смртоносно за оног ко га пусти у себе. На то је Бог, у ствари, и упозорио. То јест, грубо говорећи, Господ је опоменуо: не гурај прст у утичицу – убиће те! И све остале заповести се свode на то: «не убиј», «не укради», и друге, јер сваким грехом против ближњег убијаш самог себе.

— Тако значи! А зар није било једноставније Богу да не ствара то дрво, тада Адам не би сагрешио? И, уопште, шта је Богу требало да ствара зло?

— А Бог није ни створио зло.

— Како није? Зар Он није створио све ни из чега, ако се правилно сећам? Дакле, и зло је створио Он?

— Не, Љоша. Бог није стварао зло. Зло је настало као последица отпадања од Бога једног дела анђела које је Он створио. У суштини, зло као такво не постоји.

— Ха, не постоји! Погледај колико га има око нас!

— Објашњавам: ево, на пример, светлост – сећаш се физике? – материјална је, то јест, састоји се из најмањих честица Богом створене материје. А тама? Ње нема. Иако је ми видимо. У ствари, тама је само одсуство светлости.

Отвориш прозор – имаш светлост и немаш таму, спустиш завесу – нема светлости и имаш таму. Тако је и са добром. Оно је својство Сушаственог, то јест, постојећег Бога. Из тога следи да добро такође постоји. Бог излива Своје добро на све који су спремни да га приме и усвоје. А зло је – одсуство добра. Или, као ваздух – он се састоји од одређених гасова, то јест, постоји као део створеног Богом света. Стави у посуду с ваздухом живо биће, миша, шта год, и он ће у тој посуди да живи. А испусти из те посуде ваздух – тамо ће се појавити вакуум и миш ће да угине. Вакуум сам по себи не постоји, он је само одсуство ваздуха – резултат насиља над Божијом творевином. Исто тако и Божије добро – носи у себи живот, а зло – одсуство добра – носи у себи смрт. Зло је вештачко и не постоји без својих носилаца. А носиоци зла јесу они који не желе да приме у себе Божије добро и Божију љубав.

— Демони?

— Демони. И људи који, попут демона, одричу Бога. Његову љубав и добро.

— Добро. Чини се да сам то усвојио. А шта ћемо са познатом бајком како су Адам и Ева појели јабуку, «водили љубав» и тиме сагрешили?

— То и јесте бајка. Атеистичка. Атеисти не знају истину, то јест, не желе да знају, зато су и принуђени да измишљају бајке. Та бајка има неки вулгаран призвук. А Адаму и Еви је дата прецизна «инструкција»; «Плодите се и размножавајте, и напуните земљу, и владајте њоме, и властвујте над рибама морским, и над зверима, и над птицама небеским, и над сваком животињом која

се креће по земљи». Тако да су супружништво и рађање деце дела, Богом благословена. Хајде да седнемо, ноге су ме нешто заболеле, да неће киша?

— Наравно, наравно. Хајде да седнемо. Ја сам те, у ствари, тражио због једне ствари, тачније – због две. Прва – можеш ли ти, ако се то правилно каже, да ме исповедиш?

— Тако се и каже. Могу, наравно, ако хоћеш одмах. А друга ствар?

— Друга је оваква – можеш ли да будеш мој духовник, као Семјону и Нини?

— Са тим је мало сложеније. Не, то јест – могу, наравно, без проблема. Ствар је само у томе да ли си ти спреман да се нађеш под нечијим руководством? Духовништво – то је озбиљан духовни рад са обе стране, како духовника, тако и духовног чеда, у извесном смислу, то је договор са узајамним обавезама. У принципу, можеш да дођеш код било ког свештеника и поставиш било које духовно питање, добијеш одговор, а даље сам решаваш како ћеш да поступиш – да прихватиш тај савет као руководство за деловање или не прихватиш. Тај свештеник ће пред Богом да одговара само за то колико је зналачки и неравнодушно приступио твом питању. Друга је ствар духовништво. Када се прихвати обавезе да буде духовник неком хришћанину, свештеник преузима на себе одговорност за сав даљи развој духовног живота тог човека; за његове погрешке и грехе, чак и за само непослушње свом духовнику. А хришћанин преузима обавезу светог послушања. То јест – добио си савет и

благослов – извршавај без колебања, Господ ће молитвама духовног оца духовно да те оснажи и помогне. Као у Јеванђељу: ухватио си се за плут, не okreћи се назад.

— А ако духовник поведе не на ту страну?

— Па, ги упоређуј његове савете са Божијим заповестима, са учењем Цркве. Ако приметиш разилажења, можеш без колебања да оставиш таквог духовног руководиоца и пређеш код другог. Духовника данас има свакаквих, а почетнику је тешко да разабере ко је какав поп. Дешава се да из непажње људи набасају на такве духовнике који одведу право у пакао. Или у неки раскол, типа ИНН-овског²¹, што је у принципу исто. Тако да питању духовништва греба прилазити са великим опрезом и пажњом, а најважније, са молитвом и смирењем. Зато на нечију молбу да му поставим духовник ја никад не одговарам одмах, како човек не би брзоплето ушао у обавезу а после се разочарао. Духовник не иде увек своме чеду «уз длаку», често мораш и да се смираваш, а то је мало коме по вољи. Немој да се љутиш, ја не одбијам никога ко ми дође, ти долази кад осетиш потребу, исповедај се, саветуј се, а ако осетиш да постоји сродност душа типа – баш овога попа хоћу да ми буде духовник, њему могу да отворим своју душу, тада ћеш рећи: оче, прими ме у свето послушање.

— Разумно! Све сам схватио, нема љутње.

— Онда, хајдемо на исповест!

²¹ ИНН – идентификациони, лични број, који онедавно добија сваки руски држављанин, а кога изванредан број верујућих доживљава као претечу печата на руци или челу из Откривења св. Јована Богослова (Прим. прев.).

Исповест

Ушли смо у цркву. Док сам улазио, помислих: занимљиво, да ли ћу опет да искусим оно јучерашње осећање Божијег присуства, које је тако неочекивано преокренуло сву моју душу?

Зауставио сам се у предворју и послушао своје срце... Да! Појавило се! Оно исто јучерашње осећање – Бог је овде, поред мене! То осећање данас није било толико оштро и тако интензивно као прошлог дана, већ некако тише, мекше, интимније. Али то је било оно, и тиха радост је напунила моју душу – Бог ме није оставио, Он је опет са мном, Он ме воли!

Флавијан ме је одвео у угао иза икона, према «аналоју» – високом ормарићу са наклоњеним горњим поклоном, покривеним сомотским покривалом на коме су били ушивени крстићи. На покривалу је лежала мала дебела књига са излизаним, бакарним корицама и на њима утиснутим ликовима светих – Јеванђеље, досегих се ја. Десно од Јеванђеља лежао је, очигледно старински, бронзани, ливени крст, скоро црн, са зеленкастом нијансом. Док сам се освртао околу, Флавијан је ставио на себе ону исту кецељу, која се састојала од две сомотске траке са крстовима, прикопчане округлим, бакарним дугмићима, и исте, широке манжетне са крстовима које су се на запешћима везивале пертлама, у којима је читао

молитву несрећној Каћи на дан мог доласка. Приметио је мој радознали поглед и објаснио – то су «епитрахил» и «наруквице». Чим је обукао свој «оклоп», узео је са прозорске даске књигу у излизаном кожном повезу са мноштвом замашћених трака, отворио је на потребном месту, ставио прст између страница и окренуо се ка мени.

— Алексеј! То чему сада приступаш назива се Света тајна покајања. Она се састоји из три етапе.

Прво: онај који се каје мора да схвати и освести умом у чему је сагрешио против заповести Божијих, то јест, чиме је увредио Божанствену Љубав. Покајање се са грчког преводи као преумљење, промена ума.

Следећа етапа: након што је умом освестио своје грехе, хришћанин мора да их «спусти у срце», где се уствари и врши сама Тајна покајања – сагоревањем греховне прљавштине у пламену искрене скрушености у срцу. Срце треба да се покаје, то јест, да преболи и оплаче своју нечистоту, да буде гануто свепраштајућом Божијом милошћу и донесе чврсту одлуку да ће водити непомирљиву борбу са непријатељима – греховним страстима и помислима.

Трећа и завршна етапа – исповест. Исповест, у преводу са црквено-словенског, значи – отворено признавати, откривати. Грехе, освешћене умом и оплакане срцем, хришћанин исповеда – отворено признаје пред Господом у присуству сведока, свештеника, који је истовремено и вршилац Тајне и има власт од Бога да опрашта и разрешава људске грехе.

Разрешавати се преводи као развезати, ослободити. У прошлости, када су роба или заробљеника пуштали на

слободу, ослобађали су га окова – разрешавали. Налик томе је и човек, када постане плен неке страсти (или многих страсти), постаје роб греха који је наметнула та страст. Свештеник пак, будући да је на то опуномоћен од стране Цркве, силом и влашћу Господа Исуса Христа, ослобађа грешника који се каје од тог ропства, погубног за душу. Уосталом, све зависи од искрености и срчаности покајања самог покајника. Може се десити да после безосећајне, формалне исповести, хладне у срцу, без обзира на изречене речи свештеника: «праштам и разрешавам», Христос, који невидљиво стоји поред покајника у моменту исповести, каже: «А ја не опраштам», и човек одлази са исповести не само неочишћен, него још више помрачен. Буди свестан Алексеј да ће сада, трећи са нама бити Христос и, управо ка Њему усмери своје мисли, речи и срце. Почнимо.

Флавијан је отворио своју књигу, уздахнуо, прекрстио се широким, развученим покретом и изговорио: «Благословен Бог наш, ниђе и присно и во вјеки вјеков!»

Док је читао неке час дугачке, час кратке молитве, мало су ми «одлутале» мисли. Поново се, као и ноћу, преда мном појавило несрећно, уплакано лице Ирке. Срце ми се стегло од изненадне плиме сажаљења. Ирка, Ирка! А како сам те некада називао – Иринишка, Ироњка, Ирочек... Прави сам скот, колико сам те повређивао... Опрости ми, шта да кажем...

— Се чадо, Христос невидимо стојит, пријемља исповеданије твоје, – звонко се уплео у моја размишљања свечани глас Флавијана, – не усрамисја, ниже не убојсја, и да не скријеши что от мене: но не обинујасја рци всја,

јелика содјелал јеси, да приимеши оставленије от Господа нашего Иисуса Христа. Се и икона пред нами: аз же, точију свидетељ јесм, да свидетельствују пред Ним всја, јелика речеши мене: ашче ли что скријеши от мене, сугуб грех имаши. Внемли убо: понеже бо пришел јеси во врачebницу, да не неисцелен отидеши.

«Чудно! – помислих, - молитва је на црквено-словенском, а све разумем! Осим «убо» – да не заборавим после да питам за ту реч.»

— А сада, брате Алексеј, клекни, ево овде, на стазицу пред аналојем са Јеванђељем, и сети се свега за шта те савест укорева од детињства.

Спустио сам се на колена. Пред мојим очима је својом мутном, старинском позлатом светлуцао шивени, крупни крст на сомотском аналојном покривалу, са некаквим копљима са обе стране и словима око њега. Флавијан је седео с моје леве стране на старој, бечкој столици која је шкрипала под његовом тежином док је палцем и кажипрстом леве руке у равномерном ритму прелазио са једног чворића на други на својој излизаној бројаници. Благо се окренуо и наклонио своју кудраву главу ка мени, спреман да слуша.

— Баћушка! Оче Флавијане! Ја схватам да сам грешан, осећам то, само не знам како то да кажем, како се називају моји греси. Помози ми, молим те! Једно тачно разумем, да сам пред мојом Ирином много крив, иако, опет, не могу то да формулишем... Помози ми!

— Добро, Аљоша! Још ћемо се вратити на ваш однос. Ево одакле ћемо да почнемо. Ти знаш да ћеш једног дана

да умреш. Замисли да ти се то десило сада. Само што си изашао из тела кога си бацио као стару одећу и твоју душу су повели на митарства.

— Одмах на митарства? Митарства — то су неке муке?

— Не. Митарства су, буквално, царинарнице, на којима мораш да платиш дажбине за пртљаг који носиш. А твој пртљаг су греси које си товарио цео живот. Јеси ли замислио?

— Замислџам. Четири године сам у фирми радио са оцарињеном робом. Такође сам се нагрешио, ко зна колико.

— Можда. Дакле, теби предстоји да прођеш двадесет царинарница, и у свакој се испитују одређене врсте грехова. Можеш да се откупиш само делима супротним од тих грехова, духовним подвизима и молитвама — својим, и других људи за тебе. Има ли много људи који се моле за тебе?

— Не знам. Највероватније нико. Баба је била верујућа, она се вероватно молила... А још неко — не знам.

— Видиш, Алексеј, како је страшно када за тебе нема молитвеника, колико је само људи туђа молитва спасла у последњи час! Уосталом, и за тебе се моле — Жења, Ирина, Клавдија коју си довезао са Каћом, и та Каћа, Семјон и Нина, мати Серафима, и ја, грешник, такође.

— Зашто? Шта сам ја њима да се за мене моле?

— Не шта, већ ко? Брат у Христу Господу! А још и страдалник, коме је потребна нарочита помоћ и подршка. Љубав Христова их подстиче да се за тебе моле. И ти се моли за њих.

— Хоћу, обавезно! Господе! Ко би рекао, и мене неко помиње с љубављу! Хвала ти, Господе, благодарим ти!

— Дакле, сада ћу да те поведем на прво митарство, а то је митарство празнословља и сквернословља²². Има ли много материјала за оптужбу?

— Много. Знаш, ја сам од детињства брбљивац. Волео сам «дружење», то јест — ћаскање и оговарање. У школи, на часовима... Чак су ме доста често избацивали из одељења због тога.

Нисам имао језик, него погану метлу. Колико сам се набрбљао за цео живот — страшно је и помислити! Волео сам пред другарима и девојкама да се размећем вицкастим досеткама. Па и касније, на факултету; вероватно се сећаш да су ме прозвали «чак пун вицева». Вицеви — испразни, безобразни, злобни — свашта је било, ни броја им се не зна. Опрости ми, Господе!

— Јеси ли много грешио непристојним речима?

— Непристојним речима? Мислиш на псовање? Још од трећег разреда, од пионирског кампа! Тамо су сви дечаци псовали, па сам почео и ја. У почетку ми је било непријатно, чак сам у прво време и црвенео, а после сам се навикао; на крају сам тако масно псовао — да си ми жив и здрав! Мислио сам, глупан, да ме то чини одраслијим! Господе! Опрости за лудост!

А касније сам већ псовао скоро без размишљања, чак и уметнички, са «шлагом», за публику. И уопште, у данашње време, ако не псујеш и не изражаваш се примитивно и нар-

²² сквернословље - непристојне речи (Прим. прев.).

команским сленгом, испада као да ниси комплетна личност. Данас и водитељи на телевизији изговарају такве ствари да остајеш без речи! Псовање је сада разговорна форма! Колико пута сам слушао како и родитељи са децом, онако, без злобе, размењују псовкице...

— И ти — као сви?

— Као сви! Опрости, Господе! Кајем се! Колико тога сам изговорио?!

— Бог ће да опрости, Аљоша, Он види да се кајеш због тих грехова и радује се томе.

— Стварно, кајем се! Часна реч! Ево, попричао сам овде са Семјоном, Нином, са свима вама, и ниједном ми није пало на памет да млатим празну сламу или, не дај Боже, да опсујем. Тек сада схватам како је испачен савремени, накарадни језик на коме сам до сада говорио.

— Дошли смо до другог митарства, Алексеј, — митарство лажи и клетвопреступљенија²³.

— Грешан сам, наравно, још како грешан! Сав наш живот данас је лаж и јалова обећања.

— Твој живот, Љоша, говори само о себи!

— Опрости, разумем! Мој живот, мој живот је сав лажљив! У детињству сам лагао родитеље, лагао сам чак и вољену баку, лагао са поводом и без повода, лагао због страха од казне, лагао да бих нешто добио, лагао другове на улици да ми је тата командир подморнице, да имам прави пиштољ, шта све нисам измишљао!

Затим сам у школи лагао учитеље, па опет родитеље, другове, понекад сам и сам бркао шта је фантазија, а шта истина.

Лагао сам на факултету, бежао од радне обавезе у колхозу, узимао лажне медицинске потврде, чак сам једном са гипсом долазио у војни одсек како би уместо на вежбу ишао са друштвом на планинарење.

Лагао сам девојке са којима сам флертовао и које сам хтео да освојим, лагао да их волим, лагао да ћу их оженити, лагао, лагао, лагао... Због тога ми ни са Жењком није успело, једном ме је ухватила у малој лажи, а она лаж није могла да смисли, само ми је показала врата и — налево круг! Свака част Жењки што није изабрала мене, него свога Генку. Све моје лажи допале су једној Ирки, а код ње сам се тек разуларио!

Господе! Опрости ми, рђавом, сав мој породични живот био је једна непрестана лаж — како сам једну Ирку обмањивао! Варао сам је са другим женама, скривао новац, све време је остављао на цедилу... Она је све трпела, опраштала... А ја сам живео за себично, грабио све за себе, угађао себи, чак сам и одмор увек узимао одвојено, да се «откачим». Наоткачињао сам се... Господе, ако је могуће, опрости ми!

А у садашњости — опет непрестана лаж! Лажем да не бих изгубио посао, дајем неостварљива обећања, лажем познанике да ми је све «о.к.», лажем самога себе како ми се овакав живот допада и да сам, уопште, «кул»... Господе! Уморан сам од лагања, опрости ми, помози да живим другачије, не желим више да лажем...

²³ клетвопреступљеније - неиспуњавање обећаног (Прим. прев.).

— Бог ће ти опростити, Алексеј, заволи живот у истини, у истини је — Христос! А отац лажи је сатана, немој више да му служиш.

— Помози ми, оче Флавијане, ја сам не могу да се успнем уз ту планину!

— Бог ће помоћи, Љоша, идемо даље — митарство осуђивања и клевете. Грешан?

— Осуђивања? Шта значи — осуђивање?

— Осуђивање? А ти се сети, када си за воланом шта говориш возачу кола који те «исече» на путу, или начелнику који ти је одбрусио, или пијаници који се ваља пред улазом у зграду, шта мисаоно изговараш када пратиш многе савремене политичаре на «скупштинским новостима» — то управо и јесте осуђивање.

— Али то је истина када тако говорим или помислим, јер они су стварно подмитљиви камелеони, мислим на политичаре, или за воланом — ако је он «магарац» и ризикује туђе животе, тако и кажем — «магарац» или «кретен»! Зар не говорим истину?

— Истину. Али — своју, људску, како је ти видиш или разумеш. Међутим, пошто ми видимо јако мало, а разумемо још и мање, онда нас Господ опомиње да не осуђујемо и не машемо нашом истином како сами не бисмо доживели нешто још горе (а тако обично бива). Наша «истина» је заснована на непотпуној информацији и стога не може да буде права истина. Истовремено, Господ види дела и речи човека, али, за разлику од нас, он види и његове мисли и унутрашње побуде. Зато је Његов суд објективан и праведан, а наш — увек несавр-

шен. Када нам Господ заповеда да никога не осуђујемо, тиме нас управо упозорава да не постанемо необјективне и неправедне судије и тако навучемо на себе праведни суд Божији. Јеси ли разумео?

— Не сасвим...

— Ево, види, на пример: Идемо ти и ја улицом и видимо сиромашног човека. Ти си се искрено на њега сажалио, скупио све што имаш у џеповима, рецимо — десет рубаља, и дао му. А ја, када сам то видео, позавидео сам гвојој великодушности и, желећи да се покажем још дарежљивији, дао сам му сто рубаља. А поред нас је пролазила, рецимо, мати Серафима. Она је видела све што се десило и помислила — какав је овај Алексеј — дао је само десет рубаља, а отац Флавијан — види како је добар — није зажалио целу стотину! А Господ посматра све то одозго и «рачуна»: Алексеју за искрену доброту — награда; Флавијану за завист и славољубље — осуда; и Серафими — такође осуда, како не би судила по спољашности и преузимала на себе Божија пуномоћја.

— Сада сам разумео. Онда сам тачно осуђен! Рачунај, сваки дан мог живота је непрестано осуђивање! Ух, како је страшно! Ја сам и у детињству осуђивао, чак и родитеље, нарочито када су се свађали или када је отац долазио пијан. Па, оца сам осуђивао све до саме смрти, због тога што је оставио маму и мене, због тога што нам није помагао и због његовог раскалашног живота! И маму сам осуђивао због кајиша којим ме је одучавала од лењости и лагања, због тога што ми је, пошто смо били сиромашни, ретко давала новац за биоскоп и сладолед,

због тога што «није разумела» глупог слинавца који је почео да пуши у осмом разреду, а да пије у првој години средње, због свега онога чиме није угодила мојим жељама. А уствари, она је била добра и марљива, радила је на три посла како би мени, будали, омогућила образовање, и умрла је рано, зато што се истрошила радећи! Господе, ако можеш, опрости ми то! Опрости за за мајку и оца!

— Бог ће да опрости, Алексеј!

— Слушај, оче Флавијане! Како да се сада сетим свих које сам осудио, њима се ни броја не зна, како да се покајем? Осуђивао сам све оне који ми се због нечега нису допадали, којима сам завидео, који су били бољи од мене, паметнији или, напротив, глупљи. Све сам осуђивао, вероватно сам чак и Бога осуђивао зато што није направио свет по моме укусу... Господе! Опрости ми тај грех, Ти, Сам Господе, не осуди ме!

— Бог ће опростити, Алексеј! Јеси ли клеветао неког?

— Наравно, Господе опрости! Још како сам клеветао! Пред учитељима сам клеветао родитеље како ме не би грдили због ненаучених лекција, пред родитељима — учитеље, зато што су строги.

Клеветао сам девојке пред друговима зато што «нису невине», клеветао шефа одељенске наставе зато што са наставником физичког у зборници пијанчи после наставе, на факултету сам клеветао одговорну студенткињу године зато што нас све «откуцава» у деканату, бригада у колхозу зато што је све наше заслуге приписивао

себи приписивао себи, клеветао сам на послу, клеветао супругу, клеветао, клеветао, клеветао... Каква сам ја гадост! Господе, опрости ми!

— Бог ће опростити, Љоша! Следеће је митарство чревоугодија...

— Чрево... шта? Опрости, оче Флавијане, нисам разумео.

— Чревоугодије — угађање цревима, то јест — стомаку. Оно има две форме: гортанобесије, то је тежња за насладом чула укуса, и чревобесије — пуњење стомака, помама за насићењем до ошамућености. У ту групу спадају пијанство и наркоманија.

— Грешан сам! У обе форме! Истина, никада се нисам играо са наркотицима, са пијанством је такође проблем — чим попијем, мука ми је, зато се не напијам, мада ћу чашицу скупог коњака са задовољством да пијуцкам. Али храна! Слаб сам на храну, волим да одем у ресторан, да пробам специјалитете разних кухиња, волим да поједем много и укусно. Ирка је добро кувала, али сам свеједно волео да се наједем у гостима. Понеки пут се тако наједем, да сам скоро пијан од јела! Као свиња, часна реч, чини ми се да бих за јело продао рођену мајку, ено, јуче сам се код Семјона тако прејео, само што нисам умро... Простаклук, наравно... Господе, опрости ми!

— Бог ће да опрости, Алексеј! Митарство лењости и испразности. Јеси ли грешан?

— Грешан сам, баћушка, још како сам грешан! Од детињства сам грешан па све до данас. Домаће задатке сам увек радио уз батину, а да свој посао пребацим на

другог – сматрао сам за подвиг, само ме је перестројка нагирала да се покренем, иначе бих умро од глади... Тако и сада, где год се укаже могућност да се уместо стварног посла створи привид заузетости, не пропуштам прилику да се улагујем управи! Ирка ми је толико пута пребацивала због ге лењости, а ја – баш ме брига! Дођем с посла, напуним стомак – и право на «рођени» кауч испред телевизора да «одрадим смену». Одмор, разонода – на то не морам да се терам, лењост одмах нестаје. У компанији, како се то сада назива, увек сам био спреман за «журке», да се правим важан пред «слабијим» полом! А да свратим у сервис, само да променим уље у мотору – то ми је гешко, не да се – вечно ћу да одуговљачим. Ленштина – ето ко сам ја, оче Флавијане! Кајем се за то! Господе, опрости ми грешном!

– Бог ће опростити, Љоша! Митарство крађе. Јеси ли крао?

– Чини се да не... Мада, сачекај... Било је, било! Једном, у школи, ја и Јурка смо у свлационици накупили ситниша из џепова, код тетке у викендици сам крао јабуке, комшијама сам се увлачио у малићак. На радиотехничкој секцији сам здипио клупко бакарне жице, неколико пута сам мајци крао новац из новчаника, две књиге из библиотеке сам «утајио». Мислим да је то све.

– А преписивање, како са тим?

– Зар је и то крађа?

– Него како! Туђи рад си представљао као свој, добијао си незарађене оцене.

– По томе гледано ја сам тада, у совјетско време, скоро целу плату добијао незарађену, али нисам једини! Скоро сви су тако!

– Чекај, Алексеј, ми се бавимо твојим гресима и тобом, а не «свима», говори само о себи.

– Опрости. Онда испада да сам просто огрезао у том греху! Незарађене оцене, незарађена плата, возња у градском превозу без карте, бубица у бројилу, међуградски разговори на послу са рођацима – једном речју, сва моја вересија је – лоповлук! Никада себе нисам сматрао лоповом! Господе! Опрости ми, грешнику!

– Бог ће да опрости, Алексеју! Митарство среброљубија и тврдичлука...

– Грешан сам, оче Флавијане! И у томе сам грешан! Када се појавила могућност да се добро заради и да се купе fine ствари, из мене као да је провалило – постао сам грамзив на паре и на ствари. Све у свему, позајмљивао сам људима, али само онима који могу да врате, са тим никад нисам омашивао. Ирки сам куповао фину гардеробу, али никад толико да бих је размазио, него тек толико да кад изађе међу људе не изгледа горе од других.

Зато сам себи, вољеноме, утађао... Одевао сам се по последњој моди, ево, саг – кошта као пола «Ладе», коњак само са географским пореклом, одлежан, никако јефтинији од стотине зелених за флашу, патикице, мајице – само фирмирано, ништа са бувљака! Узети од живота најбоље, колико год се може, наравно – ето, то је била моја девиза, док ме Бог са оним џипом није

казнио... Три недеље сам га «гарио» по граду, осећао да више не припадам обичним људима, дивио се том ципу као жени... док га нису украли. Ма, хвала Богу! А можда сам и стварно могао да се залудим, да на крају постанем окорела шкртица... Господе! Опрости ми, грешнику!

— Бог ће да опрости, Алексеј! Митарство зеленаштва. Јеси ли давао неке нове уз камату?

— Е, то нисам радио. Мада зашто нисам, не знам. Није било прилике, вероватно.

— Добро! Даље је митарство подмитљивости и подкупљивања. У томе си грешио?

— Па како данас без тога! Сада то и није грех, него савремена норма економских односа! Господе! Које само нисам давао мито!? Почевши од саобраћајаца, санитарне и трговачке инспекције, па све до чистачице у улазу зграде како би моје степенице чешће прала... А царинење робе? На тим пословима сам радио четири године! Знаш ли ти како се код нас царини роба? У том греху сам до гуше и нема светла на видику! Кајем се, наравно, кајем се! Опрости ми, Господе!

— Бог ће да опрости, Алексеј! Митарство зависти. Јеси ли грешан?

— Још како! Чини ми се да, ево, и теби сад завидим, и Нини и Семјону, и твојој мати Серафими... Ето, испоставља се да сте ви и богати, и срећни, колико само имате љубави, живот вам је толико интересантан... Док сам се ја целог живота бактао око пара, прња и осталог... Ето, видиш, опет завидим! А тек раније! Господе, срамота ме је кад се сетим! Али, кад сам већ почео... За-

видео сам родитељима зато што су «велики и све им је дозвољено», завидео сам брату од тетке зато што је виши растом и јачи од мене, завидео сам онима који имају бицикл, завидео сам Руслану зато што се са њим дружи Свјетка, завидео сам онима којима се мама и тата нису развели, завидео сам онима који су дрски и којих се сви боје, завидео сам Серјожи зато што је после осмог разреда уписао средњу техничку школу, добио стипендију и зато што јавно пуши, завидео сам Арсену зато што је чупав и свиђа се девојкама из старијих разреда, завидео сам онима који носе «прави» цинс, завидео сам онима који имају «абалаковски» ранац, теби сам завидео зато што си се на другој години већ пео на Елбрус²⁴, завидео сам Генки зато што је Жењка изабрала њега, а не мене, завидео сам Игору зато што се запослио код свог оца и отишао у иностранство, завидео сам онима који нису ожењени и слободно се проводе, завидео сам онима који имају децу, завидео сам комшији који је први у нашој згради купио страна кола, завидео сам онима који имају више пара, завидео, завидео, завидео... Сад опет завидим теби... Господе, опрости ми! Научи, како да никоме не завидим! Опрости ми, Господе!

— Бог ће да опрости, Љоша! Митарство гордости. За шта те савест укоревала?

— Ни за шта! Никада нисам био горд, у томе сигурно нисам грешан!

— Грешан си, Љоша, још како си грешан!

²⁴ Елбрус - планина на Кавказу (Прим. прев.).

— Зашто?

— Зато што је гордост – мајка свим гресима које си до сада набројао и које још ниси поменуо!

— Како то? Објасни, баћушка! Шта је то, уопште, гордост?

— Објаснићу ти. Данас се гордост изражава речима – «ја сам успешан!», при томе «Ја» – са великим словом. Гордост – то је доживљај самога себе као бољег од других, при чему, ако не од свих уопште, онда сигурно многих. Гордост је многолика. Она се маскира и под «осећање сопственог достојанства», и под «елементарно самопоштовање», «одсуство жеље да се прави компромис са својим принципима», или под «што част налаже» (последње данас баш и није у моди). Гордост је најјача од свих страсти, а реч «страст» означава «неодољиву жељу», то јест, жељу са којом човек без помоћи Божије није у стању да се бори. Када је реч о гордости, та страст се огледа у жељи за сталним самодоказивањем. Притом, за разлику од сујете, која обавезно тражи публику и жуди за аплаузима, гордост је сама себи довољна. Сујетном човеку је потребно да га други људи виде и признају његов успех, а гордом је довољно што је сам свестан своје успешности.

Ево ти једноставан тест на гордост; обрати пажњу, колико пута у разговору са другим човеком употребљаваш речи «ја знам».

Имај у виду да се оне не употребљавају као одговор на питање «да ли знаш?», већ једноставно као непотребно упадање у реч саговорника, које треба да потврди твоју компетентност о питању о коме се говори.

— Па ја све време тако говорим!

— Ето, видиш! А подтекст тих речи «ја знам» јесте – «ја о том питању знам ништа мање него ти, а можда и више...» Управо гордост ти не дозвољава да признаш да у нечему можеш да будеш гори (или бар да се мање разумеш) од другог.

— Слушај, оче Флавијане, то је, уствари, тачно! Отприлике то осећам када изговарам те речи, баш тако!

— Имај у виду да у основи сваког гордог осећаја увек лежи то – ЈА САМ! А знаш ли ко је први изговорио те речи?

— Не знам... Да није Лењин?

— Много раније, управо онај коме је Лењин ревностно служио – сатана! Управо он, иако је био први међу анђелима, најближи Богу, није могао да прими у себе осењујућу Божанствену славу, почео је да сматра себе самог достојним те славе, и изрекао речи које су га одвеле у пропаст: «ЈА САМ – бог!»

— Како је то могло да се деси, зар је заборавио да је Бог створио њега, а не обрнуто?

— Знаш, Алексеј, имао сам прилике да више пута видим како они који су у близини неког важног лица (чак и на локалном нивоу), некакви секретари или референти, окружени славом свога «боса», себе доживљавају малтене већим од свог газде (и понашају се према људима у складу са тим). Тако да посматрајући то код људи није тешко замислити како је изгледало код анђела. Ти си сигурно и сам виђао такве «сцене»?

— Виђао, ох, него шта, оче Флавијане! Нарочито у... нећу да кажем где, референт за међународне односе –

још како је «опасан»! Имаш осећај да херојски трпи присуство свог «боса», и то из неких необјашњивих, хуманих разлога!

— Да, да, на томе се сатана и опекао. Када се осетио довољан самом себи, предложио је и другим анђелима да «промене газду», мотивишући то тиме, да ако остану с Богом, онда ће бити извршиоци Његове воље (реч «анђео» се преводи као «гласник», «посланик», или «служитељ»). У супротном, ако пођу за Деницом (то је било прво име сатане, до његовог пада), онда ће добити власт да ТВОРЕ ВОЉУ СВОЈУ, то јест, сваки ће САМ да постане «мали бог». Као што је познато, део анђела је злоупотребио дату им од Бога слободну вољу и, желећи «обожење», претворио се у демонску руљу. Тако и сваки човек, када допусти у свом срцу горду, демонску паролу «ЈА САМ!», постаје подобан тим демонима и прекида везу са извором истинске Славе — Богом. Како уче свети оци Цркве, човек који учини било какав грех, то јест, који свесно наруши закон Божији и Његове заповести, пре него што је учинио тај грех прво се узгордио, рекао сам себи: ЈА САМ одређујем себи закон и заповести, и нико други ми није надређен! То јест, тек када се претходно падне у грех гордости може да се учини било који други грех. Још један начин да се установи присуство гордости у души човека је његов однос према критици на свој рачун. Гордост не трпи ни најмање прекоре или критике и одмах производи у души револт и незадовољство, све до раздражења, гнева и јарости.

— Свега тога има у мени, оче Флавијане! Сад разумем какву сам змију одгајио у свом срцу. Господе! Опро-

сти ми! Грешан сам апсолутном нетрпељивошћу према критикама и прекорима, нарочито од бивше жене. Ако сам пред другим људима, а посебно пред надређенима на послу, морао да се уздржавам), са јадном Ирином сам се често спуштао на ниво пијаце — на сваку реч прекора одговарао сам гомилом погрдних речи и псовки. Шта је све, несрећница, чула од мене за све године заједничког живота! Ма, ја ни у детињству нисам трпео да ме раскринкавају, пред родитељима сам се правдао, свађао, лагао, само да се оправдам и задовољим своје самољубље. У школи и на факултету сам се извлачио тако што сам понижавао, исмејавао, или зачикавао друге, како бих у поређењу са њима изгледао боље. Фуј! Одвратно је кад се сетим! А мангупирао сам се и избором одеће и маниром разговора — онако благо с висине, чак и начином хода, назови спортским... Стално самодоказивање... А сада је то доказивање постало део моје личности. Да би се преживело у савременом московском животу, треба не само да се воли сопствена гордост, него и да се култивише, храни, пумпа! Мораш да будеш успешан, плус да сви то виде, да схвате да си достојан свог «места под сунцем», да случајно не помисле да ти га преузму. И ја, глупан, управо тако сам се понашао — «пумпао», «пумпао» и «пумпао» — као што је оставио у завет рогати сатана! Опрости ми, покажи ми како да живим без свега тога! Помози ми да исправим своју душу, да postanем онакав каквим Ти хоћеш да ме видиш!

— Бог ће да опрости, Љошењка, Бог ће ти помоћи! Митарство гнева — у чему си грешио?

— И гневом сам грешан, баћушка. Много грешан. Нестрпљив сам од детињства, раздражљив. Када нешто не би ишло како треба увек бих био раздражљив, гневio се, бацао шта ми се нађе под руком или шутирао у јарости. Моју Ирину сам неколико пута ударио у гневу или је гурнуо, вукао сам је за оковратник хаљине, једном сам јој поцепао џемпер... Искаљивао сам се на потчињенима, могао и да опсујем, унизим, при чему понекад и без конкретног разлога. За вола-ном сам се брецао, проклињао друге возаче, у гужва-ма беснео, нарочито ако бих негде каснио... То, изгле-да, извирује напоље моја повређена гордост, зар не, баћушка?

— Тако је, Алексеј, управо она.

— Господе, опрости ми мој гнев и све што сам у гневу учинио, опрости ми!

— Бог ће да опрости, Алексеј! Идемо даље – митар-ство злопамћења. Јеси ли грешан?

— Грешан сам, вероватно... Да, јесам! Славки, дру-гу из детињства, до данас памтим како ме је дечацама из комшијског дворишта предао и побегао, а они ме избили. Много година сам памтио родитељима увре-де. Наставника физике сам дуго осуђивао зато што је био злоћа и цепидлака... Ирени сам дуго спочитавао зато што је без мене отишла на сплаварење, био сам тада јако љубоморан... Можда сам још нешто сагрешио злопамћењем – сада се не сећам. Опрости ми, Господе!

— Бог ће да опрости, Алексеј. Сада се концентриши – митарство убиства.

— Оче Флавијане, ја никога нисам убио, осим мува и комараца, чак сам и мачку отео од клинаца када су хтели да је обесе!

— Мачку си отео, а петоро малишана си — убио!

— О чему ти то, Андр... оче Флавијане? Какве малишане? Какве девојчице?

— Своје сопствене. Рођену децу. Својом сагласношћу на абортусе саучествовао си у извршењу смртне пресуде над њима. Невином одојчади. А целатски посао одрадио је лекар.

— Госпode! Зар је стварно тако? Зар је то убиство? Па они се још нису ни родили!

— Зато се и нису родили, јер су их још у материнској утроби убили. Има један филм, документарни, зове се «Неми крик». Треба да га погледаш. Сам ћеш да се увериш када видиш како одојче у утроби покушава да избегне метални предмет, како отвара усташца — зове у помоћ. И како га затим тај инструмент кида на комаде и састругава из мајчине утробе. Узгред буди речено, чак ни животиње не раде такве ствари са својим младунцима, само човек...

Сео сам на под. Колена су престала да ме држе. У ушима сам осећао јако пулсирање. Наједном сам га видео. Тог малишана. Не, нисам га замислио, него баш видео. Без икаквог филма. Био је сасвим мајушан, са набораним уплаканим лицем. Дечак. Убијали су га. Био је то мој син.

Исповест. Наставак.

— Ево, изволи, Љоша! Попиј мало воде! Богојављенске. Биће ти боље.

Када сам дошао к себи, схватио сам да седим на поду, наслоњен на некакав сандук који је био покривен старим памучним ћебенцетом. Оковратник ми је био раскопчан, лице и груди су били мокри.

— Шта ми се десило, оче Флавијане? Био сам у несвести?

— Искључио си се мало, живци ти нису издржали. Прва исповест — то је озбиљна проба. Можемо да направимо паузу.

— Не, не, не! У реду је, свега сам се сетио! Наставимо, баћушка. Грешан сам за убиство петоро сопствене деце. Нећу ни да тражим опроштај, схватам да се то не опрашта. Шта сад да радим, оче Флавијане, научи ме! Јесам ли безнадежно пропао?

— Нема грехова који се не опраштају, Љоша, постоје непокајани грехови, то јест, они које човек не освешћује и не каје се за њих. Твој грех децеубиства Бог ће опростити јер види твоје покајање, али «епитимијицу» ћеш свеједно да добијеш од мене.

— Епи... шта?

— Епитимија, Љоша, то је начин да потврдиш Богу своје покајање, могућност да, на известан начин,

компензујеш свој грех, одрадиш свој дуг према Богу. Епитимије могу да буду различите; метанија, молитве, одређена покајничка дела. Оне се одређују у зависности од греха и покајања, као и од пропратних околности, као што су узраст покајника, здравствено стање, итд.

— Могу ли ја твојом епитимијом да измолим опроштај од Бога?

— Бог је милосрдан, Љоша, епитимија је потребна теби, а Богу – твоје срце, очишћено од грехова.

— Хајде, баћушка, одреди ми, молим те, епитимију, а ја ћу се грудити да све извршим.

— Труди се, Алексеј. Ево ти епитимија: од данас, па следећих четрдесет дана, сваки дан ћеш радити по пет великих метанија, по броју убијене деце. Чинићеш то на следећи начин: изабери време и место, затвори се како ти нико не би сметао. Стави испред себе икону Спаситеља, Господа нашег Исуса Христа, и стани испред ње. Прекрсти се и изговори: «Господе! Опрости ми убиство моје деце!» После тога, клекни на колена пред иконом, додирни рукама и главом под испред себе, то јест, уради велико метаније. И тако пет пута заредом, у току четрдесет дана. Када урадиш последње метаније, знај – очишћен си од тог греха. Прочитаћу ти данас разрешну молитву...

— Оче Флавијане! Зашто си ми одредио тако лаку епитимију? Зар је она адекватна таквом греху?

— Ти не можеш да поднесеш тешку епитимију, ову одради. Господ, по својој милости и за твој мали покајнички труд, може да те очисти од великог греха. А

о адекватности – шта ту може да се каже! Када би Бог са нама поступао сходно нашим гресима, ко зна шта би било с нама. Идемо даље. Митарство чародејства и врачања.

— Митарство чега, баћушка? Опрости, нисам разумео.

— Чародејством, Алексеј, Црква назива све врсте надприродних дејстава човека који се врше помоћу привлачења нечистих духова и њихове демонске енергије, другим речима – све врсте враџбина. Враџбине су и гатања, покушај да се уз помоћ демона добије информација о прошлости и садашњости. У складу са тим, у чародејство се убрајају све врсте окултизма, магије, кабалистика, спиритизам, екстрасензорика, парапсихологија, тантре, кинески цигуни и остале ђаволштине.

— Схватам. У томе сам такође грешан. У осмом разреду смо покушавали да okreћемо тацну, истина, ништа нам није успело, слава Богу! Кашпировског²⁵ сам неколико пута гледао на ТВ, мада, осим што ме је раздражавала његова појава никакве друге реакције није било. Када су ми украли цип, отишао сам код једне видовите са огласа, рекла ми је да ми је цип негде на Кавказу. Иако је то и без гаталице јасно – скоро сви украдени ципови возе се на Кавказу. Рекао бих да су ми то били једини контакти са чаробњацима... Господе! Опрости ми грешном!

— Бог ће да опрости, Љоша, држи се – митарство блуда, а за њим, митарства прељубе и противприродног разврата.

²⁵ Кашпировски - биоенергетичар, веома активан деведесетих година у Русији (Прим. прев.).

— Оче Флавијане, а шта су то блуд и прељуба и чиме се разликују једно од другог?

— Блудом Алексеју, назива се полна веза између мушкарца и жене који нису сједињени брачним везама ни међу собом, нити са неким другим. Прељубом се назива то исто, с том разликом што је неко од љубавника у браку, а још је горе ако је венчан у цркви. Тада се грех продубљује скрнављењем туђег брака и, у складу с тим, суди се строже. Додатак «пре» означава увећаност – суперлатив. Рецимо, као «дивно» и «предивно». Разумеш?

— Разумем. А противприродни разврат – то је хомосексуализам?

— Не само то. То је и самозадовољење и лезбијанство, то је и скотолоштво, и други неприродни начини задовољења блудне страсти. У блудне грехе још спадају: гледање порнофилмова, читање и прегледавање развратних часописа, новина и остале литературе која изопачује душу, гледање са полном жељом особа супротног пола, мисаони блуд, то јест, блудна маштарења и фантазије, па чак и слободни разговори и анегдоте на тему блуда.

— Схватам. Господе, помилуј! Ако сам премазан нечим, онда је то ово! Господе, опрости, кајем се! Од детињства се та блудна страст угнездила у мени, срамно је кад се сетим чиме смо се бавили у старијим разредима у пионирским камповима, колико је тамо дечака и девојчица изгубило невиност, а нама се чинило да тиме постајемо одрасли! И ја – у првим редовима! А док смо студирали, у нашем друштву је то било као спорт – ко

ће са већим бројем цура да преспава, изгледало је као да те своје другарице нисмо ни сматрали за људе, него више као сталак за задовољење похоте. Такозвани мушки разговори – сви су били о блуду; масни вицеви, шале са срамним подтекстом; девојке и жене смо третирали као робу са витрине, разгледали смо их, дискутовали о њиховим «квалитетима». Излети у природу са флашом у руци око логорске ватре и паровима по шаторима... А када се појавио видео, дешавало се да по целу ноћ гледамо порниће са запада, књиге типа «Камасутре» смо читали од корице до корице, «Playboy» је ишао од руке до руке, чували смо га као светињу. Сваки се трудио да изгледа као мушкарчина, секс-величина. И ја, глупан, међу првима... Биле су то животињске страсти, сад то разумем, а тада ми се чинило да тако треба, моје гесло је било: «Преспавати са свим женама је немогуће, али тежити ка томе је – неопходно.» Тако сам наставио и после факултета... Ирину сам преварио одмах након прве године брака са лаборанткињом из суседног одељења... И мада ме је савест понекад пекла, гушио сам је – па сви тако живе! На летњим одморима шта све нисам радио! Као мужјак пуштен с ланца, ни један дан нисам пропуштао без блуда – фуј, како ми је одвратно да се тога сећам, срамно, гадно, мука да те ухвати! Како то раније нисам осећао, зар је могуће да ми је ум био толико помрачен?

— И ум, Љоша, и срце, и душа. Блудна страст човека за час претвори у животињу која је неспособна да види себе са стране, да процени ситуацију и покуша да се исправи.

— Па и после развода са Ирином сам блудничео, скоро пола године сам излазио са једном удамом (муж јој је све време био на службеним путовањима, покушавао је да исхрани породицу...) — то и јесте прељуба, је ли тако?

— Да, Алексеј, то је прељуба.

— Неколико пута сам користио услуге «професионалки», позивао сам их преко огласа у новинама, за дивно чудо, нисам закачио ниједну заразу... Ето, таква сам ја похотљива животиња, баћушка, има ли за мене опроштаја?

— Бог ће ти опростити, Алексеј, више не греш тако, не скрнави блудом образ Божији који живи у теби. Свети Павле је рекао у Светом Писму: «Не знате ли да су ваша тела храм Светога Духа који пребива у вама?..» А на другом месту Писма је речено: «Ако неко разара храм Божији, њега ће покарати Бог: јер је храм Божији свет; а гај храм сте ви.» Следеће митарство — безверја и јереси.

— Безверјем сам наравно грешан, али шта је то јерес, баћушка?

— Јереси су, Алексеј, изопачена учења о Богу, о Христу, о учењу Цркве, богохулство...

— Разумео сам. Значи, оче Флавијане, осим масних вицева о поповима, чини ми се да се не сећам ничега... Господе, опрости ми!

— Бог ће да опрости, Алексеј. Последње митарство — немилосрдности и суровости. За шта можеш да се покајеш?

— Не знам... Чини ми се да нисам немилосрдан и суров, рекао бих...

— Тако ти се чини? А сети се како смо јуче на улици, испред цркве, разговарали о Ирини, а ти си рекао како си јој дао паре за операцију и више јој ништа ниси ду-жан? Јесу ли то биле речи из доброг срца?

— Не, не из доброг. Чак, вероватно, из злог... Опрости ми, Господе! Слушај, баћушка, ја сам стварно сурово по-ступао са Ирком, и много пута њени лични проблеми, болести и бриге, за мене као да нису ни постојали. Ја сам се од њих ограђивао како ми не би нарушавали комфор и љутио сам се када ми се обраћала са неким свакоднев-ним молбама, нарочито ако сам у том тренутку лежао испред телевизора. Правио сам грубе примедбе на ра-чун њеног изгледа, зачикавао је када би од нервозе по-чала да замуцкује... Све у свему, понашао сам се према Ири као погана олош, колико је само пута плакала због мене... Господе, опрости ми моју злобу! Да! Био сам злу-рад када се Витка избламирао на послу и због тога добио моментални отказ; могао сам да се заузнем за њега, моје мишљење би имало утицаја, али био сам као зла алапа-ча — сам си се «увалио», сам се и извлачи! Можда је било још нешто — не могу сада да се сетим... Господе, опрости ми! Оче Флавијане, и ти ми опрости, колико сам сада гадости излио на тебе, вероватно ти је мука да ме по-гледаш!

— Ја се радујем, Љоша! Радујем се што си нашао сна-ге да избациш из себе сву ту гадост. Радујем се, јер ви-дим да се искрено кајеш, са болом, из душе. Радујем се, зато што верујем да је Господ примио твоје покајање, да ће те очистити и дати ти снаге за нови живот, са Богом,

са Црквом. А за мене се не брини, после прве две-три године духовничке праксе, веома је тешко да шоки-раш свештеника неком исповешћу — толико тога се на-слушаш... А затим, како да осуђујемо некога када, док слушаш нечије грехе, и сам их, као у огледалу, нала-зиш у сопственој души. Остаје ти само да прошапуташ: «И мени то опрости, Господе!»

Флавијан је дубоко уздахнуо, тешко се подигао са столице, наслонио на аналој, и ослонивши се на своје отекле ноге, прво на једну, а онда на другу, прекрио је моју главу епитрахилем:

— Господ и Бог наш Исус Христос, благодатију и шчедротами својего човекољубија, да простит ти, чадо Алексиј, сва согрешенија твоја от јуности твојеја, и аз, недостојни јеромонах, властију Јего мње даноју прошају и разрешају тја от всјех грехов твојих от јуности твојеја, во имја Отца и Сина, и Свјатаго Духа. Амин!

Заплакао сам.

Свеноћно бдење

Подигао сам се са колена и осетио апсолутно ново, непознато, или можда, напротив, давно заборављено, осећање невероватне лакоће. Као да су ми скинули са плећа тешки цак цемента који сам носио толико дуго да сам се већ одавно навикао на његову тежину. Изненадни нестанак тог сталног притиска учинио је очигледним његово раније постојање, као и то да је без њега тако добро! Било ми је добро, тако добро, као у детињству када после нарочито досадног последњег часа зазвони звоно и појуриш из клупе, замахнеш отвореном торбом из које испадају уџбеници и силовито се разлете по ходнику, а ти, ни не примећујући их, пројуриш кроз бучну гомилу истих таквих дечака и девојчица ослобођених из школског заточеништва, и после гуркања на излазу из школе, око врата прављених још пре револуције, истрчаваш на улицу, разуздано скачеш по асфалту угрејаном од подневног сунца, необуздано се кикоћеш без икаквог разлога, млатиш испражњеном торбом све другаре из одељења који трче и гурају се око тебе и неартикулисано вичеш: «Ура, слободан сам! Слободан!» Нисам могао ни да претпоставим да ћу доживети тај осећај ослобађања од свог претходног живота тако снажно, тако изразито, као физички доживљај! Вероватно сам изгледао помало неурачунљиво-изгубљено, јер ме је Флавијан, задовољно се осмехујући, продрмао за раме:

— Хеј, Љоша! Прекрсти се и целивај – прво Јеванђеље, онда Крст, тако... сад дланове скупи да узмеш благослов, десни одозго... У реду, пођимо, стићи ћемо да поједемо нешто пре свеноћне, тамо је народ вероватно већ почео да пристиже, већ је скоро четири...

— Четири? Колико дуго сам се исповедао?

— Нешто око три сата, можда мало дуже...

— Молим? Три сата сам провео на коленима? И уопште ме не боле?! Чудо!

— Сав наш живот је чудо, Аљоша! Отвори очи и гледај, толико тога ћеш да видиш!

— Већ отварам и видим, Господе, како је све лепо!

— Лепо је, Љоша...

Изашли смо из цркве, успут разговарајући. Неочекивани приказ ме је натерао да застанем. Свуда округ, на површини пред улазом у цркву, на клупама, на травњаку уздуж оgrade, чак и на степеницама цркве – седели су и стајали људи који су тихо разговарали, нешто читали и крстили се, или се само одмарали. Између њих су весело трчкарала деца различитих узраста, али некако бојажљиво, без несташлука. Мати Серафима, која је очигледно чувала улаз у цркву, окренула се на звук шкрипе врата.

— Баћушка! Готово? Љошењка! Честитам вам Свето покајање!

— Хвала Господу, мати Серафима!

— Баћушка је изашао! – Људи су се покренули и полако окружили Флавијана који је силазио низ излизане камене степенице.

— Благослови, оче! Срећан празник, баћушка, како здравље? Баћушка, благословите! Баћушка, поздравио вас је отац Симеон, Јура и Галина! Баћушка, закрстите око малог Петењке! Баћушка, да ли ћете да исповедате после свеноћне? Баћушка, баћушка...

Стајао сам на степеницама припрате, притиснут од народа који се радосно сјатио око Флавијана и гугутао као јато голубова, попут оних који су слетали код бабе Мусје, грбаве пензионерке из комшијског улаза, која је сваки дан долазила на крај травњака са окрајцима хлеба расквашеним у води да храни своје «гу-гу-гу». Радознало сам посматрао ту умилну сцену и даље се наслађујући осећајем лакоће којим сам био обузет. А у ствари, помислих, Флавијан и јесте као баба Мусја; такође даје храну, духовну храну; и ови људи, као изгладнеле птице, окупљају се око онога чије руке им ту храну дају у изобиљу!

— У реду! Браћо и сестре! — добродушно је загрмео Флавијан. — Црква је отворена, идите да упалите кандила, пишите цедуље, запалите свеће! Мати Серафима, помози Ани у продавници! Хајдемо, Алексеј, стићи ћемо нешто да поједемо.

У кућици-стражарници за јело је била задужена Каћина Клаудија Ивановна. Без обзира на размере свог обимног тела које су уливале поштовање, она се жустро и спретно сналазила у ограниченом простору мале куће која се састојала из «трпезарије» (око два са три квадратна метра) и још мање кухињице, и све време нешто сецкала, приносила и додавала.

— Баћушка мили, мати Серафима је заповедила да вам поставим окрошку²⁶, а и харинга с преливом је већ довољно одстојала, имамо и усољену црвену рибу, и пирошке са печуркама. Љошенка, да вам сипам чорбу мало гушће?

— Седи с нама, мати-трудбенице, свега има довољно, сама се послужи!

— Хвала Господу, баћушка, већ сам јела! Ево, Нина само што је донела кисели купус! Љошенка, једите, не стидите се! — Нисам се стидео и јео сам, мада ми укус хране није причињавао толико насладе и задовољства као раније, јело се некако само од себе. Ново осећање радосне лакоће и тихог усхићења ме је испуњавало у толикој мери да је преплавило сва остала осећања и надражаје. Радознало сам ослушкивао самог себе — тамо је било тако тихо, чисто и добро!

— Алексеј, мирно пиј чај, ја идем у цркву, кад попијеш ти дођи, не жури.

Флавијан је устао, ћутећи се помолио, широко се прекрстио, уздахнуо и боком се провукао између стола и зида.

Сажвакао сам пирошку са малинама, пијуцкајући чај од «милиције» (мелисе, у интерпретацији Клаудије Ивановне), а онда сам устао и, подражавајући Флавијана, прекрстио се, широко и лагано.

— Клаудија Ивановна! А која молитва треба да се чита после obroка?

²⁶ окрошка - хладна чорба од кваса (Прим. прев.).

— Сад ћу, Љошењка, сад ћу, мили; ево је, овде, у молитвенику, тридесет и друга страница, ево: «Благодарим ти, Христе, Боже наш...», ето вам, Љошењка, сами прочитајте!

Прочитао сам је, уз замуцкивање.

— Љошењка! Какво је сада уживање гледати вас! Сећате се како сам вам говорила да код нашег златног баћушке душа налази одмор и радост? Ево, сада и ви просто сијате, а док сте путовали овамо били сте тако тужни и забринути, било ми вас је страшно жао!

— Ја, Клаудија Ивановна, чак више и не верујем да сам то био ја! Такав је осећај као да ме од прошлог живота дели цела вечност, мада је тек трећи дан како сам отпутовао из Москве...

— Баш је тако, Љошењка, драги, блажена вечност је Царство Небеско! Ко почиње да живи божанским животом, између њега и оног што је било, Љошењка, као да се појављује амбис, пута назад више нема. Ђаво, лукави, повремено покушава да врати човека – хајде назад, у прошли живот! А тамо се више нема куд – само у пропаст! Живети не знајући Бога је једна невоља, а упознати Га, па Га се одрећи је много пута гора! Тако да ви, Љошењка драгоцени, тамо, назад, чак и не гледајте, само Господа, Спаситеља нашег, Цркву свету и баћушку Флавијана слушајте; јесте ли видели колико народа му је дошло? А тек на Ускрс, шта овде бива! Не можеш ни да избројиш. И неки професори-доктори, високи официри, уметници из Москве, а онда и ми, обични, све у свему – нема броја. И сви су однекуд дошли! Мештана није остало много, можда око четрдесет људи. Али у цркву

иду скоро сви, а то није свуда тако. У другим местима, а ја сам Љошењка, «скитница» – где све нисам била, локални становници се углавном до смрти напијају и умиру, а овде, у Покровском, људи су благочестиви, опет не без труда нашег баћушке предивног, оца Флавијана. Ох, Аксиња отвара звонару, сад ће да почне да звони! Идите у цркву, Љошењка мили, идите на свеноћну, ја ћу брзо овде да поспремим и – трком за вама!

— Нека вас спаси Господ за послужење, Клаудија Ивановна!

— У славу Божију, Љошењка! У славу Божију, мили!

У цркви се чуло тихо брујање – као у пчелињаку око Серјогине викендице, споља пригушена и мелодична, разносила се лака и некако «свадбена» звоњава звона. Људи, који су разговарали у пола гласа, лагано и без журбе кретали су се по цркви, од улаза до продавнице са свећама. Тамо је усредсређена мати Серафима, заједно са високом, бледом Аном, продавала воштане свеће боје ћилибара које су мирисале на мед, примала цедуље «за здравље» и «за упокојене» које су верници писали ту на лицу места, на мало нагнутим дрвеним сточићем са по свој прилици ручно исеченим листићима на коцке из ђачких свезака, и свежњем јефтиних хемијских оловака које су штрчале из чаше од брушеног стакла. Верници, који су предавали цедуље и куповали свеће, ишли су ка централном делу цркве, где је на аналоју украшеном резбаријом (Семјонов рад – никако другачије) лежала старинска икона, окружена мноштвом бљештавог природног цвећа, скромног

и истовремено богатог, пробраног са задивљујућим укусом (ех, Нина, свака част!). Људи су се достојанствено крстили и целивали икону, а потом стављали свеће разних величина на два велика свећњака који су стајали са обе стране иконе као нека почасна стража, молили се и, дошаптавајући се, као живи потоци, разливали се даље по цркви према другим иконама и свећњацима. То потраја извесно време, све док ред испред продавнице није сасвим ишчезао. Мати Серафима је, оставивши Ану, отишла код бочних врата главног олтара, док већина верника не заврши обред паљења свећа и целивања икона. Звоњава споља престаде. Ја сам полако прешао у предњи део цркве и као хитри миш се прокрао у леви угао, где је иза старе, потамнеле крстионице покривене поклопцем и малом лукавицом са крстом, моје општро око угледало обичну, дрвену клупицу (а шта ако се, ненавикао, уморим?). Поред тога, по мојој процени, из тог угла ће ми бити прегледно све што се догађа.

— Правилно, Љошењка, добро сте место изабрали, — зачуо се радосни шапат Клаудије Ивановне, која се ту појавила незнано одакле, — ја стално ту стојим!

Место је заиста било угодно. Преда мном с десна, на узвишењу (у албумима древне архитектуре назива се «солеја»), откривала се панорама иконостаса, старог, са дубоком рељефном резбаријом, која је наизменце приказивала гроздове и лишће винограда, и друге, ситније орнаменте. Позлата иконостаса је временом потамнела, а на неким местима је овлаш била и огуљена. Иконе у сва четири реда, које су се уносили према куполи цркве, биле

су тамне, са бледо-зеленом позадином која се пробијала кроз мутно-браонкасту олифу²⁷, и искрама, које би повремено синуле из беоњача ликова са икона. Тако нешто сам видео у албуму икона Симона Ушакова²⁸. Иконе су зрачиле строгошћу и топлином. У десном углу иконостаса, у кутку ограђеном иконама, сакупили су се појци — мушкарци и жене, њих око дванаест. Већина је била скромно одевена, на градски начин, а међу њима је било неколико старијих сељанки и две мршаве девојчице, такође са села. Дечко, коме је било отприлике тринаест година, у мало подужој златној црквеној одежди, распоређивао је некакве књиге на широком дрвеном аналоју, подељеном на полице у више редова.

— Серјожењка, дечко у стихару, наш славујчић звонки, чтец, сутра му је имендан, анђелчић наш чисти, — шапатом је објаснила Клаудија Ивановна, — радоњешки чудотворац Сергије Серјожењкин је анђеол чувар!

— Дакле сутра је празник Сергија Радоњешког?

— Његов, његов, Аљошењка, сверуског нашег игумана, стуба руског монаштва, милостивог исцелитеља моје девојчице, Каћице! Ено је, стала је ближе његовој икони са честицом моштију, моли се, голубица моја многострадална!

Погледао сам на ту страну и угледао Каћу, која се лагано и усредсређено крстила. Сав њен изглед одавао је оваплоћену кроткост и молитву. «Господе, помози јој!» — помислих и прекрстих се.

²⁷ олифа — природни уљани раствор којим се премазује сликани слој на икони (Прим. прев.).

²⁸ Симон Ушаков — иконописац из 17. века (Прим. прев.).

Изненада, одмах после шума завесе која се повлачила иза централних, царских врата олтара, приглушено брујање пронело се црквом, а онда је све затихло. Кадioniца коју је очистио Флавијан снажно је заблистала и засијала, складно су се отворила крила царских двери, густе тамјан смоласте ароме као лаки облак испливао је из олтара и раширио се по целој цркви. Равномерно звецкање кадионице у олтару био је једини звук у цркви утонулој у достојанствену тишину.

Звецкање је престало.

— Слава Свјатеј, и Јединосущнеј, и Животворјашчеј, и нераздељнеј Тројице, всегда и ниње и присно и во вјеки вјеков! — зачуо се неочекивано снажан, чист, звучан Флавијанов младалачки звонки глас уз суздржано ликованье.

— Амин! — мекано, помало растегнуто, приглушено благородно, а истовремено са унутрашњом снагом, одазвао се хор. Људи у цркви се сложено прекрстише и поклонилише.

— Приидите, поклонимсја Царјеви нашему Богу! Приидите, поклонимсја и припадјем Христу, Царјеви нашему Богу! Приидите, поклонимсја и припадјем Самому Христу, Царјеви и Богу нашему!

— Приидите, поклонимсја и припадјем к Њему! — анђеоcки-свечани троглас који се узвисио над олтаром и, рекло би се, захватио сав свет позван на поклоњење благом Саздатељу Који га је створио, одазвао се у мом срцу пламеном жељом да се не само поклоним, него баш приљубим, да се приљубим и срцем и телом, и свим својим бићем Њему, Цару и Богу моме — да, да! — управо такав осећај ме је прожео у том тренутку, Цару моме и Богу моме — Христу.

Спустио сам се на колена, на излизане камене плоче на поду (ко зна колико људи је тај камен додирнуло до тада?!), прислонио чело на њихове прохладне неравнине, и осетио радосну припадност свим православнима који су овде стајали и клањали се нашем Творцу у све векове живота ове цркве: «И ја сам такође Твој, Господе!»

— Глас осмиј! Благослови душе моја Господа! — као сребрно звонце зазвучао је гласић слављеника Серјоже. Хор је наставио густим, растегнутим распевом: Бла-го-сло-ве-е-е-ен је-си, Го-о-о-осподи...

Отац Флавијан је кроз царске двери полагано изашао на доле. П о оразио ме је његов нагли преображај: уместо уморног, хромог дебељка, појавио се, у златно-зеленом сјајном оклопу, силни и достојанствени, величанствени војсковођа, моћни витез прекаљен у боју, свештеник Бога Вишњег, који је полако и са страхопоштовањем обављао свештену радњу кађења миомирисним тамјаном. Уз звуке тихе мелодије древног напева, Флавијан је чврстим коракком прошао обе стране отворених царских двери, зауставио се пред сваком иконом и са страхопоштовањем је окадио. Затим се зауставио на амвону, окренуо се у правцу хора и окадио га, на шта су они одговорили благим наклоном, а онда се окренуо према верницима у цркви и лепезасти м покретима окадио целу цркву, тихо изговарајући возглас: Дух свјатиј најдјот на вас и сила Вишњег осенит вас!

— Дух Твој благиј наставит нас на земљу праву! — тихи жамор пронео се по целој цркви као одговор верника.

— Твој же Дух содејствујет нам всја дњи живота нашего, — поред мене је прошапутала Клаудија Ивановна,

наклонивши главу у правцу свештеника са кадиони-
цом.

Флавијан је сишао са степеница амвона, упутио се на супротну страну од мене и, обилазећи цркву у смеру казальке на сату, наставио да кади иконе и вернике, понављајући с времена на време: Дух свјатиј најдјот на вас... – на шта је добијао одговор: Дух твој благиј...

Атмосфера богослужења ме је испуњавала непоновљивим доживљајем патријархалне старине, а истовремено осећајем извесне ванвремености; звуци свештених мелодија који су будили одјеке у дубинама душе, треперење свећа и сјај паникадила, опора арома миришљавог тамјана, очаравајуће јединство осећаја, покрета, унутрашње сабраности верника – све је то било прожето невидљивом, али осетно присутном Божанственом Силом. Другачији, до тада непознати свет, који је снажно пленио душу богатством своје лепоте, окруживао ме је са свих страна, и мада сам се осећао скоро као странац у том Царству Цркве Христове, истовремено сам осећао да сам код куће; управо ту, међу тим људима, светлошћу и звуцима, у том пулсирајућем мору Божије Љубави. Када је Флавијан у свечаној величанствености прошао поред мене и погледао на моју страну нежним, блиставим погледом, а затим Клаудију Ивановну и мене окадио колutom миомириса из кадионице, наклонио сам главу и, као да је то већ уобичајено, одговорио: Дух Твој благиј наставит нас на земљу праву!

Свештена. Продужетак

Кађење се завршило. Флавијан је ушао у олтар. Царска врата су се затворила. Паникадило се угасило. Црква је утонула у топли полумрак. Хор је завршио појање, завладала је тишина.

— Миром Господу помолимсја! — Сада већ не слављеничко-ликујући, већ заповеднички, попут позива војсковође — на оружје, браћо! — прекинуо је трепераву тишину цркве глас Флавијана.

— Го-споди, поми-луј, — благо, али саосетним унутрашњим набојем одазвао се хор. Осетио сам у том набоју — напетост војника који се припрема за бој, који стрпљиво, али одлучно, уздиже непобедиво оружје — хришћанску молитву.

— О свишњем мире и спасенији душ наших Господу помолимсја! — ево, за шта — за послати од Господа мир и спасење од вечне погибели душа наших припрема се бој!

— Го-споди, помилуј!

— О мире всего мира, благостојанији свјатих Божијих Црквеј и соједињенији свјех Господу помолимсја! — Молитвени призив се већ распростире ван зидова цркве, шири се у пространству и обухвата сав свет, позива хришћанске војске Божијих цркава целог света на сједињење и непоколебљивост у подвигу!

— Го-споди, поми-луј! — верујем, Господе! Верујем у твоју милост, која једина може да нам да снаге за победу!

— О свјатем храма сјем и с вјероју, благоговенијем и страхом Божијим входјашчих воњ Господу помолимсја! — И нас, вошедших и стојашчих, и мољашихсја, благоговејушчих перед величијем милости Твојеј, укрепи, Господи!

— Го-споди, помилуј! — са све снажнијим звуком, хор се огласио јединственим молитвеним уздаха.

— О великом господине и отце нашем Свјатејшем патријарсе Алексији и о господине нашем Високопреосвјашченејшем архиепископе... честнем пресвитерстве, во Христе диаконстве, о свјем причте и људјех, Господу помолимсја! — Помјани, укрепи, утврди силоју Твојеју, Господи, ведушчих нас на битву војевод Твојих, пастиреј, брагиј и сестјер наших, предводимих и ведушчих војинство Христово к вечној славе Победитеља Христа!

— Го-споди, поми-луј! — непоколебљиво је загрмело.

— О богохранитеј стране нашеј... О сваком граде... о вјероју живущих... о избавитисја нам от свакија скорби, гњева и нужди Господу помолимсја! — Всјем, Господи, свјем, каждому и во свјем неходима Твоја животворјашчаја и спаситељнаја милост!

— Го-споди, поми-луј!

— Заступи, спаси, помилуј и сохрани нас, Боже, Твојеју благодатију!

— Го-споди поми-луј! — и нема више жеља, ни сопствене снаге, нема друге радости у животу осим Твоје, Господе, Божанствене милости и љубави...

— Пресвјатују, Пречистују, Преблагословенују, Славнују Владичицу нашу Богородицу и Приснодјеву

Марију, со всјеми свјатими помјанувше, сами себје и друг друга и вјес живот наш Христу Богу предадим! – Матер Божија! Свјати Божији! Помогите приити к вам и бит с вама в жизњи вечнеј у престола Христа Бога! Жизњи своји, сердца и души предајом...

– Тебје, Го-споди! – са радосним треперењем одговорио је хор.

– Јако подобајет Тебје всјакаја слава, чест и поклоњеније, Отцу и Сину и Свјатому Духу, ниње и присно и во вјеки вјеков!

– А-мин!

Снага црквене молитве ме је потресла. Први пут у животу сам учествовао у богослужењу, при том, нисам само стајао или присуствовао, него баш учествовао! Све што се догађало у цркви није била нека театрална представа коју гледаш са стране и која само повремено и у ограниченој мери дотиче твоје емоције и изазива одговарајућу чулну реакцију.

Богослужење се дешавало не преда мном, па чак не ни око мене, већ пре у мени, пролазило је кроз мене целог, као што сунчеви зраци пролазе кроз провидну посуду напуњену чистом изворском водом. Моје срце као да је било очишћено од окорелости и тако огољено је пулсирало, а моје тело и душа, цело моје биће, као да су се претворили у Храм у коме се вршила Божанствена служба.

Био сам у цркви, и црква је била унутар мене, и свуда је био присутан Бог, са Својом благодатном силом коју сам јасно осећао.

– Глас шестиј, блажен муж, Алилуја! – поново се из певнице зачуо анђеоски гласић слављеника Серјоже.

– Блажен муж, иже не иде на совјет нечести-и-вих, Ал-и-луја, Ал-и-луја, А-а-а-ли-лу-у-у-ја... – драматично је преузео хор, и уз опчињавајући ритам псалма заструјала је мелодија која се час уздизала, час се распршивала, као планински поток.

И ја, као листић захваћен том силовитом бујицом, препустио сам јој се, одбацивши покушаје да контролишем ток својих мисли и осећања и потпуно се предао бујном таласу свештенопојања.

– ... И на путу грешних не ста, и на седалишче губитељеј не сједе... – то није о мени, који сам толике године газио путевима свих могућих грехова...

– ... Јако вест Господ пут праведних, и пут нечестивих погибњет! – Господе! Проведи ме путем праведника до краја дана мојих, да моју душу мимоиђу путеви погибельни...

Опет ми се пред очима појавило несрећно, уплакано Иринино лице – вероватно лежи, несрећница, у испуњеној мирисом лекова и туђих болести, тужно гледа кроз прозор... А можда се моли... можда и за мене... Можда је зато и видим преда мном и осећам њене муке, зато што се то она моли за мене? Зар је није Флавијан поменуо међу онима који се моле за мене, он сигурно зна...

Господе! Помози мојој бившој жени, Ирини!... Зашто бившој? – Оној коју сам оставио, жени мојој Ирини, другу свеједно немам... А и она нема никога... Осим Бога... Господе! Не остави је, њој је лоше, болесна је, сама је... Као што сам и ја био пре два дана!

Господе, даруј и њој утеху у страдању, излечи је, Господе! Исправи све оно што сам изломио у њеној души, нека твоја Божанска утеха надомести све што сам јој ускратио у току нашег заједничког животога, сажали се на њу, Господе! На мене који сам пропадао сажалио си се, отворио ми нов, другачији живот, вероватно и због њених молитава! Сада Те преклињем, молим Ти се, Господе, помози Ирини, учини да јој буде лакше, да престану болови и да не буде сама! Господе, и мене помилуј, Господе!

Када сам се пренуо, видео сам да су царска врата поново отворена и да испред њих, са задимљеном кадионицом у руци, стоји величанствена фигура Флавијана. С десне и леве његове стране, у стихарима са златним одсјајем, са великим свећама у рукама увијеним у зелене траке, стајали су Семјон и Серјожењка, а хор је довршавао мелодију. Наступила је тишина.

— Премудрост, прости! — изговорио је возглас Флавијан и кадионицом направио крсно знамење у отвору царских двери.

— Свјете тихи, свјатија слави Бесмртнаго Отца Небеснаго, Свјатаго, Блаженого, Исусе Христe... — приглушено-тајанствено је започео хор.

Флавијан се полагао и са страхопоштовањем прекрстио, поклатио, целивао иконе Спаситеља и Мајке Божије са десне и леве стране царских двери, затим се окренуо и широким крсним знамењем благословио Семјона и Серјожу, који су заједно стајали на амвону лицем према олтару док је он целивао иконе, а потом је ушао у олтар, где је поново, без журбе, неколико пута за-

звечала кадионица. Серјожа и Семјон су се један другом поклонили и један кроз леви, а други кроз десни бочни улаз, такође ушли у олтар.

— Вонмем! Мир всјем! Премудрост! — Свечано је зазвучао из олгара Флавијанов глас.

— Прокимен. Псалом Давидов. Глас шестиј, - зазвонио је, као одговор, звонки глас Серјожењке, који је већ успео да дође до певнице. — Помошч моја от Господа, сотворшаго небо и земљу!

— Помошч моја от Господа... — умилно је за њим поновио хор, - сотворшаго небо и земљу.

— Возведох очи моји в гори, отъудуже приидет помошч моја! — Серјожењкин гласић се уздизао још више.

— Помошч моја ... — опет је одговорио хор.

— Помошч моја от Господа! — Серјожин глас је зазвонио као натегнута струна.

— Сотворшаго небо и земљу! — потврдно је завршио хор.

За време овог дијалога, из левог олтарског улаза, опрезно и равномерно, као да хода по танком леду, изашао је силни Семјон, у светлцавом стихару златне боје. Са страхопоштовањем је носио испред себе велику књигу у кожном повезу. Прошао је преко солеје, спустио се низ степенице амвона, окренуо се лицем према олтару и ставио своју књигу на "разношку" — налоњ на расклапање, који му је хитро поставила једна жустра бакица, после чега се прекрстио и кротко поклатио Флавијану, који је стајао дубоко у олтару.

— Премудрост! — ускликнуо је из олгара Флавијан.

— Притчеј чтеније! — одазвао се својим густим, јечећим басом Семјон.

— Вонмем! — Флавијанов призив пролетео је по свим угловима цркве која је замрла.

— Памјат праведног с похвалами, и благословеније Господње на главе јего. Блажен човек, иже обрете премудрост... — Блажен... блажен — то значи срећан, већ сам схватио, али ово — иже, иже — вероватно, који... Па, да! Из тога следи — срећан је човек који је задобио премудрост. То је о мени. То, да сам срећан, осећао сам делимично срцем, а делимично умом. Срећа ми је дошла заједно са Богом, то јест, када сам се приближио Богу; из тога следи да је срећа — бити са Богом! Ето, то је премудрост! Премудрост, то јест, Мудрост која превазилази све земаљске мудрости, а пре ће бити — земаљска мудровања, која само претендују да се прикажу као истинска мудрост, а своју пустош прикривају театралном завесом лажне тајанствености. Испада да је права мудрост једноставна — бити са Богом. А Бог је Љубав, то већ знам, не само да верујем, него — знам, јер сам то искусио, и даље искушавам на себи. Дакле Премудрост — то је налазити се у Божанственој Љубави, имати Је у себи, даровати Је другима. И у тој Премудрости је блаженство, то јест, срећа! Ко би помислио! Шта сам управо открио! Госпode, слава Ти! Благодарим Ти што чиниш мудрим мој ништавни, самољубиви разум Својом божанственом Премудрошћу!

— И верни в љубви пребудут Ему: јако благодат и милост в преподобних Јего, и посешченије во избра-

них Јего! — загрмео је моћни глас Семјона високо испод куполе. Тишина која је затим уследила као да је представљала сав свет који је зачуо глас Самог Бога па замро са страхопоштовањем.

— Рцем вси от всеја души, и от всего помышленија нашего рцем! — одјекнуо је из олтара Флавијанов глас. Царска врата су се затворила.

— Господи, помилуј! — спремно се одазвао хор.

— Господи, Всједержитељу, Боже отјец наших, молим Ти сја, услиши и помилуј! — Флавијан је јасно и разумљиво изговарао сваку реч. Она је улазила у његову свест, налазила одјек у срцу и постајала већ као сопствена.

— Господи, помилуј! — срце је понављало заједно са хором.

— Помилуј нас, Боже, по велицеј милости Твојеј, молим Ти сја, услиши и помилуј!

— Господи, помилуј, господи, помилуј, Господи, поми-и-луј! — као да се залеће и узлеће, прозвучао је одговор хора.

— Јепчо молимсја о Великом Господине и Отце нашем Свјатејшем Патријарсе Алексији, и о Господине нашем...

У том моменту донекле сам се искључио из онога што се дешавало око мене и, као кроз сан, слушао сам како Флавијан позива да се молимо: О богохрањимеј стране нашеј... о блажених и приснопамјатних создатељах свјатагосвјатагo храма сего... о милости, жизњи, здравији, спасенији... о плодноносјашчих и добродејущчих... — а хор предано подржава његову молитву троструким Господи, помилуј, Господи, помилуј, Господи, помилуј!

Док сам слушао како се негде у дубинама мога срца одазива ово трократно понављање призива милости Господње, одједном сам се сетио једне чудне старице којој сам некад, још док сам био студент, помогао. Било је то овако. Допутовао сам шинобусом на једну подмосковску станицу недалеко од града да прославим са друговима Нову годину и одмах се изгубио у кривудаџим улицицама викенд насеља које је прерастало у село. Када сам, по ко зна који пут, скренуо у једну од кривина, угледао сам неку чудну људску прилику која се копрцала по снегу у каналу поред пруге и као да је нарицала. У складу с мојим празничним повеселим расположењем, учинило ми се да је у питању локални пијаница. Већ сам мислио да прођем даље, по принципу – сам си се напио, сам се и извлачи! Међутим, неке речи жалосне јадиковке допрле су до мог ува и изненађено сам разабрао: Господи, помилуј, Господи, помилуј, Господи, помилуј...

Са знатижељом сам пришао ближе и угледао старицу чудног изгледа која је, због, мноштва слојева одеће на себи, личила на рашчерупани купус. Покушавала је да извуче из канала деце санке са великом врећом кромпира привезаним за њих. Напрезала се онако нејака, јечала, уздисала, и непрестано понављала своје “Господи, помилуј”.

— Баба, склони се, препусти то мени. — Са напором сам извукао санке из снега са тешким џаком кромпира и задихано је упитао: - Баба, да ли ти је до куће далеко?

— Није далеко, сине мили, да те спаси Христос, није далеко! Ено, иза оне брезе лево, а тамо, четврта кућа са десне стране, да те спаси Господ, рођени!

Довукао сам санке до бабине оgrade и пропустио је напред да отвори врата која, испоставило се, нису ни била закључана, већ само подупрта дрвеном мотком. Унео сам џак под трем.

— Бако, покажи где да га ставим, можда је боље у кућу, под тремом може да се смрзне!

— Христос да те спаси, мили, због пажње према убојој старици, да те огради од зла и помилује! Овуда мили, овуда Љошењка, у угао иза умиваоника!

У моменту док сам вукао тешки џак нисам одмах “укапирао” да ме је позвала по имену, иако јој се нисам представио. Поставио сам врећу у угао између пећи и гвозденог, старог умиваоника. Умиваоник је висио над емајлираним лавором, који се налазио на климавом табуреу. Протегао сам се и погледао око себе.

Кућица, гачније, колиба, била је мала, дуга око три, широка око четири метра, са ниским, чађавим плафоном и испуцалом руском пећи која је заузимала скоро половину простора. Осим пећи, у соби су се налазили: сточић, на коме су стајали шоља, чинија и чајник од алуминијума, крива, похабана столица, и велики сандук, прекривен некаквим невероватним, подераним филцем. На њему је лежао, такође подеран, кожух и замотуљак од крпа уместо јастука. У соби није било кревета! Једини намештај, осим поменутог, био је омањи, сребрнасти чивилук, на коме је висила одећа црно-риђе боје. Али је зато у десном углу светлуцао позлатом и светлошћу из кандила цели иконостас, који се састојао од великог броја очигледно древних икона различитих величина,

међу којима су висиле и стајале старинске фотографије неких велможа и свештеника.

— Охо-хо! Бако! Како се не бојиш да кућу затвараш мотком? Па ту ти виси толико пара, не дај Боже да уђу лопови, све ће да ти опљачкају!

— Е, неће дати Бог, мили! Не бој се! Кога Он овде не пусти, тај неће ни ући, а ако уђе – значи, Божја воља! А овде не висе паре, сине, већ свети ликови – чудотворне светиње, Љошењка... доћи ће време – схватићеш, анђеле мој!

У том тренутку са шкрипом је зазвечао часовник са кукавицом. Погледао сам на њега.

— Ах, бакице, морам да бежим, морам пре Нове године да нађем викендицу мојих другова, изгубио сам се овде код вас!

— Наћи ћеш је, рођени, анђео чувар ће те довести, само мало сачекај, мили, да те јерусалимским крстићем благословим!

Скинула је свој капут оивичен изанђалим крзном, везени подерани прслук и поцепану мараму, и појавила се у некој чудној одећи, са нечим налик на црну капуљачу са кецељом и нараменицама, на којима су били пришивени бели херувими, крстови и словенска слова. Чудна старица се са стране провукла до икона, однекуд између њих узела мало распеће од тамног полираног дрвета, окренула се према мени, широким покретом ме тим распећем прекрстила и изговорила нешто о Оцу, Сину и Светоме Духу. Затим ме је погледала необично сјајним очима које су блистале од радости и рекла:

— Е, сад иди, сине, молићу се за тебе, а и Алексија човека Божијег ћу замолити да се моли за тебе, да те спасе Господ због твог доброг срца. Иди, мили!

Изашао сам из бабине куће и нисам још ни схватио замагљеним од пића мозгом све што сам доживео, а већ сам се после пет минута нашао испред оgrade са стубовима изрезбареним у стилу богатира из бајки, коју су ми другови описали као знак распознавања. А после додатних пет минута, већ сам испијао другу “казнену” туру како бих стигао другове који су испраћали стару годину. Када сам се после три дана теревенки и “терапеутског лечења” пивом поново нашао у Москви, вратио сам се студентском животу и потпуно заборавио и на чудну старицу, и на запањујући иконостас, и на јерусалимски крст.

Сада, док сам посматрао живопис на зиду лево од мене, одједном сам угледао појаву светитеља у идентичној капуљачи са кецељом прошивеном крстовима, и цела сцена са старицом јасно је оживела пред мојим унутрашњим погледом.

— Клаудија Ивановна! – прошапутао сам. – А каква је то одећа, ено, на оном свецу? Ко такву носи?

— То је велика схима, Љошењка, - исто тако тихо одговорила је Клаудија Ивановна, - носе је схимници, то су монаси вишег пострижења – анђели земаљски!

“Господе! – помислих, - колико пута си ме призивао, како је то дивно! Како сам био глув и слеп! Опрости ми, Господе!”

У то време су се отвориле олтарске двери и из њих је на доле изашла цела процесија: напред је ишао крхки,

усредсређени и озбиљни слављеник Серјожа, који је држао у руци лак свећњак са високом и дебелом свећом. Чинило се да сав сија. За њим, ништа мање концентрисан, држећи испред себе кадионицу из које се ширио миришљави дим тамјана, ишао је Семјон. У свом светлуцавом стихару деловао је огромно у односу на Серјожу. Флавијан је ишао последњи. Уместо свечане, блиставе ризе, носио је дугачку, црну мантију без рукава, са мноштвом уских набора дуж леђа. Његову крупну, благо наклоњену главу, покривала је висока монашка камилавка. Када се процесија спустила са амвона, иза њих стадоше појди који су још раније сишли са певнице и у ходу певали неку покајничку мелодију. Народ се у центру цркве раздвојио како би им ослободио место и сва процесија је изашла у предворје цркве. Зажелео сам да променим позицију јер нисам одатле видео шта се тамо догађа, али ме је нешто зауставило, некаква унутрашња нелагодност – шта сад да извирујем – па нисам у позоришту...

— Правилно, Љошењка, за време службе се не хода по цркви, - шапатом је одобрила Клаудија Ивановна. — Стој као свећица и моли се срдашцем. Господу је тако милије.

Климнуо сам јој главом у знак захвалности и послушноу.

— Спаси, Боже, људи Твоја и благослови достојаније Твоје, посети мир Твој милостију и шчедротами... — тихи, усредсређени глас Флавијана нежним ехом одзвањао је из предворја по свој цркви, - И низпосли на ни милости Твоја богатија; молитвами Всјепречистија Владичици

нашеја Богородици и Приснодјевии Марији; силоју Честнаго и Животворјашчего Креста, предстатељстви Честних Небесних Сил Бесплотних; Честнаго Славнаго Пророка, Предтечи и Креститеља Јоана; свјатих, славних и всјехваљних Апостол... — Флавијанов глас се појачавао - ... Свјатих славних и добропобедних мучеников; свјатих новомучеников и исповедников Росијских... свјатих царствених страстотерпцев... преподобних и богоносних отец наших; свјатих и праведних Богоотец Јоакима и Ани... — као замаси великих лабудових крила, Флавијанов глас је узлећао, - И преподобнаго и богоносног отца нашег Сергија, игумена Радоњежскаго и всеја Руси чудотворца, јего же честних мошчег обретеніје дъес светло празднујем, и всјех свјатих... — то је био већ, вапај, вапај пастира који је провео кроз олују своје овце, преплашене и с пуним поверењем прибијене уз њега, крик упућен домаћину да отвори врата тора - ... Молим Тја, многомилостиве Господи, услиши нас, грешних, мољашчихсја Тебје, и помилуј нас!

— Господи, помилуј, Господи, помилуј, Господи, помилуј, Господи, помилуј... — убрзано, као да се боји да остане ван родног пристаништа, у тами и страху смртном, пожурио је хор, - Господи, помилуј, Господи, помилуј, Господи, помилуј...

— Сада ће то да понове четрдесет пута, а онда петшест, - тихо, на уво, прокоментарисала ми је Клаудија Ивановна. — То је да би се од Господа измолило више милости.

Опет сам јој ћутећи климнуо главом. Помислих, какве су дивне речи “Господи помилуј”! Јер када изго-

варамо “помиљуј”, имамо у виду и “опрости грехе”, и “учврсти у вери”, и “заштити од зла”, “научи ме да живим хришћански”. А и многе друге молбе о стварима неопходним за спасење душе уткане су у те, задивљујуће свеобухватне речи - “Господи помиљуј”.

— Услиши ни, Боже, Спаситељу наш, Упованије всех концев земљи и сушчих в мори даљече; и милостив, милостив буди, Владико, о гресех наших и помиљуј ни. Милостив бо и Человекољубец Бог јеси, и Тебје славу возсилајем, Отцу и Сину и Свјатому Духу, ниње и присно и во вјеки вјеков! — Испуњен непоколебљивом надом на милосрђе Божије, Флавијанов глас, који је одавао напрегнутост свих душевних сила и осећања, пресекао је достојанствену тишину у цркви и, пролетевши кроз све углове, одазвао се под куполом.

— Амин! — смирено је посведочио хор.

— Мир всјем! — с радошћу се огласио Флавијан, као да објављује да је наша молитва услишена и да нам Све-милостиви Владика дарује свој Божији мир.

— Глави наша Господеви приклоним! — “Господеви” — значи Господу, досетио сам се и наклонио главу.

— Владико Многомилостиве, Господи Иисусе Христе Боже наш, молитвама Всјепречистија Владичици нашеја Богородици и Приснодјеви Марији; силоју Честнаго и Животворјашчег Креста; предстатељстви Честних Сил Бесплотних; Честнаго Славнаго Пророка Предтечи и Крститеља Јоана; славних и добропобједних мучеников; преподобних и богоносних отјец наших; иже во свјатих отец наших...

“Господе!” — помислих. — Колико заступника, посредника и помоћника Си даровао нама, грешницима! Сама Богородица, свете небеске силе — анђели, моле се за нас, Јован Крститељ, апостоли и мученици, сви свети које сада набраја у молитви Флавијан; и сви они су спремни да нам притекну у помоћ. А ми гордо не желимо ни да их приметимо - “сам ћу!” — саплићемо се кроз живот као слепи мачићи, тонемо, одбијамо са Неба пружену руку спасења. А они, светитељи, не љуте се на нас због наше непажње према њима, вероватно су зато и свети, зато што се не љуте... Нису као ја, грешник ... Опрости ми, Господе, молитвама светих Твојих!

Хор је допевао нешто потиштено-дирљиво и наступила је тишина.

— Ниње отпуштајеш раба Твојего, Владико ... — тихим, дубоким гласом је запевао Флавијан, и у том гласу се чуо умор старог, исцрпљеног од битака и маршева ратника, који је ишао колико је могао, а онда онолико колико је морао, и сада, испунивши свој војнички дуг, смирено прима из руку претпостављеног вечни отпуст - јако видесте очи моји спасеније Твоје. Стари војник види долазећу Велику Победу, он жали што неће бити њен учесник, али осећај одслуженог дуга испуњава радошћу његово срце које ликује видевши долазећи свјет во откровеније јазиков, и славу људеј Твојих Израиља.

Задубљен у преживљавање те дивне мелодије нисам ни приметио како се као лаки зрачак поред мене провукао Серјожењка и стао на долеју пред иконом Мајке Божије.

— Свјатиј Боже, Свјатиј Крепкиј, Свјатиј Безсмртниј, помилуј нас! — звонки, дечје-чисти и дечјом вером испуњен глас малишана узнео се над главама присутних. — Слава Отцу и Сину и Свјатому Духу, и ниње и присно и во вјеков. Амин!

Заиста — као анђео, сетио сам се нежног поређења Клаудије Ивановне; вероватно и сами анђели са таквом, Серјожењкином љубављу, и искреном преданошћу служе Богу ...

— Отче наш, иже јеси на небесех! Да свјатитсја Имја Твоје, да приидет Царствије Твоје, да будет воља Твоја, јако на њебеси и на земљи. Хљеб наш насупшчниј дажд нам дњес, и остави нам долги наша, јакоже и ми остављајем должником нашим; и не введи нас во искушеније, но избави нас от лукаваго! — Дечак није ни певао, ни читао — он је живео, живео је молитвом коју је изговарао, он као да се и сам претворио у молитву, и летео, летео, престижући звуке свог анђеоског гласа туда, навише, где га је очекивао његов Небески Отац пун љубави.

— Јако Твоје јест Царство и сила и слава, Отца и Сина и Свјатаго Духа, ниње и присно и во вјеков вјеков! — посведочио је сигурним гласом Флавијан.

Почело је да ми се врти у глави. У страху да ћу да изгубим свест и направим пометњу, почео сам полако да се пробијам ка излазу.

Свеноћна. Завршетак

Изгледа да сам се у једном тренутку ипак искључио, али, изгледа да овог пута нисам пао. Када сам дошао к себи, схватио сам да седим на клупици око звоника са откопчаним оковратником, а поред мене је стајала Клаудија Ивановна и сталожени мушкарац, који је имао око педесет-шездесет година, са благородним цртама лица и густом, коврцавом, потпуно седом косом. Искрено брижан, гледао ме је својим смеђим, паметним и помало тужним очима.

Био је одевен скромно, градски, у јефтином сакоу и светлој кошуљи без кравате, мада су испод панталона извиривале кицошке ципеле од бокс коже које су обично носили виши официри, а такве се не купују у обичним војним продавницама.

— Слава Богу, освестио се! Љошењка, мили, баш сте ме уплашили! Гледам — побледео и излази из цркве, а ја — одмах за вама, видим да је потребна помоћ! А ви излазите напоље, држите се за зид, очи вам отупеле и тешко дишете. Спустила сам вас на клупу, а ту се појавио и Димитрије Ларион`ич, њега је баћушка Флавијан послао да види шта се са вама догађа! Димитрије Ларион`ич, мили! Припазићете на Љошењуку? Ја идем, морам да стигнем на миросање! — И, пре него што је чула одговор, Клаудија Ивановна подухвати своје рас-

кошно тело и хитро га понесе према звонику и улазу у цркву.

— Ви, Алексеј, немојте да се бринете, ништа страшно вам се није догодило. Мало вам је позлило, и то је све. Можда због врућине, лето је, а у цркви, и поред тога што су прозори отворени, нема ветра и од толиког народа је загушљиво. А ту је још и одсуство навике стајања на дугачким службама, отац Флавијан ипак служи по манастирском типичу, тешко је да се издржи. И поред свега осталог, за вас лично је било превише психичко-емотивног напора за један дан; прва озбиљна исповест (то ми је Клаудија Ивановна рекла), дубока молитвена преживљавања на богослужењу... Са вашом емоционалном преосетљивошћу, то је озбиљан стрес. Знате, стресови се не јављају само као последица негативних доживљаја, већ и услед превише позитивних емоција.

— Ви сте официр? — упитах га индискретно.

— Приметили сте чизме! — Димитрије Иларионович се засмејао. — Отац ми је био официр! Капетан Беле гарде, то су његове чизме, носим их на празнике када идем у цркву, можда изгледа чудно, али за мене у томе постоји неки тајновити смисао. Ви ми великодушно опростите ако сам вас збунио!

— Ма не, Димитрије Иларионовичу! Ви мени опростите недостатак такта, ја сам стварно помислио да сте официр, сав ваш спољашњи изглед је некако официрски!

— Благодарим покорно! — поново се засмејао Димитрије Иларионович — очигледно генетика, крв. Ја сам лекар. Прво сам био терапеут, а затим ме је заинтересовала област

људске душе, па сам се преквалификовао у психијатре, а после десетак година праксе у тој области поверовао сам у Бога и уз помоћ поштованог оца Флавијана, поставши црквен, коначно сам оформио свој поглед на свет.

— А колико дуго познајете оца Флавијана? — упитах га.

— Две године отприлике, од осамдесет и осме — девете. Већ је трећа година од како сам се преселио из Сибира у Москву. Ја сам рођен у Сибиру, у прогонству. Мој отац је због своје белогардијске прошлости провео осамнаест година у логорима, плус доживотно прогонство. Моја мама је све то време била уз њега, насељавала се негде у близини, посећивала га, прикупљала пакете за њега и остале невољнике. Била је добар стоматолог, свуда цењена као специјалиста, лечила је многе руководиоце логора и чланове њихових породица; вероватно је због тога отац остао жив у том паклу. А на вечну депортацију су га послали у Алтајски крај, Маријински рејон, село Волчиха. Тамо сам се ја родио четрдесете године. Медицински институт сам завршио у Новосибирску, где сам радио у прво време. А када су неке моје психијатријске методе почеле широко да се примењују, позвали су ме да пређем у Москву, у Свесавезни институт за психијатрију, где сада чекам пензију.

— Димитрије Иларионовичу, рекли сте да сте радећи као психијатар поверовали у Бога. Да ли је то било повезано са вашом професијом?

— Без сваке сумње, Алексеј... Који вам је патроним?

— Молим вас, Димитрије Иларионовичу, просто — Алексеј, у реду?

— Добро, Алексеј, како год вам одговара. Професија психијатра заиста омогућава увиде у духовну материју, јер око осамдесет процената психијатријских болесника би без проблема могли да буду «пацијенти» оца Флавијана, то јест, у принципу, медицинске патологије као такве нема много. Чак и сам назив — психичке болести — потиче од речи «психа», што на грчком значи душа. До револуције су болеснике тако и називали — душевни болесници. А душа спада у област делатности духовништва и само у неким случајевима лекара. При том, међу душевним болесницима има много људи очигледно ђавоиманих. Да ли сте некада имали прилику да видите опседнутог, ђавоиманог човека?

— Да. Овде, јуче.

— А! Вероватно, несрећну Каћушу! То је баш типичан пример душевне болести на коју лекови не делују. С обзиром на то да је узрок болести духовне природе — грех, онда је и инструмент исцељења духовни — благодат Светога Духа! А у обичној психијатријској болници њу би накљукали аминазином са халапиродолом, или би је у Казању докрајчили електрошоковима.

— Димитрије Иларионовичу! Да ли је тајна како сте поверовали у Бога?

— Није тајна, наравно. Ако вам је то интересантно, могу вам испричати. На озбиљна размишљања о Богу су ме подстакла два случаја из лекарске праксе, још у Новосибирску. У принципу, ја и пре тога никад нисам одрицао постојање Бога, тим пре нисам хулио, али, као специјалиста са искључиво материјалистичким погле-

дом на медицину (тада су нам тако предавали), од религиозних питања сам био веома далеко.

Када сам касније почео да радим у Централној регионалној психијатријској болници као један од психијатара у четвртом одељењу и почео да се суочавам са одређеним ненормалним испољавањима људске психе који нису поменути у совјетским уџбеницима, ја сам, по природи знатижељан, почео да истражујем искуства претходних генерација доктора, укључујући и она до револуције. Тамо сам нашао разјашњења неких својих недоумица, и сва она су, овако или онако, била повезана са религиозним појмовима о души и душевним болестима. Рецимо, тада сам се први пут сусрео са појмом опседнутости или ђавоиманости, и на предложеним примерима препознао очигледне подударности са случајевима из моје праксе. Без обзира на сву архаичност тих описа, неки дијагностички принципи, као и сам приступ лечењу душевних болесника, учинили су ми се вредним пажње, тако да сам се одлучио на експеримент. Заједно са још једним младим доктором, М. (он је сада свештеник и старешина цркве при поново отвореном православном одељењу те Централне регионалне психијатријске болнице где смо тада заједно службовали), одлучили смо се да опробамо старински начин дијагностике ђавоиманости помоћу свете воде. Тај начин је крајње једноставан. Болеснику се понуди неколико чаша воде, од којих је само једна напуњена обичном водом, а све остале светом водом коју је свештеник освештао у цркви уз помоћ молитви и крста, и предложи

му се да попије једну по сопственом избору. Дакле, ако болест пацијента није имала природан узрок већ демонски, он би без грешке сваки пут бирао ону чашу у којој се налазила обична, неосвештана вода.

За експеримент смо изабрали болесног Т., који је патио од напада непознатог порекла, који су, доста неодређено, у његовом картону означени као «неорганско обољење централног нервног система». Осим тога, сам Т. је био средњих година, тих, кротак човек, на коме болест, не рачунајући свакодневне нападе, при том доста кратког трајања, ничим другим није одавала своје присуство. Боловао је око три године, и за то време је учесталост напада порасла од једног напада у три месеца, до једног дневно. Медицински препарати нису давали видљиве резултате.

Доктор М. је донео боцу од два литра освештане воде из цркве. Узели смо из трпезарије шест чаша, ставили на сваку парче фластера, хемијском оловком их означили тако да нико осим нас није могао да разликује те ознаке, и затим приступили експерименту.

Сипали смо у пет чаша свету воду, а у једну обичну, и позвали смо Т. да попије воду из чаше коју сам изабере.

Т. је погледао на чаше са водом, некако се згрчио, а затим упутио доктору М. горући поглед пун мржње и, са за њега нетипичним крклањем у гласу, рекао: «А не бојиш ли се, баћушка, да се играш са мном таквим играчкама?»

Онда је без колебања узео једину чашу са обичном водом. Али му нисмо дали да је попије, него смо проме-

нили места чашама и поново му предложили да изабере једну. У току експеримента смо осам пута мењали места чашама и сваки пут је Т. без грешке бирао ону у којој је била обична вода. Када је доктор М. девети пут мењао места чашама, окренуо се леђима према Т. и неприметно долио мало свете воде у чашу са обичном водом. Реакција Т. је била моментална: «Сам пиј своју гадост, попе!» - грубо је рикнуо обично љубазни Т. и окренуо се према прозору.

Када смо остали сами, доктор М. и ја смо дуго седели у тишини. Затим је нагло устао и уздахнувши, изрекао оно о чему смо обојица размишљали: «Значи, Бог постоји...»

— Да. Значи постоји, - потврдио сам.

Следеће недеље доктор М. и ја смо се срели на улазу у цркву, без претходног договора.

— А други случај, Димитрије Иларионовичу?

— Љошењка, Димитрије Иларионовичу! Дођите брже на миросање, сада ће баћушка да чита Јеванђеље! — Клаудија Ивановна је нестрпљиво махала руком са степеништа цркве.

— Па, Алексеј, о другом случају следећом приликом! — Устали смо са клупе и пошли у цркву.

Ушли смо у цркву. Била је препуна свега. У центру је светлело велико паникадило, а у бочним наосима мала паникадила, на свим свећњацима су јарко гореле свеће; чинило се да и сам ваздух у цркви сија и светли. Царске двери су биле широм отворене. Кроз њих сам у олтару видео блиставу ризу златне боје на Флавијановим

леђима. Суптилна, малчице опора арома тамјана неким таласима се ширила по целој цркви.

— И о сподобитисја нам слишанију Свјатаго Јевангелија, Господа Бога молим! — узбуђено-свечани глас Флавијана прожео је трепетну тишину цркве.

— Господи, помилуј! Господи, помилуј! Господи, помилуј! — спремно је одговорио хор.

— Премудрост! Просим! Услишим Свјатаго Јевангелија! Мир всјем! — И сви присутни наклонише главе са страхопоштовањем, прихватајући понуђени им мир Божији.

— От Матфеја Свјатаго Јевангелија чтеније! — У Флавијановом гласу чула се нека тајновитост, као да је одлутао некуд, удубљен у бескрајни свет Светог Јеванђеља, сагледавајући тамо нешто недоступно земаљском погледу.

— Слава Тебје, Господи, слава Тебје! — опрезно-узбуђено запевали су појци.

— Вонмем!

— Рече Господ Својим учеником, - ниским, дубоким гласом, започео је Флавијан. Сви присутни у цркви су замрли, у трепетном ишчекивању Речи Самога Господа, свесни да се све оно што је Христос изговорио пре две хиљаде година односи како на Његове тадашње апостоле, тако и на Његове садашње ученике, - сва мње предана сут Отцем Мојим, и никтоже знајет Сина, токмо Отец, ни Отца кто знајет, токмо Син, и јемуже ашче во-лит Син открити. — Флавијанов глас се узвисивао, као да се пење по степеницама невидљиве лествице, ширио

се и јачао, испуњујући сву цркву. – Приидите ко мње всји труждајушчијесја и обременјенији, и Аз упокоју ви. – Уздижући се све више, Флавијанов глас прожимао је душе верујућих и испуњавао их несумњивом надом и вером у Божанствену Истину. – Возмите иго Моје на себје и научитесја от Мење: јако кроток Јесм и смирен сердцем. – Јеванђељско Откровење већ одјекиваше под куполом цркве, - и обрјашчете покој душама вашим. Иго бо Моје благо, и бремја Моје лако јест! – као да је са самог неба зазвучао високи, слављенички, анђеоски глас.

– Слава тебје, Господи, слава Тебје! – ликујући потврдио је хор.

Замро сам, помало заглушен, не толико снагом и лепотом самог читања, колико урезаним у моју свест јеванђељским речима: Приидите ко мње всје труждајушчијесја и обременјенији.

Уствари, то важи за све нас, и за мене лично! Ми сви, вољно или невољно, непрестано смо заузети неким трудом и бригама – свакодневним и моралним, покушавајући да се изборимо са тешкоћама и проблемима који испуњавају наш живот. Сви носимо бремене брига, патњи, сопствених жеља, страсти и грехова, чију тежину сам ја у потпуности осетио тек од момента када сам се од њих ослободио на исповести. Сви бисмо ми могли да добијемо ту тако жељену слободу и покој, али само када бисмо пришли Њему, Јединственом, који нас призива к Себи и који једини може да нас ослободи и умири.

Возмите иго Моје на себја ... Иго, колико се сећам, из речника Ожегова, јесте «сила која поробљава». Господ

нам предлаже да примимо Његово иго ... Међутим, ако је Бог Љубав, значи да иго Христово и јесте поробљавајућа Сила Божанске Љубави! Онда је разумљиво зашто Христос објављује да је Његово иго благо и бремене Његово лако! Зар није све наше васпитање било прожето мржњом према било каквом ропству, колико смо се само ругали појму «раб Божији»? Како нисмо разумели поступке неких кметова, који су одбацивали слободу и давали предност добровољном ропству под влашћу њихових вољених, добрих господара! А који господар може бити бољи од Господа Бога, Који је Сам Љубав и Доброта! Дакле, нема и не може бити веће среће и блаженства него да се узме благо иго Христово и борави у добровољном ропству Његове Божанске Љубави! Пут према том блаженству је Господ јасно указао: «Научите се од Мене: јер сам Ја кротак и смиреног срца». Само у кротком и смиреном срцу може да борави свепожимајућа Божанска љубав. И ако не примиш на себе то свето иго Божанске Љубави, свеједно постајеш роб, роб сопствених жеља и страсти, роб греха и смрти, роб противника Божијег – ђавола.

– Љошењка! Идемо да се мирошемо! Замислио се, мили...! – Клаудија Ивановна опрезно ме је вукла за рукав. – Иди испред мене, мили, мушкарци се по правилу први мирошу!

Осврнуо сам се. Флавијан је већ стајао на средини цркве крај иконе преподобног Сергија. Сви парохијани су достојанствено, по реду, прилазили лику Радоњешког чудотворца украшеног цвећем, два пута се клањали пред

иконом и сваки пут се крстили пре поклона. Затим су са страхопоштовањем целивали свети лик и, прекрстивши се, клањали се и трећи пут. После целивања светиње верници су прилазили Флавијану, који је стајао са бочне стране иконе. Он је лагано умакао четкицу са лепом, резбареном ручицом у невелики златни суд. Суд се налазио на малом подметачу у Серјожењкиној руци који је стајао с његове десне стране, и помазивао миомирисним јелејем чела оних који су прилазили. Прво су ишли само мушкарци, док су се жене склањале у страну да их пропусте. Клаудија Ивановна ме је повукла и стао сам на крај мушког реда, пажљиво посматрајући како прилазе на миросање искуснији парохијани. Када је дошао ред на мене, целивао сам икону сасвим коректно, како ми се чинило, и два пута се поклатио, а затим, попут осталих, сложио руке на груди и стао пред Флавијана. Он се добродушно осмехнуо и широким покретом у виду крста прво ме помазао од врха чела до врха носа, затим с десна на лево, од слепоочнице до слепоочнице, и изговорио: Преподобни отче Сергиј, моли Бога о нас! После мене су на миросање пошле жене.

За певницом су нешто читали, али је мени пропустила пажња, па се нисам удубљивао у речи молитава које су читане. Повукао сам се у свој угао, присео на клупицу и наслонио се леђима на прохладан зид храма.

— Љошењка, мили! Зашто нисте пришли да узмете запивку? Али, ништа, ништа, јасно је — нисте знали! Једите, донела сам вам мало хлеба са литије, једите! Уморили сте се, нисте навикли, сад ћу ја да вам донесем бокалчић!

Вешто ми је гурнула у руку влажни комад белог хлеба умоченог у црно вино и, са невероватном за своју тежину брзином, ишчезла.

— Загризао сам комад хлеба који је миомирисао неком пикантном аромом мени непознатог вина, полагао га жвакао, и док сам га гутао, наједном помислих: „А мојој Ирки нико неће донети хлеб са оваквом пажњом, неће је назвати милом, неће је утешити речима и погледом...“ На очи су ми, незнано одакле, кренуле сузе. Јој! Решио си да постанеш неурастеник, Аљоша! А није те терало на сузе када си варао жену и када си се иживљавао над њом, гаде! Раније је требало да је сажаљеваш, шта сада можеш да урадиш? Стварно... Шта бих сада могао да урадим за њу?

— Држите, Љошењка, запивку, пијте у славу Божију!

Узео сам из руку Клаудије Ивановне врућ, метални бокалчић величине шољице за чај, напуњен разблаженим вином с врућом водом, брзим гутљајима попио садржину и осетио како ми се по телу шири опуштајућа топлина.

— Нека вас спаси Господ за вашу пажњу, Клаудија Ивановна, - искрено сам јој захвалио.

— Ма, нема на чему, Љошењка, златни мој, зар је то нека нарочита пажња? — ништа мање искрено се зачудила Клаудија Ивановна и поново брзином муње ишчезла, односећи празан бокалчић.

За то време миросање се завршило. Флавијан је ушао кроз царске двери и затворио их. Читање за певницом се продужавало, повремено прекидано кратким појањима.

— Клаудија Ивановна! Да ли је проблем ако изађем на улицу, да удахнем мало чистог ваздуха, није страшно? — прошапутао сам јој са неком nelaгодношћу.

— Није страшно, мили, није страшно, умрети без покајања је страшно, а да се удахне мало ваздуха — то је ситница! Идите, Љошењка, позваћу вас пред славословије!

Нечујно сам изашао из цркве.

У порти је било тихо и без ветра, нежна арома цвећа које је расло око цркве ширила се свуда наоколо. Осећао сам извештај умор па сам присео на ону исту клупицу на којој сам разговарао са Димитријем Иларионовичем, завалио се на наслон и затворио очи. Мисли су ми се поново вратиле на Ирину: „Господе! Шта бих сада требало да радим? Шта могу да урадим за њу, да некако искупим своју кривицу пред њом? Дао сам јој новац, али то није моја заслуга! Сада тек разумем; да Ти ниси дао новац мени, ја не бих могао да га дам Ирени. Из тога следи да то није моје добро дело, већ Твоја милост према њој, уз моје учешће. А шта лично ја могу да урадим за њу? Чини се, ништа... Лечиће је и оперисати доктори, бригу о њој водиће медицинске сестре. Што се тиче доношења хране, опет ће то Жењка боље да обави од мене. А ја, шта ја могу да учиним?“

— А ти се моли за њу, рођени, од срца се моли. — Глас који је изговорио ове речи био је испуњен љубављу и смирености.

Отворио сам очи. Поред мене на клупи је седео старчић црквеног изгледа, густе, потпуно седе браде, у

дугачкој, незграпној одећи од грубог, тамног лана. Држао је у рукама дрвени штап са малом пречком на врху.

— Деко, опростите, јесам ли ја то гласно разговарао са собом?

— Тако некако, рођени.

— Деко, а шта значи од срца? Ја тек што сам пришао Богу и много гога не знам.

— Није страшно, рођени, сазнаћеш, главно је да си пришао.

Старчеве очи су ме гледале кротко и нежно. Обузи-мало ме је некакво необјашњиво, радосно узбуђење.

— Од срца, сине, значи — снажно, нарочито марљиво, срчано. Господ, по своме човекољубљу, услишиће твоје молитве и даће твојој Иринушки здравље, душевно и телесно. И Пантелејмона замоли, великомученика Христовог. Он је сажалив, многе исцељује и женици твојој ће да помогне.

— Деко! А могу ли да вас замолим да се и ви помоли-те за Ирину?

— Помолићу се, рођени, помолићу се, и за болесну Иринушку, и за мужа Алексеја, раба Божијег, помолићу се.

— Аљошењка! Брже, мили, већ су и „ниће“ запевали, сад ће да почне славословије! — Клаудија Ивановна ме је звала из порте.

— Идем, одмах! — одазвао сам се. — Деко... — Окренуо сам се и угледао само празну клупу, старац је некако не-приметно отишао.

— Клаудија Ивановна! — Дотрчао сам до ње и упитао: „Да ли познајете старца са којим сам малочас разговарао на клупи?“

— Бог са вама, Аљошењка, нисам видела никаквог старца са вама! Сами сте тамо седели!

— Али како...

— После, Љошењка, мили, после ћемо да поразговарамо о старцу, сада идемо брже, иначе ће без нас да почне славословије!

Журно смо ушли у цркву.

Истовремено са нашим уласком, у цркви су букнула паникадила, планули су скромни свећњаци на зидовима, и зацарила се потпуна тишина.

— Слава Тебје, показавшему нам свјет! — са искреним, дејим усхићењем у гласу, са уздигнутим рукама, из олтара изговори возглас Флавијан.

— Слава в вишњих Богу, и на земљи мир, в человјецех благовољеније, - тихо, притајено-радосно зазвучало је појање које је потресало душу.

Замро сам и заједно са осталима у цркви удубио се у дирљиве речи тог Великог Славословија, испуњеног неизрецивом кротошћу, преданошћу и смирењем:

— Хвалим Тја, благословим Тја, клањајем Ти сја, славословим Тја, благодарим Тја, величија ради слави Твојеја...

Ове речи су продирале у моју свест, спуштале се у срце, које се са радосним трепетом одазивало на призив да се слави вољени и пун љубави Господ...

— Господи, Царју Небесниј, Боже Отче Всједержитељу! Господи, Сине Јединиродниј Иисусе Христe и Свјатиј Душе!

Одвојивши се се од узбуђеног, пулсирајућег срца, речи молитве узлетале су ка устима и већ је било

немогуће задржати их у себи, оне су хрлиле напоље како би се барем у виду бојажљивог шапата узнеле ка престолу Онога, Кога се сва васељена обраћа:

— Вземљај грехи мира, прими молитву нашу. Седјај одеснују Отца, помилуј нас. Јако Ти јеси једин свјат, Ти јеси једин Господ, Иисус Христос, во славу Бога Отца. Амин.

Покушавао сам да освестим и одредим, да искажем речима то задивљујуће стање у које су за време ове дивне молитве доспели мој ум, душа и осећања. И одједном сам схватио. Мир. Он се неочекивано спустио на мене, на чудан начин примирио мој ум и срце, жеље и мисли, сабрао сву моју природу у једну целину и устремио је на хваљење Имена Божијег. Цело моје биће било је обузето тим дивним славословљем и ситило се и наслађивало се Њиме, и црпело из њега мир, љубав и покој.

Овај, до сада непознати покој, који ме је целог испунио, био је толико драгоцен мојој души узбурканој страстима да сам сав замро бојећи се да га не уплашим, онако како замире човек са јаком главобољом када налази одређени положај главе у коме се бол толико не осећа. У страху да не изгубим срећну радост тог неземаљског покоја, старајући се да га задржим што је могуће дуже, снагом воље сам спутао чак и најмање душевне покрете, и као кроз сан, издалека, пратио како Флавијан изговара возгласе јектеније, а хор уздиже моћно:

— Утверди Боже, свјатују православују вјеру, православних християн во вјек вјека!

Блажено стање се наставило и када су се затвориле царске двери, када се угасило светло, и када су сви при-

сутни у храму, заједно са Флавијаном, на коленима пред светим олтаром, једним срцем и једним устима запевали дивну молитву Богородици:

— Под Твоју милост прибегајем, Богородице Дјево. Мољениј наших не презри в скорбјех, но от бед избави нас, Једина Чистаја и Благословенаја! Пресвјатаја Богородице, спаси нас! Радујсја, Радосте наша, покриј нас от всјакаго зла честним Твојим омофором!

Небески покој боравио је у мојој души и када се Флавијан са свима присутнима преместио у десни угао наоса, код високе иконе преподобног Сергија у пуној величини, која се налазила у дубини изрезбареног кивота са честицама моштију радоњешког чудотворца у сребрној посудици, и када су присутни, заједно са хором, почели да певају продорно-срдачну стихиру: Преподобне, отче Сергије! Мира красоту и сладост временују возненавидел јеси... и када су, у стопу за Флавијаном, сви почели да прилазе и целивају место са моштима на икони, а затим узимали благослов од самог Флавијана, који је стајао ни неколико корака од светог лика.

Стао сам на крају мушког реда и, као и сви, певајући тихо мелодију која је непрестано текла из мноштва устију: Ублажајем Тја, преподобне отче наш Сергије... — пришао сам светом кивоту, прекрстио се, целивао мошти у сребрној посудици, а затим искорачио у страну, подигао поглед ка светом лику који се назирао испод мутне олифе која је прекривала живопис и — скаменио се, као да ме је гром ударио.

Са иконе ме је, исто онако кротко и нежно, посматрао „старчић“ са којим сам разговарао на клупици.

Монахиња Јелисавета

Постепено сам дошао к себи. Поред мене жене су већ завршавале целивање, по целој цркви су гасили кандила, црква је скоро опустела. Дочекавши крај реда, последњи сам пришао да узмем благослов од Флавијана.

— Аљоша, нешто се десило? — упитао ме је, пажљиво ме гледајући.

— Знаш, оче Флавијане, ја сам се, изгледа, како да кажем, премолио, ваљда...

— А како се то испољило? — усредсредило се Флавијан.

— Пре сат времена изашао сам да се одморим на клупици, размишљао сам нешто своје, може се рећи — молио Господа. Одједном, јасно чујем одговор, гласно изговорен. Погледам, а поред мене седи старчић, онако пристојан, а свуда око њега излива се доброта, и изгледа некако црквено, никако савремено. Мало смо поразговарали, а онда ме је Клаудија Ивановна позвала на славословије. Намеравао сам да те после службе питам за тог старчића, некако је баш необичан и добар. А сад сам пришао икони Сергија преподобног, погледао, а на њој мој старчић, и чак у истој одећи... Слушај, то се дешава, а? Или ми, како данас кажу, «нису све овце на броју», или сам се «најео буника»?

Флавијан је поћутао, а затим уздахнуо:

— Дешава се и то, Алексеј, дешава се... Ти си сада трећи од оних које познајем којима се преподобни Сергије лично јавио, овако као данас теби. Једном се јавио у Лаври, у Сергијевом Посаду, тада се још називао Загорск, једној сестри у Христу, и једном овде. Наводиш ме у грех зависти, брате Алексеј, - насмејао се Флавијан, - ја овде једанаест година служим, а таквог се чуда, због мојих грехова, нисам удостојио, а ти, трећи дан, и ево га! Сам игуман земље руске те удостојио посете! Ох, воли тебе Господ, Аљоша!

Обгрлио ме је око рамена и благо ме продрмао, видећи моју потпуну ошамућеност.

— Седи мало ту, сачекај, идем да одложим одежду и долазим.

Ускоро је изашао из олтару заједно са мати Серафимом, која је носила преко рамена неку танку, светлу одећу.

— Благословите, баћушка, ипак ћу да вам још мало испеглам подризник за сутра, ево, доњи део се мало изгужвао, није лепо.

— Добро, мати, Бог да благослови, испеглај, само прво Аљоши и мени постави чај, ускоро ћемо да дођемо.

— Благословите, баћушка!

— Бог да благослови!

Флавијан је, благо уздахнувши сео са мном на клупу, испружио ноге, наклонио се и шакама протрљао колена, а онда се намрштио:

— Само да не буде кише сутра, иначе ћемо да покиснемо за време литије...

Погледао сам његове испружене ноге у поцепаним, «сељачким» папучама од чешљане вуне и заинтересовао се:

— Боле?

— Малкице. Наша «поповска» професионална деформација – ноге. Свакојаке артрозе, варикозе, тромбозе, флебитис и остало. Морају и попови некако да се спасавају, нека бар ноге побољевају, слава Богу за све! Аљоша! Испричај ми подробније, какав је то био разговор између тебе и баћушке Сергија?

Препричао сам му све скоро од речи до речи. Сео је замишљен.

— Баћушка Флавијане, а ко је још, осим мене, овде видео преподобног Сергија, ако није тајна?

— Ма не, није тајна, тим пре што тог човека овде већ одавно нема. Пре осам година, код нас је радила већа група молера из К-а. Наносили су креч на цркву и успут поправљали свакаке рупе и пукотине на фасади. Било их је четворо: отац, као главни, два сина и зет. Добри радници, нису пили, нису баш верници, али нису ни безбожници, добри професионалци. Млађи син се звао Олег, није прошла ни година дана како се вратио из армије. Дobar, скроман, вредан дечко, али у свету се није сналазио. Девојке га нешто нису интересовале, а ни јурњава за парама и материјалним благостањем. Његова душа је жудела за нечим већим, правим, озбиљним. И смислио је да се пријави као професионални војник у Чеченији. Рођаци су га одговарали, али он: «Хоћу да се борим за домовину, неко мора да је штити!» Тако је и решио; после рада на цркви отићи ће на одмор једно

недељу дана, а онда – у војни одсек. А будући да је био спретан и јак момак, отац га је слао да ради на највишим и најнеудобнијим местима: да кречи делове под куполом, на звонику... И, баш негде пред Сергијев дан молери су кречили звонару (хтели су да све заврше пре празника), а ја сам седео у стражари и преписивао помјаник, кад одједном чујем кроз отворен прозор: нешто као крик и тупи ударац о земљу. Утрчава код мене зет главног мајстора са исколаним очима и каже: «Баћушка! Ољешка наш погине, пао је са звоника!»

Брзо устадох, наравно, и трком ка порти, а тамо Олег лежи испружен на плочама, над њим отац и старији брат на коленима, али крв се не види. Ту моја Серафима скочи, одгурну мушкарце (ипак је она лекар) и поче да ослушкује и опипава Олега. Затим подиже главу, погледа на Олеговог оца и упита: «А одакле је пао?» Овај одговори: «Ено, са самог врха шаторастог крова, са другог прозорчета, има око двадесет метара висине.» Серафима се забуљи у мене: «Онда, – каже, – ништа не могу да схватим». И опет поче да прегледа и опипава Олега.

Наједном, пострадали отвара очи, радосно се осмехује и каже: «Мати Серафима, баћушка! А како се стиже у Посад?»

Ми ћемо њему: «Лези, не померај се, какав Посад, сад ћемо да зовемо хитну помоћ!» - човек је у шоку, па бунца, помислисмо.

А он – скочи, и на ноге! «Не треба ми «хитна», ништа ми не фали!» - и широм се осмехује.

Ипак, мати Серафима се није дала смести. Инсистирала је да га одвезу у Т-ски ургентни центар на рентген – да нема, не дај Боже, неких скривених повреда. Старији брат га је одвезао својом Ладом. Мати Серафима је такође пошла са њима.

Урадили су му рентген, прегледали га и уз грдње га отерали. Са каквих је он то, молићу лепо, двадесет метара пао?! Да је пао са столице на тепих имао би више последица! Ни модрице, ни огреботине!

Када су се вратили, сели смо за сто да сви заједно попијемо чај у стражари. Олег нам је испричао:

«Како сам се оклизнуо са настрешнице, до сада не могу да објасним. Откачио сам сигурносну алку од монтажерског појаса и за њу закачио кофу са кречом. Покушао сам да прекорачим настрешницу како би згодније променио место... И ту ми се патика оклизнула. Успео сам само да схватим да падам и да помислим: «Крај!»

«Не, Олег, није крај!» - чујем. Видим како стојим на земљи, али не овде, него на неком другом месту, на пољу пшенице. Пшеница је била висока, са јарким различитима између класја, а у даљини се видео велики манастир. Звонару сам добро запамтио; онако лепа, висока, плава, са белим украсима, и богата купола у облику чаше са крстом. Поред мене је стајао старији монах, сав светао, а брада му скроз бела. Гледа ме у очи, а мени тако добро! Каже он мени: «Ово није крај, Олег, то је почетак твог другог живота. Хоћеш да будеш војник, домовину да браниш – то је добро. Али да идеш на Кавказ, за то нема воље Божије. Христу су сад други војници потреб-

ни. Дођи код мене у Посад, ја ћу од тебе да направим војника Христовог.»

То је рекао, окренуо се и пошао према манастиру кроз пшеницу са различитима. Хтео сам да пођем за њим, али ме неко дрма, отварам очи, а нада мношћу мати Серафима и сви ви.»

Донео сам са полице икону преподобног Сергија и показао Олегу.

— Он? – питам.

— Он! – и сав сија.

— Е, онда, - кажем ја, - узми, ево, лист папира и оловку, пиши како се стиже у Сергијев Посад.

После три дана мајстори су завршили свој посао, узели новац и отишли. А после месец и по дана стиже ми кратко писмо из Тројице-Сергијеве лавре: «Помолите се за мене, баћушка. Примљен сам у братство Тројице-Сергијеве лавре. Испушеник Олег.»

А после три и по године, још једно: «Помолите се за мене, оче Флавијане. Удостојио сам се монашког пострига са именом Сергије, у част преподобног Сергија Радоњешког.»

Ето тако. Последњи пут сам се срео са њим у Лаври, пре пар месеци. Отац Сергије је већ годину дана јерођакон.

— А шта је то «јерођакон»?

— «Јерођакон» значи «монах ђакон». Ако је ђакон «бели», онда се назива само «ђакон», а ако је монах, онда «јерођакон».

— Чекај, а шта значи «бели»?

— «Бели» значи «ожењен». Све свештенство у Цркви се дели на «бело» - брачно, и «црно» - монашко. «Црно» - због боје монашке одеће. Зато се и називи разликују. У белом свештенству су: ђакон, заслужни ђакон или протођакон; свештеник, то јест јереј, и заслужни свештеник — протојереј или протопрезвитер. А у монаштву, сагласно томе — јерођакон, архиђакон, јеромонах, игуман, архимандрит. Узгред буди речено, епископи, као више свештенство, постављају се само из монаштва.

— Онда, баћушка, објасни мени незналици, шта је то монаштво? Јасно ти је да сам о њему слушао само из безбожних књига или филмова, а и то вероватно све погрешно.

Флавијан је поћутао, гладећи своју седу, ретку браду.

— Монаштво, Љоша, то је нарочити живот, с Богом и у Богу. Сам назив «монах» потиче од речи «моно», што значи «један», то јест, један на један са Богом. Још монахе називају «иноки», то јест «иној», другачији, не такав као сви.

— Другачији — значи не женити се и не јести месо?

— Ствар није у месу или женидби, Љоша. Постоје и вегетаријанци и окореле нежење, али их то не чини монасима. Монахе називају «анђелима на земљи, небеским људима», и још кажу: «Светлост световњацима су монаси, а светлост монасима су анђели». То јест, живот монаха се пореди са анђеоским.

— А у чему је сличност?

— Сличност је у томе да је смисао живота и анђела и монаха, као и њихова намена, служење Богу и

извршавање Његове свете воље. При томе су и једни и други изабрали тај пут свесно и добровољно.

— Испада да су сви монаси свети, као анђели?

— Не, наравно, примање монаштва није гаранција светости и спасења, не можеш постати светитељ преко вршења над тобом неке свештене радње или давањем завета. Само у неким јеретичким сектама уче да, ако постанеш њихов члан онда си спасен. Међутим, «без муке нема науке», а та пословица је примењива и на попришту спасења душе. Сви морају да раде на самима себи, на свом усавршавању и извршавању заповести Божијих. То важи и за световњаке и за монахе.

— Зашто онда бирати монаштво, ако сви треба подједнако да се труде, а спасити се може и у свету?

— Сети се, Љоша, када си се заљубио у Ирину и почео да се срећеш са њом, зар ниси остављао друге послове ради сусрета и дружења са вољеном?

— Па... вероватно зато што ми је дружење са њом причињавало већу радост него све остало?

— Правилно! Исто тако и у монахе иду они којима општење са Богом пружа радост већу него све остале земаљске радости. У Јеванђељу, Христос нам говори причу о трговцу који гражи драго камење, и који, када наиђе на један драги камен лепши од других, продаје све што има да би постао његов власник. Та прича, може се рећи, директно се односи на монахе. Има много «драгог камења» и у световном животу. То је радост узајамне љубави у хришћанском браку, срећа када видиш своју децу, одраслу у вери и благочестивости, осећање

задовољства од резултата поштеног рада, црквених и породичних празника и још много тога што хришћанину доноси радост у срцу и што обogaђује његову душу благодаћу Светога Духа. Ипак, постоји «драги камен» - непрестани живот у Христу, доступан у свој пуноћи само онима који су «продали све», то јест, који су се лишили свакодневних брига, страсти и радости и посветили се дубинама богопознања. То су монаси. Монаштво још може да се упореди са специјалцима у армији. Постоји обична војска, са својим нивоом обуке и својим задацима, а постоје и специјални одреди, у којима је ниво обуке много виши, тренинзи много дужи и тежи, али и задаци које извршавају су од нарочите важности. Дакле, ако Цркву називају војском Христовом, монаси су специјалне јединице те војске.

— Добро, а какве посебне задатке извршавају те јединице?

— Као прво — то су молитве за цео свет. Само Господ зна шта би се догодило са нашим светом, у шта би се он претворио, да нема непрестане монашке молитве која умилостивљује Божије правосуђе и призива на наш пали свет Божанску милост и благодат Светога Духа.

Као друго, то је непроцењиво монашко искуство духовног живота, усавршавања у врлини и борби са палим духовима, које су сабирале многе генерације монаха, и које су свети оци систематизовали и изложили у мноштву духовних списа Светог предања. То искуство, када је једном постало доступно свету, представља помоћ и руководство у духовном животу свим трагаоцима за ду-

ховним савршенством, како новим генерацијама монаха, тако и благочестивим мирјанима.

Као треће, то је непосредно деловање на свет примером подвижничког живота, поуком, духовничком бригом о многим душама оних подвижника који су достигли савршенство. Да и не говоримо о томе да су у старини манастири били центри писмености, духовног просветитељства и места где су мирјанима жељним поуке утврђивања у благочестивом животу пружане могућности да се упознају са ризницом духовног, монашког опита, да добију утеху у патњама, а често и прозорљиво откривење Божије воље или чудесно исцељење душе и тела.

— У принципу, разумем... Ти се заго ниси ни оженио, да би могао да постанеш монах и послужиш само Богу и људима.

— Ма не, није баш тако, у почетку сам био ожењен.

— Како? Био си ожењен? Са ким? А где је твоја жена? Зашто ми раније ниси говорио о томе?

— Па ниси ме ни питао, а некако нисмо ни долазили на ту тему.

— Е, па стварно! Опрости, можда се мешам у ствари које ме се не тичу, али просто ми је интересантно због чега се толико изменио твој живот. Ако ти то није болна тема, молим те, испричај ми!

— Не, то већ давно није болна тема, напротив, чак је и радосно видети у своме животу задивљујуће испољавање божанског спасоносног промисла. Можда се сећаш да су ме после завршетка студија распоредили на посао да радим у престижном космичком научно-истраживачком инсти-

туту, са перспективом озбиљне научне каријере. И заиста, пола године касније, већ сам руководио групом, радили смо веома интересантан пројекат и био сам потпуно задубљен у посао. А онда су у нашу групу, на специјализацију, послали Валентину, моју бившу жену. Она је била ћерка главног конструктора нашег института, и зато су је поставили у најбољу и најперспективнију групу конструктора.

У почетку је нисам доживљавао као девојку, једноставно – асистенткиња К-ова, и то је све. Али она се од првог дана заљубила у мене, на сваки начин показивала своју наклоност, доносила ми домаће пирожке... Поред свега, вероватно јој је и тата дао до знања да сам ја сарадник са перспективом, нарочито ако се њоме оженим. Укратко, у петом месецу њене специјализације организовали смо свадбу у «Метрополу».

А након месец дана неко ми је поклатио Библију, увезену из Француске. Отворио сам је и, са мени својственим критицизмом, почео да је читам и... не затварам је до дана данашњег. Када сам схватио, а то се десило доста брзо, да је тамо написана Истина, уложио сам сав напор ума и душе да све то разјасним. Разјаснио сам, поверовао у Бога, постао православни хришћанин. У почетку, и жена и претпостављени су ми гледали кроз прсте због мог одлажења у цркву, држања постова, изостајања са партијских састанака.

Жена ми је чак једно време повлађивала, улазила понекад у цркву, носила крстић из антикварнице, чак се сложила да се тајно венчамо, ради романтике. Затим је моја растућа религиозност почела да досађује свима.

Жена није могла да схвати зашто за време постова не могу да се посећују позоришта и ресторани, не могу да се имају супружнички односи, зашто не јурим материјална богатства, не идем са њом у госте код «виђених» људи, не «набацујем» себи службена путовања у иностранство.

Нарочито ово последње ју је иритирало. С обзиром на могућности мога таста, довољно је било да покажем само мало активности и ми бисмо отпутовали на годину и по дана у Париз, град из маште моје бивше супруге. А ја, уместо у Париз, одлазио сам је у Псково-Печорски манастир, у Тројице-Сергијеву лавру, на Нови Атон, у Никољско код старца схиархимандрита Гаврила, који је у међувремену постао мој духовни отац и усмерио ме на пут свештеничког и монашког служења Богу. Једном речју, код куће је расла напетост, на послу такође.

Жена је почела да се „одмара“ без мене у друштву исте такве „елитне деце“, да посећује викендице, ресторане ван града и др. На неком од тих дружења срела је младог француског микробиолога Симона, који се толико очарао њоме да јој је, упркос томе што је била у четвртном месецу трудноће, предложио брак и стрпљиво чекао док се не заврше све формалности око развода, сређивања докумената за емиграцију, и тек касније усвојио моју кћер коју је родила Валентина.

— Господе! Па ти имаш ћерку!

— Имао сам. Симон и Валентина су доста лепо поживели четири и по године у предграђу Париза за којим је моја бивша жена толико жудела. Он је добро зарађивао, а она се бавила васпитањем ћерке и сина кога је роди-

ла у браку са Симоном. А онда су осамдесет и шесте, двадесет осмог августа по новом календару, на празник Успења Пресвете Богородице, на повратку са Азурне обале, њихова кола скренула на супротну траку и подлегла под камион. Симон и деца су погинули одмах, а Валентина је недељу и по била у коми.

Прво што је изговорила када је дошла к себи, било је: „Позовите ми руског, православног свештеника. Свештеника су позвали, она се дуго исповедала и причестила се. Више није могла потпуно да оздрави. Након пола године умрла је у Ш-ском православном манастиру у Француској од можданог удара. Успела је да пре смрти прими монашки чин.

Ако не заборавиш, помоли се понекад за покој душе монахиње Јелисавете. Ето, то је историја мог брака.

— Да, каква прича...! А шта је било са тобом?

— А ја сам те исте године када се жена развела од мене уписао одмах другу годину богословије, за годину дана ванредно дао све испите, замонашио се са именом Флавијан, и... сад седим овде са тобом.

— Баћушка! Већ други пут је проврела вода! — Глас мати Серафиме био је суздржано строг.

— Пођимо, Алексеј... — Флавијан је са уздахом устао и закорачао својим болесним ногама.

На путу ка излазу зауставио сам се код места где су се продавале свеће, ставио новац на послужавник, узео са полице књижицу „Помјаник“, отворио страницу „За покојне“, и у првом ретку написао штампаним словима — МОНАХИЊА ЈЕЛИСАВЕТА.

Литургија

Када сам се вратио на починак код Семјона, нашао сам домаћина на тераси, на оном истом табуреу, како ћаска са Димитријем Иларионовичем, који је седео на Мотиној столици.

— Добро вече, Алексеј! Упознај се са својим новим комшијом у „хотелу“, — добродушно ме је поздравио Семјон.

— Па ми се већ познајемо, Семјоне Јевграфовичу! Имали смо задовољство да разговарамо данас. Седите, Алексеј!

Сео сам на столицу коју ми је услужно принела срдачна Нина.

— Алексеј, Семјон Јевграфјевич и ја смо управо разговарали о лоптастим муњама, - Димитрије Иларионович се окренуо на страну како би ме боље видео. — Семјон Јевграфјевич их сматра скоро живим бићима и, могуће је, није далеко од истине, будући да њихову природу све до данас наука није успела да објасни.

— Ево, на пример, Димитрије Иларионовичу, - започео је Семјон, - мени се десио следећи случај са том лоптастом муњом. Кренуо сам једне јесени у лов, провео упразно пола дана и полако се враћао кући. Било је тмурно време, падала је ситна кишица, захладноло. Изашао сам са ливаде на пут, иза Гребенкове јаруге, и упу-

тио се ка својој кући. Видим, а по пољу, једно сто метара од мене, јарка, бело-жута лопта котрља се по ваздуху на пола метра од земље, лагано тоне и израња, као на ниском таласу. Величине је била, отприлике, као точак од ципа. И котрља се та лопта паралелно са мојим ходом, мало брже него што ја идем. Зауставим се и гледам је. Она такође стаде. И дође ми на ум суманута мисао: да ли бих могао да погодим једним метком из своје пушке ту лопту или не? Скидох пушку са рамена. Гледам, а лопта као да је почела да црвени, баш као понекад кад сунце залази, и почиње да ми се примиче. „Е, овде нешто није како треба!“ Пушку обесих о раме, прекрстих се и почех да изговарам „Оче наш“. Лопта се тада зауставила, поново посветлела, а онда се брзо удаљила према центру поља, где се налази један огроман храст-двестогодишњак. Докотрљала се до храста и — ба-бах! Оглувео сам иако је то било триста метара од мене. Храст се запалио као летњи суви стог сена. После двадесет минута остали су само угарци. Помислих тада: „А шта би било да сам пуцао?“ уплашио сам се, нећу да лажем... Од тада се према тим ватреним лоптама односим са великим опрезом; буквално, као да ми је тада прочитала мисли. Како то може да се објасни?

— Оним, вероватно, што си изговорио; свима добро вече! — Онижи, препланули момак у војничкој кошуљи без еполета, у војничким панталонама и ципелама, попео се на терасу.

— Игор Сергејевич! Поздрављам вас, драго ми је што вас видим! — загрлио га је Димитрије Иларионович.

— Здраво, Игоре, давно те нема? – пружио му је руку Семјон.

— Имали смо војну вежбу, обучавали смо младе да лете. Слава Богу, бар данас сам успео да се извучем. – Окренуо се према мени и пружио руку: - Игор, драго ми је!

— Такође, Алексеј. А ви сте војни пилот?

— Пилот, капетан ратне авијације.

— А зашто сте рекли ово за муњу? Вероватно нешто знате у вези са њима?

— Не баш да знам, али сам имао лични доживљај. У ствари, тако сам и поверовао у Бога.

— Игоре, испричајте, седите, ево, овде. – Димитрије Иларионович му је понудио столицу на којој је до тада сам седео.

— Ма какви, Димитрије Иларионовичу, не долази у обзир, добро ће ми бити и овде, на табуре!

Сео је на омањи табуре.

— Испричаћу, стварно је занимљива прича. Било је то пре више од три године, тек што сам прекомандован у овдашњу јединицу. Обичан лет на вежби, висина хиљаду и по метара, одрађујем маневар, кад одједном из вентилационог отвора у кабину улеће лоптаста муња величине крупне наранџе, облеће око моје главе и зауставља се испред лица. Шта ми све тада није прошло кроз главу, читав живот ми је у секунди пролетео пред очима! Јасно схватам: готово је, поручник! Сад ће да букне – и крај! И сегих се магичне формуле (тако сам је тада доживљавао): „Свјатиј Боже, Свјатиј Крепкиј, Свјатиј Бесмертниј, помилуј нас!“ Код нас у пуку су

је многи пилоти знали, изговарали су је у екстремним ситуацијама, и – помагало је! При томе су је изговарали и верујући и неверујући. Дакле, само што сам почео да изговарам ту молитву, лопта се покренула, опет направила круг по кабини и заронила у онај исти отвор одакле се и појавила. Слетео сам, поседео мало у кабини, и отишао код куварица у мензу да питам има ли нека црква у близини. Тако сам и доспео овамо, код баћушке. Е сад, пробај да разумеш да ли је лоптаста муња разумна или не, само молитву сигурно разуме!

— Игоре, мили, да поједете нешто после пута? – Нина је мајчински нежно додирнула раме пилота.

— Хвала, Нина Петровна! Мало сам закаснио! Хтео бих да се сутра причестим, а већ је прошла поноћ! А нисам ни нешто гладан.

— Стварно, - устао је Семјон, - мало смо се заседели, треба да се спава!

Сена на Семјоновом чардаку било је довољно за тројицу. Димитрије Иларионович је одмах заспао, а пилот Игор је поставио свећњак на полицу која је била замена за ноћни сточић, и дочитавао своје молитве. Затим је све утихло.

Ноћу сам се изненада пробудио. Свог ме је обузео предосећај надоласеће несреће. У мозгу ми је зујала мисао: „Ирини је лоше!“

У срцу ми је постало тешко до бола, као да ме неки обруч стезао изнутра. Устао сам са своје постеље од сена и, трудећи се да никог не пробудим, сишао са чардака и изашао кроз капију. Ноћ је била дивна; тиха, топла,

са предивним мирисом траве и цвећа из Нининог врта. Славуји су гласно певали своје луцкасте серенаде, бубице и инсекти су зујали, сова је захукала у лету. Било ми је тешко и мучно. Рука је механички кренула ка торбици са мобилним. Није је било.

— Ех! Па он је у колима, у касети! До сада се вероватно истрошио!

Брзим кораком кренуо сам ка цркви.

Испражњени мобилни се налазио у касети незакључане «Ниве». Кад би тако могло у Москви! Прикључио сам телефон на пуњач у колима који се налазио на месту за упаљач, укључио га, и преко Службе за обавештења нашао број бироа за информације у Ирининој болници који је радио нон-стоп.

— Миронова? Ирина Витаљевна? Само тренутак... Овако, данас је оперисана, операција је прошла успешно, температура је увече била тридесет и осам, што је нормално за први дан, сутра од једанаест до дванаест можете да поразговарате са њеним лекаром.

— Нека вас спасе Господ! Велико хвала! Да вам Бог да све најбоље на свету!

— Молим, молим... пријатно.

Уздахнуо сам и послушао себе: тешка тескоба није сасвим нестала, него се притајила, као да је «отишла у архив» и сакрила се негде у неком углу срца.

«Ух, у реду! — смиривао сам себе, — изгледа да је све у реду, сутра ћу да позовем доктора и сазнам детаље. Доста је панике, идемо на спавање!»

Скоро одмах сам заспао и почео да сањам.

Као, ја спавам, али истовремено сам се пробудио у сну и просто лежим на сну, између Игора и Димитрија Иларионовича. Наједном, попе се на чардак моја Ирушка, сва радосна, младолика, светла, и чучну поред мене. Гледа ме са таквом љубављу, са таквом нежношћу, као првог дана свадбе...

Пружа према моме лицу длан, дотиче мој образ врховима прстију. А ја све то видим, али додир не осећам, иако бих тако волео да осетим нежност њених руку. Затим устаје, са истим таквим осмехом маше ми руком и окреће са да крене. А ја хоћу да је задржим, покушавам да устанем, вичем из све снаге... А не могу ни да се покренем, нити да испустим звук, као да сам онемео и парализован. И хвата ме такво очајање, да се срце просто цепа на комаде, неиздржљиви бол... А Ирина одлази и раствара се на позадини прозора. Плачем због безизлазности, шкргутем зубима од душевне муке и... тонем у сан.

Пробудио сам се са првим зрацима сунца и открио да памтим тај сан до најситнијих детаља.

У дворишту, поред бунара, умивали су се Игор и Димитрије Иларионович прскајући један другог леденом бунарском водом из кофе.

— Алексеј! Добро јутро! Дођите код нас да се умијете! Чудо каква је вода! — поздравио ме је Димитрије Иларионович.

— Хвала, хвала! Нисам још сазрео за тако нешто! — одазвао сам се ја.

— Алексеј! — Позвао ме је Семјон, који је изашао на степениште под стрехом. — Ти од јутрос ништа ниси јео, нити пио?

— Не, нисам још стигао!

— Добро је што ниси стигао, баћушка је рекао да те, ако ниси јео и пио, доведем у олтар.

— У олтар?

— У олтар. Зашто — не питај, не знам, тако је баћушка благословио. Идемо раније, морам још да упалим кандила у олтару. Баћушка је вероватно већ тамо, иако је исповедао све до два ујутру.

Кренусмо у цркву.

У ходу сам, губећи се у својим мислима, покушавао да се снађем у свему што ми се догађало. Флавијан је заповедио да ме доведу у олтар. Зашто? Зар олтар није најсветије место у цркви? Разумем — Серјожењка! Тај је чист као анђео! Или, овај наш Семјон. Он, мада се и нагрешо у младости, већ много година живи благочестиво и праведно... Али ја! Тек што сам јуче излио на Флавијана сву «канализацију» опогањене гресима душе, показао му сву своју гадост и — у олтар! Мада, вероватно за то има неке разлоге, он боље зна... А још и онај сан... Мораћу да питам Флавијана за њега...

Нисам приметио да смо већ стигли до цркве.

Ушли смо у цркву. Целивао сам, после Семјона, икону преподобног Сергија која је стајала на централном аналоју, затим сам се попео уз степенице поред десне певнице на солеју и... замро; нисам имао храбрости да прођем кроз омање двери на којима је био насликан Арханђео строгог изгледа, које је Семјон оставио отвореним за мене.

Флавијан се наједном појавио, и својом фигуром у комплетној одежди, заклонио зраке светлости који

су пролазили кроз врата. Видео је моју бојажљиву збуњеност, ухватио ме за руку и увео у свети олтар, рекавши тихо: Раб Божији Алексије внидет в дом Твој, поклоњитсја ко Храму свјатому Твојему, благослови јего, Господи!

Затим се окренуо ка мени: «Направи три метаније у правцу светог престола, Аљоша:» Показао је на центар олтара, где се налазио високи, коцкасти престо прекривен бархатом, на коме се налазила мала, златна црква, висине лакта. Три пута сам се поклонио.

— Хоћу, Аљоша, да твоју прву Божанствену литургију данас проведеш у олтару. Стој у овом углу, гледај, моли се и не покушавај да одмах у глави схватиш све што се буде догађало, касније ћеш све то да разјасниш и разумеш. Једноставно, искључи се од свега што се налази иза ових зидова, општи са Богом својим срцем, моли Га за све што ти је јако важно, а пре свега за преображење твоје душе Духом Божијим у душу хришћанску, способну да прими у себе Божанствену Љубав и да је носи у свет.

Ћутећи сам стао на показано место.

За то време, Семјон је завршио са паљењем лепих, разнобојних кандила на високом, бронзаном свећњаку са седам свећа. Обрисао је руке крпицом, опрао их водом из умиваоника који је висио на супротном зиду од мене, и педантно их обрисао платненим пешкиром са ушивеним украсима. Узео је са столице пажљиво сложену одежду, окренуо је тако да се златни крст налази према горе, и пришао Флавијану.

— Благослови, Владико, во свјатиј стихар облещи! — Семјон је наклонио своју космату главу и испружио своју одежду према свештенику.

— Благословен Бог наш всегда, није и присно и во вјеки вјеков. Амин! — Флавијан је широким покретом прекрстио Семјона и ставио руку на крај стихара. Семјон је са страхопоштовањем целивао Флавијанову руку и крст на стихару, спретно га раширио, обукао и одмах се претворио у светлећег витеза.

Двери се отворише и у олтар се, као зрачак, прошуња Серјожењка, с лакоћом уради метаније и радосно загрли громаду од Семјона; са истом лакоћом, лепршајући, узе благослов да обуче стихар и навуче га на себе.

Флавијан је стајао у левом, најудаљенијем углу олтара, упрт стомаком о крај истог таквог, као престо, коцкастог стола, који је био пресвучен бархатом са нашивеним крстовима. На том столу, са Флавијанове леве стране, лежала је гомила тек испечених просфора, које су мирисале на свеж, бели хлеб. Флавијан их је узимао једну по једну, и малим ножем који је подсећао на копље исецао из њих мале честице, стављао их на златну тацну, и истовремено погледом ишчитавао листиће пред њим са именима живих и упокојених. Затим је те просфоре слагао у плетену котарицу, изнутра опшивену чистом, белом тканином, која се налазила на табуреу поред њега.

Двери поред мене се отворише и кроз њих провири седа глава декице који је водио хор.

— Баћушка! — гласним шапатом је позвао. — Благословите да почнемо Часове, појци су на броју!

Флавијан се прекрсти, уздахну, напуни плућа ваздухом и звучно изговори: Благословен Бог наш, всејгда, није и присно и во вјеки вјеков!

— Амин! — са певнице се одазва звонки Сергјожењкин глас. — Слава Тебје, Боже наш, слава Тебје! Царју Небесниј, Утешитељу, Душе истини... — опчињавајућим, гипким ритмом, полете по цркви узбуђено читањепојање, које је са неком лакоћом, али истовремено и упорношћу, мобилизовало пажњу присутних.

У олтару је замирисао тамјан — то је Семјон донео Флавијану кадионицу из које се димило. Полусагнут је замро пред њим, држећи кадионицу са скинутим поклопцем испред себе. Флавијан је узимао неке предмете, покретима у виду крста их надносио над миришљавим димом из кадионице, затим их ставио испред себе и прекрио и њих и леу позлаћену чашу бархатним покривалима. Онда је узео од Семјона кадионицу, окадио све то, клањајући се и изговарајући у пола гласа некакве молитве. Затим је повукао гајтане, отворио завесу, и поново, полугласно изговорио молитву и почео да кади са све четири стране престо, покривене посуде, светлећу унутар стакла икону Васкрсења Христовог, која се налазила у кивоту поред источног зида и све иконе у олтару.

Дим из кадионице био је опор и сладуњав, у његовој ароми осећала се смола источњачког порекла и тај мирис је изазивао извесно свето узбуђење, усмеравао мисли некуда у давнину, у дубине постојања...

Био сам замишљен и нисам ни приметио када је Флавијан изашао из олтара. Звечање његове кадионице

се само издалека чуло у цркви, стидљиво се пробијајући кроз звонко и свечано Серјожењкино читање за певницом.

Искористио сам моменат када је Семјон пришао ормарићу поред мене и узео из њега некакве велике, црне таблете, рекло би се угљене, и упитао га:

— Семјоне! А како се назива овај други сто, на коме су сада покривали посуде?

— То је жртвеник. Њега, као и престо, могу да додирују само свештеник и ђакон, а то важи и за сасуде који стоје на њему. На жртвенику је баћушка малопре вршио проскомидију (на грчком = «припрема»). Дакле, припремао је Свете Дарове. Они за сада нису освећени, само су хлеб и вино, а када их баћушка освети на престолу, постаће Тело и Крв Христови. У ствари, ради тог освећења литургија се и служи. Као и због причешћа тим Светим Даровима православних хришћана: оних који су се припремили, наравно.

У том моменту у олтар се вратио Флавијан. Окадио је престо у виду крста из правца царских врата и предао кадионицу Семјону, који ју је са поштовањем узео и целивао му руку. Читање за певницом је престало, Серјожењка је неприметно ушао у олтар и стао код Семјона.

Флавијан је ћутећи стајао пред светим престолом, погнуо главу и затворио очи. Видело се да се усредсређено моли.

Али, опет се усправи, очи су му блистале, уздигао је руке навише, као да се спремао да ухвати дете које се

боји да скочи са висине, и гласом, помало дрхтавим од узбуђења, започе: Царју Небесниј... прииди и вселилсја в ни... устне моји отверзеши и уста моја возвестјат хвалу Твоју!

Затим подиже над престолом велико, старо Јеванђеље у кованом, позлаћеном повезу, њиме у ваздуху направи крсно знамење и изговори возглас:

—Благословенно Царство Отца и Сина и Свјатаго Духа, ниње и присно и во вјеки вјеков!

— Амин! — прозвучало је са певнице.

Даље не могу да препричам. Исказати све то што се догађало у мени и око мене у олтару за време Божанствене литургије оним речима којима сам навикао да се користим — бесмислено је; то би било исто као када бих причао о симфонијској музици језиком глувонемих. А и треба ли? То човек мора сам да доживи. Могу само да кажем да сам схватио шта је то Небо, јер сам тамо био. Слушао сам јеванђељски глас Бога, осећао присуство анђела, созерцавао сам вршење Бескрвне Жртве рукама свештеника, примио сам у себе Тело и Крв распетог за моје грехе Христа. Кад бих рекао да сам био срећан — ништа не бих рекао; једноставно, отворили су ми врата од Неба и ја сам боравио тамо. Када ме је Семјон извео из олтара како бих се причестио заједно са другим причасницима, био сам задивљен да постоји земаљски свет и још неки други живот. После причешћа вратио сам се у олтар, и тек када се завршила литургија, молебан и парастос, а Флавијан већ почео да скида свештеничке одежде, по-

чео сам да схватам да сам још увек способан да осећам у свом телу силу земљине теже. Флавијан је ћутао, само понекад би мирно погледао на моју страну.

— Оче Флавијане! Не знам како да ти захвалим за оно што сам доживео данас... једноставно, сада сам све схватио... опрости, не знам како то да изразим на други начин. Слава Богу за све!

— Слава Богу, Аљоша, слава Богу!

Не журећи изашли смо из олтара.

— Баћушка! Мати Серафима вас зове за сто, сви већ седају, - Серјожењка је блистао од радости и љубави.

— Идемо, слављениче наш, идемо! — Флавијан му нежно разбаруши коврџе.

— Оче Флавијане! Могу ли да не седам за сто, хтео бих да поседим мало сам у дворишту иза цркве?

— Поседи, поседи, мало се осами, разумем... После ћемо сви заједно да попијемо чај.

Пошао сам у двориште на ону исту изрезбарену клупу у окружењу јасмина и јоргована где сам већ недавно седео, мада ми се чинило да је од гада прошло више од једног живота.

Када сам седао на клупу, нешто у џепу ми је засметало. Устао сам, гурнуо руку у џеп и извукао мобилни телефон. Кога је то требало да позовем? Механички сам позвао последњи број са којим сам разговарао.

— Служба обавештења шестнаесте болнице, чиме можемо да вам помогнемо?

Каква болница? Чиме тамо могу да ми помогну? Ништа не разумем!

— Хало, хало! Да ли сте на вези? Не чујем вас! Шта вас интересује? Прекидам везу!

— Сачекајте! — Одједном сам се свега сетио. — Хтео сам да вас питам, како је Миронова из другог хируршког?

— Миронова? Ирина Витаљевна? А шта сте ви њој?

— Како — шта? Муж! То јест, бивши муж, то јест... није важно, она свеједно нема друге рођаке! А шта се десило?

— Само минут, сад ћу да вас спојим са шефом реанимације, сачекајте!

Полагано сам присео. Још увек нисам успевао да се уклопим у буру световног живота која је налетала на мене.

— Хало! Ви сте бивши муж Миронове? — Глас у слушалици је био невероватно уморан. — Можда је и добро што сте бивши... Она је фактички умрла.

— Како умрла?! Шта значи «фактички»?! Каква је то бесмислица? Звао сам ноћу, све је било у реду?

— Ноћу је и умрла. То јест, формално је и даље у коми, на апаратима за вештачко дисање и вештачком срцу, добија кроз инфузију све што јој је потребно. Али нећу да вас обмањујем — наде практично нема. Питање је само у ком моменту ће искључити апарате. Опростите за оштрину, али ви сте — мушкарац... при том бивши.

— А шта је разлог? — Полако је до моје свести допирала спознаја догађаја око мене и однекуд око срца опет је почео да се враћа синоћни бол.

— За сада је нејасно. Одговор може да да само обдукција. Приближно око два сата ноћу у пределу сто-

мака се рашио хируршки шав. Као резултат — дошло је до унутрашњег крварења и заустављања рада срца. Касно су приметили. У хируршком одељењу на три позиције ради само једна медицинска сестра, а и та ће ускоро да оде због никакве плате. Ето, тако. Можете да нас тужите суду. Имате право. Боље се одмах обратите влади. Опростите. Мрзим да тек тако, бесмислено, губим пацијенте. То би било све. Све остало је на месту. Дођите.

После пет минута, моја «Нива» је са очајничким урликом излетела из Покровског.

Ирина

Никада, ни до, ни после тог пута, нисам возио тако сумануто. Не, нисам доводио у опасност друге возаче, којих до саме Москве и није било тако много. Али сам зато озбиљно ризиковао да завршим у јарузи на некој кривини, да почистим стуб поред друма, или да ми експлодира мотор. То је било несмотрено, али у том моменту нисам размишљао о томе. Гонио ме је напред необјашњив осећај да ако ја успем – а куда и ка чему? – онда ће све бити добро и Ирина неће умрети.

Нисам могао, а нисам ни хтео, да објасним себи покрело тог осећаја, али он ме је пекао изнутра и ја, грчевито стискајући волан, скоро да сам стајао на педали гаса и извлачио немогуће из «Ниве» која није била прављена за такве трке. Срце ми је, слично мотору, грозничаво лупало у грудима, и избацивало заједно са сваком порцијом ускипеле крви очајничко: «Господе! Господе! Господе!»

Отприлике за пола сата, када су мисли у мојој глави почеле да добијају какву-такву разумну форму, тај махнути призив се трансформисао у извесну осмишљену реч:

- Господе, помози!
- Господе, помилуј!
- Господе, спаси Ирину!
- Господе, не остави ме!
- Господе, не обмани ме!

- Господе, верујем у Тебе!
- Господе, Ти све можеш!
- Господе, учини чудо!
- Господе, спаси Ирину!
- Господе, узми мој живот!
- Господе, подари га Ирину!
- Господе, Ти нас волиш, зар не?!
- Господе, не узми је од мене!
- Господе, ја сам крив пред њом!
- Господе, дај ми да искупим своју кривицу!
- Господе, желим да је учиним срећном!
- Господе, врати ми је!
- Господе, исцели је!
- Господе, оживи је!
- Господе, спаси је!
- Господе, волим је!
- Господе! Господе! Господе!

Много пута поновљени, ти очајнички вапаји нису престајали све до окончања те безумне трке. Штавише, ја не само да се, скоро вичући, нисам уморио од изговарања тих призива, већ напротив, они су постајали све усрднији и јачи. Цело моје биће као да се претворило у јаросни покрет и непрестајући крик – «Господе!» Чинило се да никакве препреке не могу да ме зауставе.

Зауставио ме је отворени канализациони шахт, један блок даље од Иринине болнице. Шипке које су из њега штрчале, са привезаним на њима комадима црвених крпа, у тој грозници нисам видео. На срећу, он се налазио одмах иза кривине, и брзина којом сам предњим

десним точком на њега налетео, није прелазила више од шездесет километара на час. Ипак, била је довољно велика да од ударца у волан и шофершајбну изгубим свест, и притом избијем врата на својој страни и излетим на асфалт. Нисам дуго био без свести, вероватно мање од једног минута, јер за то време није стигло да се око мене окупи више од десетак људи. Чим сам дошао к себи, одмах сам скочио на ноге и, одгурнувши радозналце који су ми стајали на путу, кренуо да трчим ка прљаво-белој згради болнице, кроз трк све време понављајући своје очајничко: «Господе! Господе! Господе!».

Са грозничавом јасношћу успео сам да разазнам на шеми код улаза у болницу где се налази одељење за реанимацију и, спотичући се о излизане степенице, у тренутку излетео на трећи спрат, не обраћајући пажњу на продорне узвике који су се проносили за мном: «Тамо се не сме! Шта то радите!»

Само што нисам избио врата за реанимацију раменом, изгуљеним на асфалту, али сам се пробијао даље све док нисам налетео на онијег мушкарца средњих година, у зеленој, хируршкој одећи, који је био огрнут белим откопчаним мантилом и ишао ми у сусрет са некаквим папирима у рукама. Задихан, испалио сам:

— Христа ради! Не искључујте Миронову са апарата!

— Већ је искључена.

Утрнуо сам. Ноге су ми издајнички захладнеле и онемоћале, био ми је потребан гигантски напор воље да не паднем. Ослонио сам се руком на зид.

— Ви сте њен бивши муж? С вама сам разговарао преко телефона. Конзилијум лекара је донео одлуку да се прекине са вештачким одржавањем животних функција организма, с обзиром на потпуну безнадежност реанимације пацијента. Било је немогуће да се спасе. Искрено ми је жао. Шта се са вама десило? Вама је потребна помоћ. Пођите са мном у превијалиште.

Тупо сам зурио у њега.

— Захваљујем... Где је она?

— У мртвачници. Патолог управо треба да изврши обдукцију.

— Морам да је видим. Сада. Да ли је то могуће?

— Хајдемо. Испратићу вас.

Другим степеништем смо сишли до приземља и изашли у двориште.

— Видите, ено тамо, на углу дворишта, приземна зграда? То је мртвачница. Онамо поред улаза је клупа. Седите тамо док се не заврши обдукција. Онда ће вам допустити да видите вашу супругу, опростите, бившу...

Довукао сам се до улаза. У близини врата зграде од делимично позеленеле, загасито-сиве, силикатне цигле, коју је прекривала огуљена фасада, заиста се налазила крива, дрвена клупа, подупрта са једне стране упрљаном челичном урном из Стаљиновог доба.

Ипак нисам успео да приседнем. Из улаза је изашла старија медицинска сестра. Била је обучена у местично подерану кецељу од мушеме, која је била пребачена преко испраног лекарског мантила. Са неким

неразумљивим страхом се забуљила у мене. Вероватно је мој изглед изазивао само такве реакције.

— Добар дан. Хоћу да видим Миронову.

— Добар дан. И она вас такође. Ви сте Алексеј, зар не? — Жена се прекрстила.

— Алексеј. Опростите. Нисам вас разумео. Она жели да ме види? То је неки лекарски хумор? Мислим да није уместан. Чекајте! Одакле знате да се зовем Алексеј?

— Седите! И ја ћу такође да седнем, - жена се поново прекрстила. — Или сам ја полудела, или Бог постоји!

— Бог постоји, то знам, али шта се десило?

— Младићу, ја двадесет и осам година радим у овој мртвачници! И само што сам, малопре, први пут угледала мртваца који је оживео. Није Михаил Иванович успео да уради први рез када је ваша Миронова дубоко уздахнула, отворила очи и рекла: «Докторе! Нема потребе да ме сечете! Позовите Аљошу, он иде овамо! И покријте ме, молим вас. Хладно ми је и непријатно да лежим овако гола.» Ето тако! Господе, помилуј! — Опет се прекрстила.

Ушао сам, тачније, ускочио у мртвачницу, само пола минута бржи од целе бригаде лекара која је грунула за мном. Чинило се да је овамо дотрчало пола болнице, све се мрешкало од белих мантила. Малаксалу Ирину која се осмехивала, заврнуту у неке покриваче, пред мојим очима су преносили са стола на носиљку, прислањали јој под лакат некакву инфузију, стављали јој нешто под главу и све време нешто говорили, говорили, узбуђено, као на страном језику. Када су је у ходнику пронели

мимо мене, успело ми је да се угурам међу «беломанти-
лаше» и дотакнем топле, овлаж дрхтаве Ирине дла-
нове. Очи су нам се среле.

— Ира! Волим те! Бог ме је услишио!

Она се благо осмехнула. По њеним очима сам разу-
мео да она то зна, а вероватно и много шта друго, што за
сада ја не знам. И још сам разумео да и она мене воли.

Одгурнули су ме одатле.

*Н*а централном улазу у болницу угледао сам
Флавијана како излази из Ладе, љубичасте
боје. Био је у епитрахилу и «наруквицама», на грудима
му је висила бархатна торбица прошивена бисером, ве-
личине длана.

— Ала си ти добар возач, брате Алексије! Игор и ја
смо кренули двадесет минута после тебе, и то Ладом,
притом је Игор још какав Шумахер. Пилот је и у коли-
ма пилот. Мислили смо да те стигнемо у К-м, кад оно
- ти одлете! За ауто не брини; Миша, млађи Семјонов
син, га шлепа у једну од својих радионица. Миша има
три ауто-сервиса у Москви са којекавим перионицама,
монтажама гума и резервним деловима. Средиће твоја
кола најбоље што може. О Ирини знам све, све време
сам био на мобилној вези са Николајем Сергејевичем,
главним хирургом болнице. Требало би да је он сада код
ње. Рекао је да чекамо у холу болнице. Чим буде могуће
идемо код ње да је причестимо, ја сам, ево – показао је
на торбицу на грудима, - понео са собом Свете Дарове.

Са радосним искрама у очима ме је погледао, дечач-
ки срећно се осмехнуо, и продрмао ме својим моћним
ручердама за рамена:

— Љошка, Љошка! Како су само дивна дела Господња!
Можеш ли да замислиш какав је сада хаос у главама лека-

ра? Како из њих ветри научни атеизам са дијалектичким материјализмом? Јер није Господ само за тебе учинио чудо Иришкиног васкрсења, већ за све који су се са њим сада суочили! Слава в вишњих Богу и на земљи мир, в чловецех благоволеније! Слава Господу за све!

— Баћушка! Раме! Попусти мало! — скврчио сам се од бола и застењао.

— Јао! Опрости, Љошењка, Христа ради, опрости! Нисам ни приметио да ти је раме повређено! Хајде да замолимо лекаре да ти обраде рану!

На Флавијановом лицу се видело истинско саосећање.

— Сачекај, баћушка, касније, хајде да приседнемо. Нешто сам се уморио...

Флавијан ме је придржавао за лакат и увео ме у прохладни хол. Завалили смо се на огроман диван од вештачке коже. Ретки посетиоци су се плашљиво освртали на нас.

— Баћушка! Па то је стварно чудо? Ира је заиста била мртва?

— Чудо, Љоша! Истинско чудо! Сам си видео како су се лекари узрујали, дакле, није без разлога!

— А ти лично, јеси ли се са тим сретао раније?

— Лично ја не, мада сам много читао о сличним стварима, а и са једним блиским другом, оцем Игњатијем из Демјанкина десило се нешто слично.

— А шта му се десило?

— Па, њему се догодила баш несвакидашња ствар. Још пре него што је постао старешина у Демјанкину,

служио је на периферији Ка у Погорельцеву, у цркви Васнесења Господњег, баш између болнице и гробља. Тамо чак постоји локална шала: «Начин излечења у Погорельцеву је прост — из болнице у цркву, а одатле на погост²⁹». Отац Игњатије је живео у парохијској кућици, за каменом оградом, соба до собе са чуваром. И тако, једне ноћи, чује куцање на вратима. Обично је ишао чувар да види ко је, а ако је нешто хитно за баћушку, онда би га звао. Чује отац да чувар некога грди, и помисли: «Можда је некеме потребна помоћ?» Изашао је и гле — на степеништу стоји бос мушкарац. Око четрдесет година му је, необријан је, обучен у плави радни мантил и тренерку са изгуљеним коленима. Једном речју, типичан бескућник. Међутим није се осећао на алкохол. А већ је крај октобра у дворишту, хладно.

— Баћушка! Реците му да дође сутра! — чувар је љутито гунђао. — Није него! Усред ноћи му дошло да се исповеда!

— Одакле си ти, брате? — упитао је отац Игњатије.

Из мртвачнице, ено оданде, - чудни мушкарац показа руком на ограду болнице, - Мајка Божија ме је отпустила само на два сата, треба да се исповедим.

Чувар га гледа, а сам крадом упро прст на слепоочницу и показује оцу Игњатију, типа — овај није при себи.

Али отац Игњатије није био плашљив, погледао је ноћног госта и рекао му: «Уђи». Исповедио га је како треба, отпустио му грехе, чак га и причестио пређеосвећеним

²⁹ погост — гробље (Прим. прев.).

Даровима, и испратио га до врата. Овај оде према болници. А следећег дана, отац Игњатије је отишао у мртвачницу, да провери да ли је ноћни гост говорио истину. Гледа – и стварно, лежи његов исповедник на столу у истој одећи, а бака-чистачица се вајка: «Ех, ти студенти-практиканти, неваљалци, забављају се! Покојника су нагиздали у мој радни мантил и у панталоне у којима сам чистила под! Иживљавају се на јадној старици!»

Стресао сам се: «Оче Флавијане! Да ли то значи да моја Ирина сад може поново да умре?!»

— Ваша Ирина... добар дан, баћушка... сто година ће да поживи! – Приђе високи, дебељушкасти доктор, са црвеним лицем и седим власима испод зелене хируршке капице, намештајући на кромпирастом носу сићушне златне наочари. – Сем разумљиве слабости, код ње су сви показатељи – од притиска до ЕКГ – такви да може слободно да лети у космос. Срце као код спортисте! То је, оче Флавијане, већ ваша компетенција, ја овај случај нећу никако да коментаришем, иначе ћу морати уместо главног хирурга да пређем у попове. Моја дијагноза је (само то је, наравно, незванично), да се, без сваке сумње, ради о чуду! Да само видесте њене шавове после јучерашње операције; ни за две недеље не би тако срасло! Можете да уђете код ње, потпуно је способна за комуникацију, само не замарајте је одмах, мада... Радите шта знате! Бог с вама! До виђења! – И својим сигурним, «генералским» кораком понесе свој стомачић према главном улазу, а на њему откопчани, уштиркани, бело-снежни мантил.

— До виђења, Николаје Сергејевичу! Идемо, Аљоша!

— Брже, баћушка!

Око одељења се тискало око петнаестак лекара, чуо се тихи, али живи жагор. Када угледаше Флавијана, сви се одмакнуше, а неки се прекрстише: «Овамо, баћушка! Прођите!»

Ушли смо у једнокреветну собу. С десне сране, поред зида, на широком кревету са точкићима, покривена све до подбрадка покривачем и ћебетом, лежала је спокојно Ирина, са оним истим срећним осмехом. Када ме је угледала, извукла је бледуњаву руку испод ћебета и пружи-ла ми је на исти начин као и тада, ноћу, на Семјоновом чардаку. Пао сам на колена поред кревета и зарио главу у ћебе на њеним грудима. Више нисам имао снаге да се уздржавам и заридео сам као дете. Флавијан се обазриво склонио у угао и, окренувши се на другу страну од нас, сео за сто.

А ја сам плакао и плакао, и грлио, мени најдраже биће у овом замаљском животу, плакао због изгубљених у греховном блату година живота, због Ирине и моје украдене љубави, због наше побијене, нерођене деце, због свега предивног што је могло да се деси у нашем заједничком животу и што више никако не може да се врати. Плакао сам, а Ира ме је миловала по глави, по слеplеној, разбарушеној коси, по изгуљеном, дрхтавом рамену и тихо шапутала: «Љошењка... рођени... Љошењка... мили...»

Постепено сам се смирио.

— Љоша! А ја сам те видела на чардаку, у сену, док си спавао. Поред тебе су била двојица мушкараца, млађи и старији од тебе. Знаш ли како је «тамо» предивно! Баћушка! Приђите, молим вас, ви такође треба да чујете!

Флавијан је преместио своју столицу ка узглављу кревета.

— Јуче, после операције, дошла сам к себи касно поподне. Сва доња страна тела ме је болела, позвала сам сестру, она ми је дала неку инјекцију и опет сам заспала. Пробудила сам се ноћу, видим себе како лежим на кревету са полуотвореним устима и, по свему судећи, не дишем. А ја у том моменту стојим насред собе, ближе према прозору, и осећам се тако добро! Нигде ме ништа не боли, неуобичајена лакоћа, радост која ме испуњава, и чак, само сазнање да сам вероватно умрла, уопште ме не узнемирава! Тек када сам помислила на тебе, узнемирила сам се; како ћу сада да те видим? И одмах сам се нашла на том чардаку, тако се све брзо одиграло да нисам успела ни да се освестим. Пришла сам ти, наклонила се, хтела сам да те додирнем, чак ми се учинило да си отворио очи и угледао ме, а затим ме је нешто повукло, нешто... и нашла сам се у цркви, малој, али веома лепој... прилази ми старчић у светлцавој, свештеној одежди и каже: «Здраво, Ирина, рабо Божија.»

А ја га питам: «Дедице! Ви сте свештеник? Ви сте такође данас умрли?»

— Не, - смеши се он, - већ одавно, али нисам умро, код Бога нема смрти. Сада и сама видиш. Код Бога су сви живи!

— А шта ће сада са мном да се деси? Одвешћете ме у рај? Или у пакао? Знате, ја сам веома грешна!

— Не, - опет се смешка, - рано је теби за рај, мораш још да поживиш, грехе да испутиш, ето, твој муж се заузео, за тебе.

— Аљоша! Зар је и он умро?

— Не, - наставља да се осмехује, - није умро твој Аљоша, напротив, оживео је, Богу се обратио, за тебе се моли...

— Дедице! А шта сада да радим?

— Сада идеш назад и не заборави да код Бога смрти нема, а постоји љубав бесконачна! Иди, Ирина, рабо Божија, живи са Богом и твојим Алексијем. Ено га. Иде ка теби.

И почео је као да се раствара, да нестаје.

— Дедице! – вичем, - а како се зове?

— Сергије, - каже – игуман...

Гледам, стојим у дворишту болнице, у близини мртвачнице, греје сунце, а ја стојим сасвим гола. Било ме је срамота, и одмах полетех право кроз врата мртвачнице, у таму. Отварам очи, а нада мном се наклонио доктор у коцкастој кецељи са ножем, баш онако великим...

— Докторе, - кажем му ја, - немојте де ме сечете, молим вас, ја сам жива, и уопште – смрт не постоји. Покријте ме, молим вас, и позовите Аљошу.

Даље знаш и сам. Да! Још је дедица Сергије заповедио, чим дођем к себи да се исповедим и причестим. «Ја ћу ти, - рече, - послати свештеника.» Он вас је замолио, зар не, баћушка?

— Биће да је тако, Ирочка, а ти ме не препознајеш?

— Не, баћушка!

— Онда ништа, после ћемо да поразговарамо, прво да обавимо посао. Аљоша! Изађи за сада и замоли сестре да ти дају пола шоље вреле воде.

Изашао сам.

Епilog

Прошла је година дана.

Моја фирма је издржала буру економских потреса. Али, ја сам дао отказ. Сада радим код Григорија Семјоновича, средњег сина Семјона и Нине, као руководица одељења, такође комерцијалног, али у колективу су практично сви верујући, ни на један црквени празник се не ради, а најважније – атмосфера у фирми је веома позитивна. Сем тога, Григорије Семјонович ми плаћа значајно више што сам добијао на претходном радном месту.

А моја Ирочка не ради, седи са децом, имамо их петоро. Све смо усвојили из Т-ског децјег дома. Стјопи је пет година, Леночки – четири и по, Машењки – три и по, Кирјуши – две године и један месец, а Јули – тачно годину дана. Како смо их усвојили то је посебна прича, али адвоката Лиду, духовно чедо оца Флавијана, волео бих да имам поред себе и на Страшном Суду. Ирушки са том хордом помаже мати Јевлампија, монахиња, духовно чедо оца Флавијана, бивша васпитачица децјег вртића. Излазе са њима некако на крај. Станове смо заменили, сада имамо четворособан стан у Митину³⁰, за сада је довољно, а после, како Бог да.

Ирину и мене је венчао, наравно, лично Флавијан, у Покровском. Можете да замислите како је изгледала трпеза под руководством Нине.

У Покровском сада имамо кућу. Марта Андрејевна је умрла и, будући да није имала рођака, своју кућу је оставила мени и Ири, по благослову оца Флавијана. Тако да лети моја породица удише свеж ваздух, а деца се причешћују сваке недеље.

Ето, то би вероватно било све.

Да, замало да заборавим!

Већ сам два пута чистио паникадило уочи празника.

Покровско,
Август, 2003.

³⁰ Митино – периферија Москве (Прим. прев.).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ТОРИК, Александар

Флавијан / Александар Торик ; [превод Душан
Михајловић ; илустрације Јулија Тимошенко]. -
Београд : Бард-фин, 2012 (Земун : Графекс). - 223
стр. : илустр. ; 20 cm

Тираж 1.000.

ISBN 978-86-84753-59-7

821.161.1-31

27-29

COBISS.SR-ID 190013964